

Evropska unija
Izborna posmatračka misija

KOSOVO 2025.

Završni izveštaj

Parlamentarni izbori

9. februar 2025.

IZBORNA POSMATRAČKA MISIJA EU KOSOVO* 2025 PARLAMENTARNI IZBORI

ZAVRŠNI IZVEŠTAJ

Misije za posmatranje izbora su nezavisne od institucija Evropske unije. Stavovi kao i mišljenja izražena u ovom izveštaju su stavovi autora i ne odražavaju nužno zvaničnu politiku i stavove Evropske unije.

* Ovo određenje ne prejudicira stavove o statusu i u skladu je sa Rezolucijom SBUN 1244/1999 i Mišljenjem Međunarodnog suda pravde o proglašenju nezavisnosti Kosova.

SADRŽAJ

I.	IZVRŠNI REZIME.....	7
II.	UVOD.....	11
III.	POLITIČKI KONTEKST.....	11
IV.	IMPLEMENTACIJA PRETHODNIH PREPORUKA EU EOM.....	12
V.	ZAKONSKI OKVIR I IZBORNI SISTEM.....	13
a.	Izborni zakon	13
b.	Izborni sistem.....	15
VI.	IZBORNA ADMINISTRACIJA	15
a.	Struktura i sastav izborne administracije	15
b.	Administracija izbora.....	17
c.	Posebni aranžmani za glasanje	18
d.	Edukacija birača.....	19
VII.	REGISTRACIJA BIRAČA.....	20
a.	Pravo glasa.....	20
b.	Procedure registracije birača.....	20
c.	Registracija za glasanje van Kosova.....	22
VIII.	POLITIČKI SUBJEKTI I POTVRĐIVANJE KANDIDATA	22
a.	Pravo na učestvovanje	23
b.	Potvrđivanje kandidata	23
IX.	OKRUŽENJE KAMPANJE	24
X.	FINANSIJE KAMPANJA.....	26
XI.	IZBORNI SPOROVI.....	27
a.	Žalbe i predstavke i relevantni forumi.....	27
b.	Predizborne žalbe i predstavke	27
c.	Postizborne žalbe i predstavke.....	28
d.	Izborni prekršaji.....	29
XII.	MEDIJI	29
a.	Medijsko okruženje	29
b.	Pravni okvir za medije	31
c.	Nalazi praćenja medija	32
XIII.	DRUŠTVENE MREŽE	34
a.	Okruženje društvenih mreža	34
b.	Pravni okvir za društvene mreže.....	35

c. Nalazi praćenja društvenih mreža.....	35
XIV. UČEŠĆE ŽENA	36
XV. UČEŠĆE MLADIH.....	38
XVI. UČEŠĆE NEVEĆINSKIH ZAJEDNICA.....	38
XVII. UČEŠĆE OSOBA SA INVALIDITETOM	40
XVIII. GRAĐANSKI I MEĐUNARODNI POSMATRAČI.....	41
XIX. GLASANJE, BROJANJE I TABELARANJE REZULTATA.....	42
a. Otvaranje i glasanje	42
b. Zatvaranje, prebrojavanje i primopredaja izbornog materijala.....	43
c. Provera rezultata političkih subjekata i prebrojavanje preferencijalnih glasova	44
d. Brojanje glasova van Kosova, uslovno i mobilno glasanje	44
e. Tabelarni prikaz i objavljivanje preliminarne rezultata	45
XX. REZULTATI I POSTIZBORNO OKRUŽENJE	46
a. Objavljivanje rezultata.....	46
b. Žalbe vezane za izborne rezultate.....	46
c. Događaji nakon izbora.....	47
XXI. PREPORUKE.....	48
XXII. ANEKS 1 – REZULTATI IZBORA.....	74
XXIII. ANEKS 2 – REZULTATI PRAĆENJA MEDIJA	75
XXIV. ANEKS 3 – REZULTATI PRAĆENJA DRUŠTVENIH MREŽA	86

LISTA SKRAĆENICA

AAK-NISMA	Alijansa za budućnost Kosova – Socijaldemokratska inicijativa
AJK	Udruženje novinara Kosova
CIK	Centralna izborna komisija
CEDAW	Komisija za eliminaciju diskriminacije žena
ACR	Agencija za civilnu registraciju
CRC	Centar za brojanje i rezultate
DIID	Odeljenje za izdavanje identifikacionih dokumenata
ECAP	Izborni panel za žalbe i predstavke
ECtHR	Evropski sud za ljudska prava
EOM	Izborna posmatračka misija
EU	Evropska unija
GINP	Građanska inicijativa Nacionalna pravda
ICCPR	Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima
IRDK	Nova demokratska inicijativa za Kosovo
JGP	Jedinstvena goranska partija
KAS	Kosovska agencija za statistiku
KDTP	Turska demokratska partija Kosova
LDK	Demokratski savez Kosova
ZFPP	Zakon o finansiranju političkih subjekata
ZOI	Zakon o opštim izborima
ZNKM	Zakon o Nezavisnoj komisiji za medije
LpB	Pokret za koordinaciju
LPPRC	Zakon o zaštiti i unapređenju prava zajednica i njihovih pripadnika na Kosovu
LVV	Pokret Samoopredeljenje
NKM	Nezavisna komisija za medije
OCP	Opštinski centar za prebrojavanje
OIK	Opštinska izborna komisija
NP	Narodni poslanik
NDS	Nova demokratska stranka

“ Kancelarija”	Kancelarija za registraciju, potvrđivanje i finansijsku kontrolu političkih subjekata
OoK	Van Kosova
ORK	Opre Roma Kosova
PA	Penziona uprava
PAI	Aškalijska partija za integraciju
PDAK	Demokratska aškalijska partija Kosova
PDK	Demokratska partija Kosova
PKS	Partija kosovskih Srba
PREBK	Ujedinjena romska partija Kosova
BO	Birački odbor
BM	Biračko mesto
PBS	Preliminarni birački spisak
OSI	Osobe sa invaliditetom
RTK	Radio televizija Kosova
VS	Vrhovni sud
SD	Srpska demokratija
SDU	Socijaldemokratska unija
SL	Srpska lista
SNP	Srpski nacionalni pokret
SPO	Za slobodu, pravdu i opstanak
YTHP	Partija inovativnog turskog pokreta

I. IZVRŠNI REZIME

Parlamentarni izbori na Kosovu 2025. bili su mirni i konkurentni, a odvijali su se prema novom zakonskom okviru čiji je cilj povećanje transparentnosti i poverenja. Izborni dan je generalno dobro protekao, ali je na kritične delove procesa uticala loša organizacija Centralne izborne komisije (CIK), što je takođe uzrokovalo kritična kašnjenja u objavljivanju biračkog mesta i konačnih rezultata. Kampanja je bila dinamična, iako narušena oštrom retorikom i zloupotrebom javnih resursa. Ono što je pozitivno, Izborni panel za žalbe i predstavke (IPŽP) se brzo pozabavio značajnim brojem slučajeva, što je rezultiralo značajnim kaznama za kršenje Kodeksa ponašanja političkih subjekata. U područjima sa većinskim srpskim stanovništvom, društveni uslovi i dalje su teški, što stvara prostor za Srbiju i *Srpsku listu* (SL) da vrše neopravdani pritisak na birače. Iako je sloboda medija bila široko priznata, paraliza Nezavisne komisije za medije (NKM) u sedmicama pre izbornog dana ostavila je nerešene medijske prekršaje. Ipak, birači i ključni akteri u procesu pokazali su otpornost i snažnu posvećenost demokratskim principima.

Izbori su sprovedeni nakon punog mandata vlade pod *Pokretom Samoopredeljenje (Lëvizja Vetëvendosje - LVV)* premijera Albina Kurtija, tokom kojih su opozicione stranke zadržale jake opštinske pozicije. Vlada se suočila sa kritikama zbog političke polarizacije i zategnutih odnosa sa zajednicom kosovskih Srba. Izborni proces svedočio je pokušajima politizacije ključnih institucija od strane vladajuće stranke, posebno CIK-a i NKM-a. CIK se upleo u političke sporove i politizovao određene tehničke aspekte izbornog procesa. Pokušaj članova CIK-a koje je predložio LVV da spreče potvrđivanje SL i blokiranje isplate javnih sredstava političkim strankama izvršili su značajan pritisak na instituciju.

Parlamentarni izbori 2025. bili su prvi koji su održani u skladu sa Zakonom o opštim izborima (ZOI), usvojenim 2023. godine, koji je uveo niz novina u cilju povećanja poverenja zainteresovanih strana i povećanja efikasnosti i transparentnosti izbornog procesa. Zakonski okvir postavlja čvrstu osnovu za sprovođenje demokratskih izbora u skladu sa međunarodnim standardima. Međutim, implementacija novog zakonskog okvira naglasila je aspekte zakona koji zahtevaju dalje pojašnjenje kako bi se ublažile potencijalne nejasnoće i ojačala pravna sigurnost. Upadljivo je da je, uprkos obilju prethodnih obaveštenja, primena novog izbornog zakona i celokupna izborna organizacija patila od neadekvatne pripremljenosti.

Značajan broj slučajeva je dostavljen IPŽP-u, što je takođe dovelo do izricanja značajnih novčanih kazni za kršenje kodeksa ponašanja. Zakon predviđa jasne rokove i dobro definisane procedure za rešavanje izbornih sporova. Međutim, proces bi se mogao poboljšati dodatnom jasnoćom. Tokom izbornog procesa, nekoliko predmeta je stiglo do Vrhovnog suda, a većina presuda je potvrdila odluke IPŽP-a.

Kampanja je bila dinamična, bez većih incidenata. Međutim, negativna retorika, oštri verbalni napadi i zapaljivi jezik bili su široko rasprostranjeni tokom kampanja. Pored toga, kampanja je bila predmet stranog uplitanja Srbije i administracije Sjedinjenih Država. Kandidatkinje su bile izložene seksističkim verbalnim napadima, imale su manje resursa od svojih muških kolega i privukle su manje medijske pokrivenosti. Nisu vođene značajne debate između vodećih kandidata.

Posmatrači iz EU EOM i sagovornici prijavili su slučajeve zloupotrebe javnih resursa od strane nekoliko političkih subjekata tokom kampanje, pri čemu su neki slučajevi rezultirali sankcijama. Nepostojanje snažnih mehanizama za praćenje izaziva zabrinutost u pogledu efikasnosti propisa o

finansiranju kampanja. Politički subjekti iz malih nevećinskih zajednica suočili su se sa finansijskim izazovima, što je dovelo do neravnopravnih uslova igre tokom kampanje.

Politički pejzaž u zajednici kosovskih Srba obeležio je uočeni porast političkog pluralizma, sa šest političkih subjekata koji su učestvovali na izborima. Međutim, SL je ostala dominantna u zajednici kosovskih Srba, dobijajući podršku predsednika Srbije Aleksandra Vučića i oslanjajući se na srpske medije i male medijske kuće kosovskih Srba u svojoj kampanji. Takođe, prijavljen je pritisak na birače koji zavise od socijalne pomoći i zapošljavanja u Srbiji. Uopšteno govoreći, opštine sa većinskim srpskim stanovništvom imale su relativno prigušenu kampanju u poređenju sa drugim opštinama.

Rad CIK-a obeležili su slučajevi političkog uticaja u njegovom procesu donošenja odluka, kao i tendencije da se njihova ovlašćenja tumače široko i deluju van okvira svog mandata, dovodeći u pitanje njegovu nepristrasnost i nezavisnost. Dok zakonodavstvo dozvoljava smislenu zastupljenost kvalifikovanih političkih subjekata u izbornim telima najnižeg nivoa, njihov odobreni sastav je osporavan zbog nedovoljne reprezentativnosti. Tokom izbornog perioda CIK je održavao redovne javne sednice i uglavnom je blagovremeno objavljivao svoje odluke. Međutim, propustio je priliku da koristi uspostavljene kanale komunikacije za rešavanje zabrinutosti aktera i suzbijanje dezinformacija, posebno nakon dana izbora, kroz efikasniju i sveobuhvatniju komunikaciju i razmenu informacija.

Operativni kapacitet izborne administracije bio je opterećen neadekvatnošću upravljanja, nedostatkom koordinacije na terenu, kao i nedostatkom stalnog i privremenog osoblja. CIK je doživeo značajna kašnjenja u određenim aspektima tehničkih i administrativnih priprema i kasno je usvojio nekoliko odluka, uključujući ovde i tehnička uputstva i imenovanje i obuku najnižih izbornih tela. To se negativno odrazilo na efikasnost i pravovremenost priprema. Uprkos ovim izazovima, izborna osoblje na nivou opština i biračkih mesta pokazalo je dobar stepen posvećenosti da sprovede pripreme i dobro je upravljalo operacijama na dan izbora.

Zakonodavstvo predviđa nekoliko posebnih aranžmana za glasanje kako bi se biračima pružila mogućnost da ostvare svoje pravo glasa. Preko mobilnih glasačkih kutija glasalo je ukupno 2.670 birača vezanih za svoj dom, kao i onih u zdravstvenim ustanovama, domovima za stare i kazneno-popravnim ustanovama. Dalje, 12.898 birača glasalo je u nekom od određenih biračkih centara za uslovno glasanje širom Kosova. Kosovci koji borave u inostranstvu („OoK“) mogli su da se registruju za glasanje putem pošte ili lično u određenim diplomatskim misijama, po prvi put na ovim izborima. Od 20.324 kvalifikovanih, njih 15.348 je glasalo lično. CIK je ukupno primio 68.715 poštanskih pošiljaka sa glasačkim listićima, od čega je 63.705 koverata sa glasačkim listićima odobreno za prebrojavanje glasova, a 4.898 pošiljaka je bilo odbijeno iz različitih razloga. Nakon provere biračkih spiskova i ocene poštanskih pošiljaka, komisija je utvrdila 921 slučaj mogućeg višestrukog glasanja.

Svi birači sa pravom glasa automatski se uključuju u birački spisak koji sačinjava komisija na osnovu podataka iz matične knjige i baze ličnih dokumenata. Uprkos odredbama za osporavanje podataka o registraciji birača tokom određenog perioda, pristup birača biračkim spiskovima bio je ograničen na njihove lične podatke, ograničavajući smislen javni nadzor. Konačni birački spisak sadržao je ukupno 2.075.868 birača, što uključuje i 104.924 registrovanih za glasanje van Kosova (OoK). Mada su sagovornici EU EOM-a ukazali na visok nivo poverenja u obuhvatnost biračkog spiska, i dalje je postojala zabrinutost oko njegove tačnosti, prvenstveno zbog nedostataka u civilnoj registraciji.

Proces potvrđivanja je bio sveobuhvatan, ali je bio okaljan političkim neslaganjem CIK-a oko potvrđivanja kandidata SL-a. Sve kandidatske liste sa više od dva kandidata podnete na overu od strane političkih subjekata bile su u skladu sa zakonskim zahtevom za minimalnu zastupljenost polova. CIK je potvrdio 28 političkih subjekata sa 1.279 kandidata.

Izborni dan je bio miran, a glasanje je uglavnom proteklo glatko. Posmatrači iz EU EOM pozitivno su ocenili proces glasanja na većini biračkih mesta, napominjući da su birački odbori uglavnom poštovali propisane procedure, iako su uočene zabune i nedoslednosti u implementaciji, što je pokazalo nedostatke u obuci biračkog osoblja. Greške su se prvenstveno odnosile na nove procedure za potpomognuto glasanje i proveru prstiju birača na tragove mastila. Dalje, na pojedinim biračkim mestima bila je narušena tajnost glasanja, prvenstveno zbog njihovog rasporeda, pozicioniranja biračkih kabina ili kamera. Proces prebrojavanja je otkrio nedovoljno razumevanje procedura, što se pokazalo i proceduralnim propustima, uključujući ovde i nepravilno rukovanje neupotrebljenim glasačkim listićima i drugim osetljivim materijalom pre otvaranja glasačkih kutija, istovremeno obavljanje postupaka prebrojavanja i nedoslednosti u utvrđivanju validnosti glasačkih listića.

U izbornoj noći, ključni IT sistemi CIK-a bili su nedostupni duži period, što je uticalo na tabelarni prikaz i objavljivanje preliminarne rezultata i unos izbornog materijala u opštinske centre za prebrojavanje. Zbog stalnih tehničkih problema, nedovoljne tehničke pripremljenosti centara za brojanje i nedostatka ključne opreme i softvera, prebrojavanje preferencijalnih glasova u opštinskim centrima za brojanje je odloženo, a nekoliko centara je počelo sa radom tek 16. februara. Nakon što je prevaziđena početna konfuzija u vezi sa procedurama, očigledna u većini centara, posmatrači su na kraju ocenili učinak timova za brojanje kao i proces kao uglavnom efikasan i transparentan. Neki slučajevi ponovne procene validnosti glasačkih listića od strane timova za brojanje prijavljeni su iz većine opštinskih centara za brojanje, što ukazuje na nedovoljno razumevanje ovih pravila od strane biračkih odbora i neadekvatno obezbeđivanje obuke. Tehnički zastoji u sistemu obrade rezultata u kombinaciji sa ograničenim ili ponekad netačnim informacijama koje je podelio CIK značajno su potkopali poverenje javnosti u integritet procesa prebrojavanja i tabeliranja i izazvali zabrinutost u vezi sa merama kibernetičke sigurnosti CIK-a.

Kosovski medijski pejzaž je živahan i raznolik, ali se suočava sa značajnim izazovima, uključujući tu i duboke etničke podele i finansijska ograničenja. Sektor je ostao veoma fragmentiran, pri čemu su albanska i srpska zajednica prvenstveno angažovane sa zasebnim medijima, a samo su ograničeni naponi uloženi da se podstakne dijalog među zajednicama. Osim toga, neki privatni mediji pokazali su znakove politizacije, a njihove vlasničke strukture nisu u potpunosti transparentne. Dok ustavna zaštita podržava medijske slobode, ostaje zabrinutost zbog izazova sa kojima se suočava javni emiter, uključujući nefunkcionalni odbor, probleme sa uređivačkom nezavisnošću, imovinske sporove, budžetska ograničenja i izazove u pogledu ljudskih resursa. Ova ograničenja posebno su bila očigledna na RTK2, kanalu ove televizije na srpskom jeziku. Tokom predizborne kampanje, zbog ćorsokaka u upravljanju, NKM nije uspela da izvrši svoj regulatorni nadzor za uvođenje sankcija, što je stvorilo situaciju produžene neizvesnosti za medijske organizacije. Ipak, javni emiter, RTK, obezbedio je uglavnom ravnomerno pokrivanje ključnih izbornih kandidata na svom glavnom kanalu na albanskom jeziku, odražavajući posvećenost uravnoteženom izveštavanju.

Izveštavanjem o izborima dominirali su međupartijski napadi, optužbe za pristrasnost medija i nedostatak mogućnosti za direktno upoređivanje kandidata na glavnim TV kanalima, što je dodatno pogoršano bojkotom LVV-a prema tri istaknuta privatna medija. Dok su emiteri nudili izborne

debate, većina njih nije bila domaćin diskusija vođenih politikama, što odražava slabu kulturu debate među političkim kandidatima koja je ograničavala mogućnost birača da procenjuju stranačke programe. Zakonske odredbe su doprinele ravnopravnim igrama tako što su regulisale plaćeno vreme emitovanja i obezbedile minimalnu dodelu besplatnog vremena za emitovanje kada se koristilo plaćeno pokrivanje.

Kampanja na Internetu odražavala je agresivni ton javnih debata i skupova, ali je nedostajao sadržaj, posebno u prvoj polovini perioda kampanje. Sve političke stranke koje su učestvovala na izborima i više od polovine kandidata vodili su kampanju na društvenim mrežama, uglavnom na Facebook-u i Instagramu. Oštar ton kampanje odrazio se na društvenim mrežama kroz video snimke predizbornih događaja, koji su činili veliki deo sadržaja koje su stranke i kandidati objavili. Tišinu na dan izbora prekinulo je nekoliko objava i oglasa, od kojih su neki rezultirali sankcijama IPŽP-a. Preko 250.000 evra potrošeno je na promociju više od 7.000 oglasa vezanih za izbore na Facebook-u i Instagramu, uključujući oglase trećih strana.

Žene će činiti 36 procenata u narednoj Skupštini Kosova i većina njih je izabrana bez primene rodne kvote. Međutim, muškarci su i dalje dominirali kampanjom, predstavljajući značajnu većinu govornika na kampanjama i televizijskim debatama. Političke stranke se nisu u dovoljnoj meri bavile rodnom neravnopravnošću na svojim platformama i u upravnim telima kako to nalaže Zakon o rodnoj ravnopravnosti. Uprkos odredbama ZOI koje podstiču bolju ravnotežu polova u izbornoj administraciji, žene su predstavljale manje od 30 procenata članstva na centralnom i lokalnom nivou.

U nedostatku sredstava, nevećinski politički subjekti vodili su skromne predizborne aktivnosti unutar svojih zajednica. Oni su takođe imali ograničen pristup elektronskim medijima preko dodeljenog besplatnog vremena emitovanja koje je propisano zakonom i bili su kritični prema sastavu biračkih odbora koje su smatrali nedovoljno reprezentativnim. Dalje, kampanja CIK za podizanje svesti o procedurama glasanja na turskom, bošnjačkom i romskom jeziku objavljena je sa zakašnjenjem.

Učešće osoba sa invaliditetom u izbornom procesu naišlo je na izazove zbog nedostatka pristupa glasačkim centrima i pomoćnim alatima, kao i nedosledne primene novih odredbi u vezi sa potpomognutim glasanjem. Pored toga, organizacije koje predstavljaju osobe sa invaliditetom prijavile su nedostatak konsultacija sa CIK-om i opštinskim izbornim komisijama u pogledu kampanja edukacije birača i registracije birača sa posebnim potrebama.

Prioritetne preporuke

- 1. Ojačati zakonske garancije u pogledu članstva i ponašanja izbornih zvaničnika kako bi se obezbedila nepristrasnost i nezavisnost izborne administracije.*
- 2. Razgraničiti i dalje precizirati odgovornosti Centralne izborne komisije, Sekretarijata CIK-a i opštinskih izbornih komisija za decentralizaciju donošenja odluka izborne administracije, gde je to prikladno, i obezbediti efikasnost i blagovremenost njenog rada.*
- 3. Sprovesti sveobuhvatnu nezavisnu reviziju biračkog spiska, uključujući internu analizu procesa registracije i statistička i terenska testiranja, u konsultaciji sa relevantnim zainteresovanim stranama kako bi se pozabavila zabrinutost zbog tačnosti i povećalo poverenje javnosti.*

4. *Uvesti jasne zakonske definicije ključnih pojmova, što uključuje i one koji se odnose na huškački jezik i označavanje 'pristalice političkog subjekta' u okviru izbornog procesa. Uspostaviti eksplicitne kriterijume za određivanje proporcionalnih kazni koje se primenjuju na kršenje Kodeksa ponašanja od strane političkih subjekata.*
5. *Imenovati sve članove NKM blagovremeno i kroz konkurentan i transparentan proces selekcije.*
6. *Uspostaviti pouzdan i transparentan sistem upravljanja rezultatima sa jasnim i proverljivim procedurama kako bi se obezbedila tačna obrada podataka o rezultatima. Obezbediti brz pristup preliminarnim rezultatima, uključujući tu sve relevantne podatke kao što su izlaznost birača, važeći i nevažeći glasovi, kao i skenirane obrasce rezultata po biračkom mestu.*

II. UVOD

Evropska unija (EU) rasporedila je Misiju za posmatranje izbora (EOM) da posmatra parlamentarne izbore na Kosovu 9. februara 2025. na poziv predsednice Kosova. EOM je bila prisutna od 8. januara do 27. februara 2025.

Na čelu EU EOM bila je šefica misije Natali Luazo (Nathalie Loiseau), članica Evropskog parlamenta iz Francuske. EU EOM se sastojala od glavnog tima od deset stručnjaka sa sedištem u Prištini i 18 dugoročnih posmatrača koji su stigli 16. januara i bili raspoređeni u svim regionima Kosova. Trideset i šest kratkoročnih posmatrača bilo je prisutno od 4. februara do 14. februara i bili su raspoređeni širom Kosova.

Za dan izbora, EU EOM je ojačana sa 27 lokalno angažovanih posmatrača iz diplomatskih predstavništava država članica EU. Ukupno, EU EOM je rasporedila 104 posmatrača iz svih 27 država članica EU, kao i iz partnerskih zemalja Kanade, Norveške i Švajcarske. Pored toga, delegaciju od šest članova Evropskog parlamenta predvodila je Marta Temido, članica Evropskog parlamenta iz Portugala.

Mandat misije bio je da posmatra sve aspekte izbornog procesa i procenjuje u kojoj meri su izbori bili u skladu sa regionalnim i međunarodnim obavezama za izbore, kao i sa nacionalnim zakonodavstvom. EU je nezavisna u svojim nalazima i zaključcima. Misija je sledila utvrđenu metodologiju i pridržavala se "Deklaracije o principima za međunarodno posmatranje izbora", koja je usvojena pod pokroviteljstvom Ujedinjenih nacija u oktobru 2005. godine i koju sada podržava preko 50 organizacija.

III. POLITIČKI KONTEKST

Kosovo je organizovalo izbore 2025. nakon završetka punog mandata vlade. Politički pejzaž u poslednje četiri godine oblikovala je vlada *Pokreta Samoopredeljenje* (LVV) i premijer Aljbin Kurti, dok su glavne političke stranke u opoziciji, Demokratski savez Kosova (LDK), Demokratska partija Kosova (PDK) i Alijansa za budućnost Kosova (AAK-NISMA) uspele da zadrže svoje jake pozicije u opštinama nakon lokalnih izbora.

Odlazeću vladajuću koaliciju činilo je 58 poslanika iz poslaničkog kluba LVV, zajedno sa osam poslanika koji predstavljaju nevećinske zajednice koje čine tri kosovsko-bošnjačka, dva kosovsko-turska, jedan kosovsko-romski, jedan kosovsko-aškalijski i jedan kosovsko-egipćanski poslanik.¹ Dana 4. aprila 2021. godine, Vjosa Osmani, koja je učestvovala na izborima na zajedničkoj listi sa LVV, izabrana je za predsednicu Kosova od strane Skupštine.

Vlada je kritikovana zbog doprinosa polarizaciji političkog pejzaža sa opozicionim strankama kosovskih Albanaca i ometanja procesa normalizacije sa zajednicom kosovskih Srba, koja je i dalje pod velikim uticajem Srbije. Afirmacija suvereniteta Kosova bila je ključni fokus politike i inicijativa vladajuće stranke. Suverenitet se takođe pojavio kao ključna tema kampanje za LVV, sadržan u njegovom glavnom sloganu „Od ugla do ugla“. Pokušaj LVV-a da spreči potvrđivanje *Srpske liste* (SL) povezane sa Srbijom praćen je pojačanom retorikom usmerenom na delegitimizaciju učešća SL na izborima, pri čemu LVV povezuje SL i Beograd sa terorističkim napadom u *Banjskoj* u septembru 2023. Odigrala se velika operacija kosovskih vlasti 15. januara 2025. radi ukidanja struktura kojima se upravljalo iz Srbije na 24 lokacije u opštinama južno od reke Ibar. Međunarodna zajednica je kritikovala te akcije kao nepovoljne za proces normalizacije dijaloga između Prištine i Beograda uz posredovanje EU.

Izborni proces bio je svedok politizacije ključnih institucija od strane vladajuće stranke, posebno Centralne izborne komisije (CIK) i Nezavisne komisije za medije (NKM). CIK se upleo u političke sporove i politizovao određene tehničke aspekte izbornog procesa. Pokušaj članova CIK-a koje je predložio LVV da spreče potvrđivanje SL i blokiranje isplate javnih sredstava političkim strankama, izvršili su značajan pritisak na CIK.

Učešće na izborima šest političkih partija kosovskih Srba smatra se pozitivnim razvojem događaja, što dovodi do percepcije povećanog političkog pluralizma u zajednici. Na izborima je učestvovalo ukupno šest političkih partija kosovskih Srba, uključujući tu SL, Za slobodu, pravdu i opstanak (SPO), Srpski nacionalni pokret (SNP), Stranku kosovskih Srba (PKS), Građansku inicijativu Nacionalna pravda (GINP) i Srpsku demokratiju (SD). Međutim, SL je nastavio da dominira političkim pejzažom u zajednici kosovskih Srba, a predsednik Srbije Aleksandar Vučić je podržao SL i više puta pozivao kosovske Srbe da glasaju u velikom broju za svoje kandidate.

IV. IMPLEMENTACIJA PRETHODNIH PREPORUKA EU EOM

Prethodna misija EU za posmatranje izbora koja je bila raspoređena na Kosovu 2021. za opštinske izbore izdala je 23 preporuke o tome kako reformisati izborni proces kako bi se on u potpunosti uskladio sa međunarodnim i evropskim standardima i odražavao najbolju međunarodnu praksu. Ove preporuke uključuju, između ostalog, rešavanje nedoslednosti, praznina i nejasnoća u zakonskom okviru, poboljšanje tačnosti biračkih spiskova, obezbeđivanje pravne konzistentnosti pravila izborne kampanje, povećanje transparentnosti finansiranja kampanje i njihovo efikasno sprovođenje, regulisanje medija i digitalnih platformi koje sponzorišu političke stranke, kao i detaljne odredbe o vremenskom okviru za izborne sporove.

¹Broj poslanika iz LVV-a do kraja mandata smanjen je na 53 pošto su pojedini poslanici napustili stranku.

Od 23 ponuđene preporuke, devet je u potpunosti implementirano (uključujući tri od šest prioriternih), četiri delimično sprovedene, osam nije primenjeno; i dve preporuke u vezi sa ograničenjem perioda kampanje i dizajnom glasačkih listića nisu bile relevantne za parlamentarne izbore. Nakon izborne reforme započete 2022. godine, koja je kulminirala donošenjem Zakona o opštim izborima (ZOI) 2023. godine, implementirano je nekoliko preporuka koje su zahtevale izmene zakonskog okvira. Zakon o administraciji izbora ovlašćuje opštinske izborne komisije da sprovedu aktivnosti edukacije birača, digitalizuje proces registracije birača van Kosova (OoK) i propisuje detaljnije kriterijume za podobnost kandidata.

Što se tiče finansiranja kampanje, ZOI propisuje da je Kancelarija za registraciju, potvrđivanje i finansijsku kontrolu političkih subjekata („Kancelarija“) nadležni nadzorni organ za finansiranje političkih i kampanja i uvodi rokove za prijavu relevantnih prihoda i rashoda za kampanju, ali ne predviđa periodično izveštavanje. O rešavanju izbornih sporova, ZOI nudi mogućnost osporavanja konačnih izbornih rezultata pre njihove overe i produžava neke od rokova za podnošenje i odlučivanje pritužbi.

ZOI je delimično primenio dve preporuke vezane za medije koje se odnose na oglašavanje na Internet portalima medija i saradnju između izborne administracije i glavnih digitalnih provajdera. Međutim, oni tek treba da se implementiraju delimično zbog nedostatka regulative i resursa od strane Nezavisne komisije za medije (NKM), dok bi im takođe koristila dodatna jasnoća. Još jedna preporuka o medijskoj transparentnosti vlasništva primenjena je podzakonskim aktima o NKM. Međutim, prioritarna preporuka za imenovanje članova NKM ostaje nerešena.

Potpomognuto glasanje dalje je detaljno opisano u Uredbi ZOI i CIK-a, u potpunosti implementirajući jednu preporuku, ali transpozicija Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom tek treba da bude ugrađena u Ustav uprkos odluci Vlade iz 2022. godine.

V. ZAKONSKI OKVIR I IZBORNI SISTEM

Testiran je novi izborni pravni okvir koji je suštinski usklađen sa međunarodnim standardima za demokratske izbore, otkrivajući nejasnoće koje još nisu obrađene podzakonskim aktima.

a. Izborni zakon

Kosovo nije potpisnik nijednog međunarodnog ugovora, ali je direktna primena niza međunarodnih konvencija relevantnih za izbore priznata u Ustavu iz 2008. godine.² Iako Evropski sud za ljudska prava (ECtHR) nema nadležnost na Kosovu, vlasti su dužne da tumače ljudska prava i osnovne slobode u skladu sa presudama Evropskog suda za ljudska prava.³ Nakon članstva Kosova u Evropskoj komisiji za demokratiju kroz zakon, poznatoj kao Venecijanska komisija, Kodeks dobre prakse u izbornim pitanjima Venecijanske komisije iz oktobra 2002. godine se primenjuje kao

² Član 22 Ustava. Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (ICCPR); Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama (ECHR) i njeni protokoli; Okvirnu konvenciju Saveta Evrope za zaštitu nacionalnih manjina, Konvenciju o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije i Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW).

³ Član 53 Ustava. Ipak, pošto Kosovo nije članica EKLJP, nema mesta za pokretanje postupka pred Evropskim sudom za ljudska prava, a tumačenje i sprovođenje ljudskih prava ostaje u okviru kosovskog pravosudnog sistema.

referenca za sprovođenje demokratskih izbora.⁴ Ustav kaže da su međunarodni sporazumi i instrumenti o ljudskim pravima direktno primenljivi i zamenjuju kosovske zakone i druge akte javnih institucija. Osnovna prava, uključujući pravo glasanja i kandidovanja i slobodu izražavanja, okupljanja i udruživanja, sadržana su u Ustavu. Razrađeno je i pravo na ravnopravnost i predviđena afirmativna akcija za unapređenje žena, zajednica i osoba sa invaliditetom, ali se ravnopravnost u praksi ne podstiče na adekvatan način.

Parlamentarni izbori su prvenstveno regulisani Ustavom iz 2008. (sa izmenama i dopunama 2020.) i Zakonom o opštim izborima iz 2023. godine i dopunjeni propisima CIK-a, koji proširuju odredbe ZOI. Ostalo primenjivo zakonodavstvo uključuje Zakon o finansiranju političkih partija (sa poslednjim izmenama i dopunama 2022), Zakon o zaštiti i unapređenju prava zajednica i njihovih pripadnika na Kosovu iz 2008. godine (ZZPZ), Zakon o upotrebi jezika iz 2007. godine, zakone koji se odnose na medije, relevantne odredbe Krivičnog zakonika i Zakona o opštem upravnom postupku. Revidirani pravni okvir pruža čvrstu osnovu za provođenje istinskih demokratskih izbora, suštinski u skladu sa međunarodnim standardima. Sve u svemu, postoje dobro definisana pravila angažovanja za većinu zainteresovanih strana i brzi mehanizmi za rešavanje sporova tokom celog procesa. Ipak, dalji koraci mogli bi da obezbede punu uključenost, transparentnost i pravnu stabilnost. Neke pravne praznine i nejasnoće u zakonu i propisima otkrivaju nesigurnost u pogledu aspekata osnovnih prava, posebno slobode izražavanja, finansijske odgovornosti i pravnih lekova.

Parlamentarni izbori 2025. bili su prvi koji su održani u okviru novog ZOI, što se smatra važnom prekretnicom, iako je proces usvajanja zakona kritikovan kao ishitreni i inkluzivan, posebno od strane civilnog društva. Novim zakonom implementirano je nekoliko prethodnih preporuka EU EOM-a za dalje usklađivanje izbornog pravnog okvira sa međunarodnim standardima, uključujući poboljšanje finansijske autonomije CIK-a, digitalizaciju procesa, uspostavljanje nadzornog tela za finansiranje kampanja, uvođenje odredbi kojima se obezbeđuje pluralitet medija i detaljne odredbe za potpomognuto glasanje. Dalje, zakon promoviše veću rodnu inkluzivnost nudeći finansijske podsticaje političkim subjektima čiji poslanici uključuju više od 30 procenata žena. Pored ovih preporuka, ZOI modifikuje izborni sistem povećanjem preferencijalnih glasova sa pet na deset i promenom formule za raspodelu mandata, uvodi odredbe za Internet kampanju i uklanja one koje bi mogle da dovedu do proizvoljnog povlačenja akreditacije posmatrača.

Uprkos ovim poboljšanjima, zakon ostavlja širok regulatorni opseg podzakonskim aktima, dok bi nekoliko odredaba moglo imati koristi od dalje jasnoće i usklađivanja sa drugim zakonskim tekstovima, posebno u pogledu regulisanja medija, rodne ravnopravnosti i finansiranja kampanja. Nekim tehničkim odredbama zakona nedostaje preciznost, što ostavlja prostor za neizvesnost, dok bi rokovi konačnih rezultata, između ostalog, mogli imati koristi od dalje razrade. Takođe, okviru nedostaje definisanje bitnih pojmova vezanih za kršenje Kodeksa ponašanja političkih subjekata, njihovih simpatizera i kandidata u kampanji, ostavljajući prostor za subjektivno tumačenje.

Preporuka - Obezbediti sigurnost zakona rešavanjem nejasnoća i praznina kroz dobro razrađene podzakonske akte, posebno o Kodeksu ponašanja u kampanji, imenovanju osoblja izborne administracije i rešavanju sporova.

⁴ Komitet ministara Saveta Evrope je 11. juna 2014. odobrio članstvo Kosova u Evropskoj komisiji za demokratiju kroz zakon (Venecijanska komisija).

b. Izborni sistem

120 poslanika Skupštine biraju se na četvorogodišnji mandat u izornoj jedinici na nivou Kosova. Primenuje se sistem proporcionalne zastupljenosti otvorenih lista i preferencijalno glasanje za najviše deset kandidata. Stotinu mandata se dodeljuje strankama, koalicijama, građanskim inicijativama i nezavisnim kandidatima srazmerno broju dobijenih važećih glasova, pod uslovom da predu cenjus od pet procenata važećih glasova. Dvadeset mesta je zagantovano za nevećinske zajednice, što ukljuuje deset za zajednicu kosovskih Srba, tri za kosovske Bošnjake, dva za kosovske Turke i po jedno za zajednice kosovskih Goranaca, kosovskih Roma, kosovskih Aškalija i kosovskih Egipćana, kao i mesto za zajednicu među poslednja tri sa najvećim brojem glasova. Mesta se dodeljuju metodom najvišeg proseka, primenom *D'Hondtove* metode, umesto formule *Sainte-Laguë* u prethodnom zakonu.

VI. IZBORNA ADMINISTRACIJA

Nedostaci u unutrašnjem planiranju i koordinaciji negativno su uticali na sprovođenje izbora, a nedostatak pristupa ključnim informacijama umanjio je poverenje javnosti u proces.

a. Struktura i sastav izborne administracije

Troslojna struktura izborne administracije sastoji se od Centralne izborne komisije (CIK), opštinskih izbornih komisija (OIK) i biračkih odbora (BO) za svako biračko mesto, kao i timova za prebrojavanje za svaki opštinski centar za prebrojavanje (OCP), koji je nedavno uveden tokom ovih izbora.

CIK je stalni nezavisni organ sa širokim regulatornim i nadzornim ovlašćenjima, odgovoran za organizaciju i nadzor izbora. CIK se sastoji od jedanaest članova: nestranačkog predsedavajućeg i deset članova koje imenuju kvalifikovane političke stranke zastupljene u parlamentu. Predsedavajućeg CIK-a imenuje predsednik iz reda sudija Vrhovnog suda (VS) ili apelacionih sudova. Šest članova imenuju najveće parlamentarne grupe koje nemaju pravo na garantovana mesta, a četiri člana imenuju poslanici koji predstavljaju nevećinske zajednice na Kosovu.⁵ Dok je mandat predsedavajućeg sedam godina, mandati preostalih članova vezani su za mandat zakonodavnog tela.

Bez obzira na političke nominacije, izorno zakonodavstvo obavezuje članove CIK-a da svoje dužnosti obavljaju nepristrasno i predviđa određene mere kojima se garantuje njihova nezavisnost i profesionalnost.⁶ Ipak, misija EU za posmatranje izbora je primetila slučajeve političkog uticaja u procesu donošenja odluka CIK-a, pri čemu su pojedinačni članovi delovali kao branioci interesa

⁵Od nevećinskih zajednica, jednog je predložila zajednica kosovskih Srba, jednog zajednica kosovskih Turaka, jednog zajednica kosovskih Bošnjaka i jednog zajednica kosovskih Roma, Aškalija i Egipćana. Aktuelni članovi imenovani su na osnovu političkih nominacija na sledeći način: po dva člana nominovana od strane *Pokreta Samoopredeljenje* (LVV) i Demokratske partije Kosova (PDK), i po jednog člana nominovanog od strane Demokratskog saveza Kosova (LDK), Alijanse za budućnost Kosova (AAK), *Srpske liste* (SL), *Vakat-a*, Kosovske turske demokratske partije i Nove kosovske turske demokratske partije (Demokratska partija Kosova na Kosovu) (DTP).

⁶ZOI ukljuuje zaštitne mere protiv diskrecionog prestanka mandata članova CIK-a. Osoba može biti predsedavajuća CIK-a najviše dva mandata. Članovi stranke su ograničeni na najviše tri uzastopna mandata u CIK-u. Osoba ne može biti član CIK-a ako je: član nacionalne ili lokalne skupštine ili saveta, kandidat za izabranu javnu funkciju, visoki funkcioner u političkoj stranci, član je javne izborne komisije na ili izvan Kosova, nema pravo glasa, član je organizacije za posmatranje izbora, otpušten je iz javne uprave zbog kršenja zakona u roku od jedne godine od kazne zatvora za više od jedne godine, poslednje tri godine, ili je bio javni funkcioner sa posebnim statusom u poslednjih pet godina.

svog subjekta koji ih je nominovao, što je ugrozilo nezavisnost i nepristrasnost CIK-a. Ovakvi obrasci su demonstrirani prilikom potvrđivanja izbornih kandidata, odobravanja isplate javnih sredstava političkim partijama i imenovanja organa najnižeg nivoa. Misija EU za posmatranje izbora je dalje primetila tendencije sadašnjeg sastava CIK-a da široko tumači svoja ovlašćenja i deluje izvan okvira svog mandata, proširujući svoja ovlašćenja za donošenje odluka i intervenišući u dužnostima Sekretarijata i Kancelarije CIK-a. Ovo je olakšano nedostatkom jasnoće u određenim odredbama ZOI.

Osim čvršće prakse u radu članova, nezavisnost CIK-a bi se mogla unaprediti jačanjem mera koje regulišu njihovo ponašanje i jasno razgraničavajući ovlašćenja CIK-a i njihovo suzbijanje u korist Sekretarijata CIK-a i nižih izbornih tela. Grupa profesionalaca iz kojih subjekti za imenovanje biraju članstvo u CIK-u takođe bi se mogla proširiti, sa ciljem ograničavanja političke pripadnosti.

Prioritetna preporuka – Ojačati pravne garancije u pogledu članstva i ponašanja izbornih zvaničnika kako bi se obezbedila nepristrasnost i nezavisnost izborne administracije.

Administrativne, organizacione i tehničke odgovornosti CIK-a obavlja Sekretarijat CIK-a, kojim rukovodi vršilac dužnosti glavnog izvršnog službenika zbog nemogućnosti CIK-a da imenuje novog.⁷ Operativni kapacitet izborne administracije i njena sposobnost da ispuní svoj mandat bili su opterećeni neadekvatnošću upravljanja, kao i nedostatkom stalnog i privremenog osoblja. Stoga, CIK treba da obezbedi pravovremeno imenovanje osoblja na ključne pozicije kako bi se održali operativni kapaciteti u ključnim oblastima mnogo pre izbora. Delujući u okviru struktura CIK-a, iako ima funkcionalnu nezavisnost, Kancelarija za registraciju, overu i finansijsku kontrolu političkih subjekata („Kancelarija“) je nadležna za vođenje registra političkih partija, overavanje političkih subjekata za učešće na izborima i praćenje i kontrolu finansija političkih subjekata.

OIK su privremena izborna tela sa ovlašćenjem nad teritorijom opštine. Imenovani 13. septembra 2024. godine, OIK su se sastojale od pet do devet članova.⁸ Zakonom su OIK-ima, između ostalog, dodeljena ovlašćenja u celokupnoj administraciji izbora i prebrojavanju glasova u OIK-ima, određivanju biračkih mesta, sastavljanju spiskova izbornog osoblja, te nadzoru nad njihovim radom i obukom. Posmatrači EU EOM-a ocenili su OIK kao generalno efikasne i transparentne. Utvrđeno je da su uglavnom popunjeni iskusnim poverenicima i dobro upravljaju tehničkim pripremama, uprkos raznim izazovima. Neki OIK-i su izrazili nezadovoljstvo komunikacijom CIK-a, navodeći zakasnela uputstva i nedovoljne smernice, što je često rezultiralo zabunom u vezi sa određenim procedurama, te su ukazali na nedostatak koordinacije na terenu, što ponekad ometa njihov rad. Mnogi OIK su žalili što CIK nije uvažio njihove predloge u vezi sa imenovanjem BO, određivanjem izbornih prostorija i izborom instruktora, propuštajući priliku da iskoriste lokalno znanje i iskustvo. Nekoliko OIK-a je takođe obavestilo EU EOM o nedovoljnoj podršci opštinskih uprava u pogledu kancelarijskog prostora, prevoza i drugih potreba.

⁷Glavni izvršni službenik (direktor Sekretarijata) ujedno je obavljao i funkciju direktora Kancelarije.

⁸Svaki od 38 OIK-a se sastoji od predsedavajućeg, opštinskog izvršnog službenika kojeg imenuje CIK na stalnoj osnovi, i šest članova koje imenuju kvalifikovani politički subjekti predstavljeni u parlamentu ili skupštinama na opštinskom nivou. CIK može odlučiti o promeni broja članova na osnovu prihvatljive političke zastupljenosti na lokalnom nivou. Prilikom imenovanja članova OIK-a, CIK ima za cilj da obezbedi jednaku zastupljenost oba pola i svih zajednica sa značajnim brojem stanovnika u dotičnoj opštini.

Prioritetna preporuka – Razgraničiti i dalje precizirati odgovornosti Centralne izborne komisije, Sekretarijata CIK-a i opštinskih izbornih komisija za decentralizaciju donošenja odluka izborne administracije, gde je to prikladno, i obezbediti efikasnost i blagovremenost njenog rada.

Svaki BO će se sastojati od pet članova, sa mogućnošću povećanja članstva kako bi se prilagodila šira politička i etnička zastupljenost na lokalnom nivou.⁹ Zakonodavstvo omogućava smislenu zastupljenost kvalifikovanih političkih subjekata u izbornim telima najnižeg nivoa, bez obezbeđivanja dovoljno jasnih kriterijuma za raspodelu mandata između pojedinačnih političkih subjekata, čime se daje CIK-u široko diskreciono pravo u određivanju formule imenovanja. Inicijalna raspodela nije u potpunosti ispoštovala zakonski kriterijum odražavanja rezultata poslednjih parlamentarnih izbora na opštinskom nivou, u korist nekih novopokrenutih subjekata.¹⁰

Nakon odluke IPŽP-a, CIK je revidirao raspodelu mesta za BO i timove za brojanje u 11 opština, prvenstveno ih preraspodelivši između nevećinskih političkih subjekata. Mnogi sagovornici iz različitih političkih partija izrazili su nezadovoljstvo u vezi sa konačnom dodelom mandata. Sporovi oko mesta doprineli su značajnim kašnjenjima u imenovanju i obuci biračkih odbora i timova za prebrojavanje širom Kosova, koji su dodatno pogoršani poteškoćama nekih političkih subjekata da obezbede dovoljan broj nominacija za biračke odbore.

Preporuka – Definirati jasne kriterijume za imenovanje biračkih odbora i timova za brojanje kako bi se obezbedila pravična i široka zastupljenost političkih subjekata i lokalnih zajednica.

b. Administracija izbora

Uprkos tome što su redovno zakazani izbori koji su CIK-u ponudili operativni vremenski okvir od preko pet meseci, komisija je doživela značajna kašnjenja u određenim aspektima tehničkih i administrativnih priprema, što ukazuje na slabosti u operativnom planiranju i internim procesima. Poteškoće u procesu nabavke su ozbiljno otežale kupovinu tehničke opreme za centre za brojanje, pripremu materijala za edukaciju birača, kao i logističke operacije za distribuciju i preuzimanje izbornog materijala, uključujući i glasove putem pošte za glasanje izvan Kosova. CIK je takođe obavestio EU EOM da su administrativna ograničenja za zapošljavanje privremenog osoblja smanjila sposobnost komisije da obezbedi adekvatan nivo osoblja, posebno za posmatrače kampanje, instruktore i službenike za unos podataka. Ovo je rezultat nedavnog preispitivanja interne regulative, čiji je cilj povećanje profesionalizma i stručnosti stalnog i privremenog biračkog osoblja uvođenjem dodatnih kvalifikacionih kriterijuma, koji međutim nisu odgovarali realnosti lokalnog tržišta rada. Revizija ovih kriterijuma, prilagođavajući ih stvarnim odgovornostima pojedinih kategorija osoblja, proširila bi krug potencijalnih kandidata. Dugoročno gledano, CIK bi mogao istražiti mogućnosti izrade spiskova obučenog privremenog osoblja, uključujući tu studente ili specijaliste sa profesionalnim sertifikatima.

Tokom izbornog perioda, CIK je održavao redovne javne sednice i uglavnom je blagovremeno objavljivao svoje odluke. Međutim, neke sednice su se svele na odluke koje se donose samo putem e-pošte, a informacije o većini diskutovanih pitanja bile su ograničene, sa samo kratkim

⁹Članove biračkih odbora i timova za brojanje nominuju potvrđeni politički subjekti na osnovu formule koju je odredila CIK, a koja odražava rezultate sa poslednjih parlamentarnih izbora na centralnom i opštinskom nivou i podatke sa poslednjeg popisa stanovništva.

¹⁰Dodatni kriterijumi bili su potvrđivanje za učešće na predstojećim izborima i podaci o stanovništvu sa popisa stanovništva 2024. godine.

zapisnicima, čime je smanjena transparentnost i odgovornost CIK-a.¹¹ Dalje, neka uputstva i odluke donete su relativno kasno u procesu, što je uticalo na efikasnost i blagovremenost izbornih priprema. Ovo uključuje procedure glasanja i detaljna uputstva za rad i procedure u opštinskim i centralnim centrima za prebrojavanje. Dalje, predstavnici medija i civilnog društva primetili su ograničenja u razmeni informacija i njihovom uključivanju od strane CIK-a u poređenju sa prethodnim izbornim ciklusima. Tokom čitavog izbornog perioda, CIK je propustio priliku da iskoristi svoje uspostavljene kanale komunikacije, uključujući svoju Internet stranicu i platforme društvenih mreža, kako bi poboljšao pristup zainteresovanih strana informacijama od javnog interesa i suprotstavio se povremenim dezinformacijama u vezi sa procesom. Naročito nakon dana izbora, sa tehničkim problemima koji su uticali na prenos i tabelarni prikaz izbornih rezultata, CIK nije proaktivno i temeljno informisao javnost o karakteru i uticaju pitanja na upravljanje rezultatima i celokupni proces koji se vodi u OCP-ima.

Preporuka – Izraditi sveobuhvatnu strategiju komunikacije CIK-a i objaviti sve relevantne odluke i informacije od javnog interesa na blagovremen i inkluzivan način.

Kao rezultat zakasnelog imenovanja biračkih odbora i timova za prebrojavanje i kasnog usvajanja procedura prebrojavanja, program obuke za izbornu osoblje je značajno kasnio, a povremeno su sednice požurivane, izostavljajući detaljno objašnjenje određenih važnih aspekata, uključujući validnost glasačkih listića. Konkretno, obuka za nove procedure prebrojavanja preferencijalnih glasova održana je vrlo blizu izbornog dana, u nekim područjima tek na dan kada je brojanje trebalo da počne, dok su pojedini timovi za prebrojavanje dobili samo kratka uputstva neposredno pre početka prebrojavanja. Kvalitet obuka koje je posmatrala EOM EU je varirao širom Kosova. Iako je većina sednica bila informativna i interaktivna, s vremena na vreme, ključne teme kao što su nova regulativa za potpomognuto glasanje, uloge članova biračkih odbora i procedure prebrojavanja nisu bile ujednačeno obrađene, što je dovelo do njihove nedosledne implementacije na dan izbora. Posmatrači iz EU EOM su takođe primetili ograničenu dostupnost materijala za obuku na srpskom jeziku i nizak kvalitet prevoda dostupnih materijala, uz korišćenu nedoslednu terminologiju, što je uticalo na razumevanje procedura od strane polaznika. Efikasnost obuke za svo biračko osoblje i osoblje za prebrojavanje može se poboljšati korišćenjem modula obuke na mreži dostupnih tokom izbornog perioda.

c. Posebni aranžmani za glasanje

Birači koji zbog zdravstvenih razloga, fizičkog stanja, pritvora, zatvora ili drugih posebnih okolnosti ne mogu da prisustvuju svojim redovnim biračkim mestima, mogu zatražiti da glasaju van biračkog mesta pomoću mobilne glasačke kutije u skladu sa odredbama za birače sa posebnim potrebama.¹² U periodu između 4. januara i 5. februara, koji je na kraju produžen do 6. februara, birači su se mogli prijaviti ili lično u svojim opštinskim izbornim odborima ili putem Internet platforme za registraciju. U skladu sa odlukom CIK-a, 108 mobilnih timova raspoređeno je širom Kosova. Od 4.060 upisanih birača, 2.670 birača je ubacilo svoje glasove u pokretne glasačke kutije. Prema posmatračima EU EOM-a, neki registrovani birači nisu bili u mogućnosti da glasaju zbog činjenice da mobilni timovi nisu mogli doći do njih na vreme.

¹¹Zapisnici CIK-a su dostupni samo na albanskom jeziku.

¹²Za glasanje mobilnom glasačkom kutijom mogu se prijaviti tri kategorije birača: osobe sa fizičkim invaliditetom ili birači vezani za kuću; birači koji se nalaze u posebnim ustanovama (bolnice, domovi za penzionere, zatvori ili pritvorski centri); i birači u kućnom pritvoru ili pod posebnim okolnostima (zbog bezbednosnih pitanja).

Birači upisani u konačni birački spisak, koji iz objektivnih razloga nisu mogli da glasaju na svom biračkom mestu, mogli su da daju svoj glas u jednom od određenih biračkih centara za uslovno glasanje u bilo kojoj opštini na Kosovu. Za ove izbore formiran je po jedan takav birački centar u svakoj opštini. Kako bi se sprečilo višestruko glasanje, glasovi su stavljeni u sigurnosne koverta i kasnije prebrojani u centralnom centru za brojanje i rezultate nakon verifikacije biračkih spiskova. Na dan izbora većina uslovnih biračkih centara imala je tehničke probleme pri pristupu digitalnoj platformi za registraciju birača zbog problema sa korisničkim akreditivima, a neki centri, posebno oni u severnim opštinama, ukazali su na nedovoljan broj glasačkih listića u vezi sa velikim brojem birača koji su došli da glasaju. Prema odluci CIK-a, za biračka mesta određena za uslovno glasanje odštampano je ukupno 28.500 glasačkih listića, distribuiranih biračkim centrima u broju procenjenom na osnovu izlaznosti birača koji su glasali uslovno u odgovarajućim opštinama na prošlim izborima.¹³ Od 12.898 uslovno datih glasova, CIK je odobrio da se prebroje 12.192.

Birači koji žive van Kosova mogli su da učestvuju na izborima nakon što su se uspešno registrovali za glasanje OoK. Birači su imali tri mogućnosti da glasaju: lično u odabranim diplomatskim predstavništvima Kosova, poštom sa glasačkim listićima koji se šalju u poštanske pretince otvorene u zemlji njihovog prebivališta ili u poštanski sandučić unutar Kosova. Glasanje putem pošte održano je od 9. januara do 8. februara. Poštanski sandučići su bili otvoreni u 22 zemlje i jedan na Kosovu.¹⁴ Ukupno, CIK je primio 68.715 poštanskih pošiljaka sa glasačkim listićima. Glasovi poštom su pohranjeni pod nadzorom u prostorijama Institucije ombudsmana gde je 9. februara osoblje CIK-a započelo procenu kako bi utvrdilo da li su ih poslali registrovani glasači i da li su u skladu sa svim zahtevima. Uočeno je da je proces verifikacije efikasan i dobro vođen. Po završetku verifikacije 24. februara, 4.898 poštanskih pošiljaka je odbijeno iz različitih razloga, prema utvrđenim pravilima.¹⁵

Lično glasanje van Kosova je nedavno uvedeno pre ovih izbora. Nakon registracije, zbog malog broja birača na pojedinim lokacijama, kao i logističkih i administrativnih poteškoća, CIK je odlučio da ukine pet planiranih biračkih mesta u inostranstvu i naložio pogođenim biračima da glasaju putem pošte. Dana 8. februara otvorena su 43 biračka mesta za 20.324 birača sa pravom glasa u diplomatskim misijama u 19 stranih zemalja, od kojih je 15.348 glasalo. CIK je izrazio zadovoljstvo ukupnim sprovođenjem ankete OoK lično, ocenivši da je ona dobro obavljena bez većih incidenata.

d. Edukacija birača

CIK je pokrenuo svoj široki program edukacije birača već pre zvaničnog raspisivanja izbora, koji uključuje lične sastanke, vizuelne i audio-vizuelne materijale u medijima i na internetu. Veliki deo informativne kampanje bio je usmeren na birače u inostranstvu, objašnjavajući novi način registracije i mogućnosti glasanja. Mogućnost promene rasporeda u biračkom centru i provere podataka o registraciji birača takođe je opširno objašnjena u nekoliko informativnih materijala za birače. Zvanična obrazovna kampanja je dalje pokrivala teme kao što su prava birača, učešće osoba sa invaliditetom, borba protiv rodno zasnovanog diskriminatornog govora, medijska pismenost i

¹³Dodatnih 38.650 glasačkih listića određeno je za glasanje mobilnim glasačkim kutijama i kao rezervne.

¹⁴Birači su morali glasati pojedinačno (jedan glasački listić po jednoj poslanoj koverti) i poslati kovertu u zemlji u kojoj su registrovani, u suprotnom koverta za glasanje su odbijene. Birači kod kojih nisu otvoreni poštanski pretinci trebalo je da pošalju svoje glasačke listiće u najbliži poštanski pretinac u zemlji u kojoj su registrovani.

¹⁵To uključuje glasačke listiće koje su poslali birači koji nisu registrovani u predviđenom roku, poštanske pošiljke sa više koverti sa glasačkim listićima, poštanske pošiljke bez koverti sa glasačkim listićem, poštanske pošiljke bez potvrde o registraciji, poštanske pošiljke bez poštanske marke, poštanske pošiljke poslane u drugu zemlju iz zemlje registracije, kao i poštanske glasove koje je birač poslao više puta.

procedure na dan izbora. Dok je CIK imao za cilj da obezbedi više obrazovnih materijala na pet jezika, većina vizuelnih i audio-vizuelnih materijala je prvenstveno bila dostupna na albanskom i srpskom jeziku. Bliže izbornom danu na društvenim platformama CIK-a pojavili su se edukativni materijali koji objašnjavaju kako označiti glasački listić na drugim jezicima, uključujući bošnjački, romski i turski. Ono što je pozitivno, CIK je proizveo kampanje za informisanje birača na znakovnom jeziku, u skladu sa zakonom.

Uprkos ovim naporima, mnogi sagovornici EU EOM smatrali su zvaničnu kampanju informisanja birača i edukativnu kampanju nedovoljnom i izrazili sumnju u njenu efikasnost i doseg. Ovo se, između ostalih faktora, može pripisati činjenici da se obrazovna kampanja uglavnom odvijala u javnim medijima i na internetu. Prema posmatračima EU EOM-a, zvanična informativna kampanja nije bila toliko vidljiva na terenu, a učešće OIK-a u edukaciji birača ostalo je ograničeno, uprkos njihovoj novoj zakonskoj odgovornosti u ovom pogledu.

VII. REGISTRACIJA BIRAČA

I dalje postoji zabrinutost oko tačnosti konačnog biračkog spiska uprkos naporima kosovskih vlasti da poboljšaju proces registracije građana.

a. Pravo glasa

Pravo glasa imaju građani koji na dan izbora imaju najmanje 18 godina života, osim ako im pravo glasa nije ograničeno pravosnažnom sudskom odlukom. Ograničenja prava glasa dalje se odnose na one koji su lišeni poslovne sposobnosti. Novi ZOI uklonio je kriterijume za biračko pravo koji su bili opravdani u određenim okolnostima i za osobe koje su pravosnažnom sudskom odlukom proglašene mentalno nesposobnim, čime se usklađuje sa međunarodnim standardima o pravima osoba sa invaliditetom.

b. Procedure registracije birača

Sistem registracije birača je pasivan i centralizovan, a konačni birački spisak svih birača sa pravom glasa sastavlja CIK na osnovu podataka iz matičnog registra kojim upravlja Agencija za civilnu registraciju (ACR) i baze podataka Odeljenja za izdavanje identifikacionih dokumenata (DIID).¹⁶ CIK je 21. avgusta 2024. godine odobrio preliminarni birački spisak (PBS), koji je sadržavao evidenciju od 2.047.149 birača.¹⁷ Po zakonu, birački spisak će biti dostupan javnosti, čak i van izbornih godina, sa predviđenim periodom za osporavanje podataka o registraciji birača pre izbora. Iako ZOI dozvoljava da se akreditovanim posmatračima omogući pristup PBS-u na zahtev tokom izbornog perioda, prema tumačenju CIK-a, ova odredba se primenjuje samo na period provere i osporavanja koji je završen pre početka akreditacije posmatrača. Ova situacija je nastala pošto je planom aktivnosti CIK-a za izbore 2025. godine utvrđen datum početka perioda akreditacije posmatrača, uprkos odredbama ZOI koje obezbeđuju pravo posmatrača da prate celi izborni period. Kako bi se obezbedio pristup posmatračima podacima o registraciji birača i njihova mogućnost da ih pažljivo pregledaju, ove uslove treba uskladiti.

¹⁶Od ACR se traži da CIK-u dostavlja ažurirane podatke iz matičnog registra najmanje dva puta godišnje. Nakon raspisivanja izbora, ACR je mesečno dostavljala izvode iz matične knjige.

¹⁷U poređenju sa biračkim spiskom na lokalnim izborima 2021. godine, ukupno 39.665 birača je povučeno nakon što su proglašeni mrtvima, a 8.513 zbog odricanja od državljanstva Kosova.

CIK je objavio PBS na elektronskoj platformi i bio dostupan u kancelarijama OIK-a za uvid javnosti od 29. avgusta do 26. decembra 2024. Tokom ovog perioda, birači su mogli da traže ispravke netačnosti i propusta u svojoj registraciji, preraspoređivanje u drugi birački centar u opštini u kojoj su registrovani, kao i da ulože prigovor na bilo kakvu nevažeću registraciju birača koja je netačna ili nevažeća.¹⁸ Dok ZOI predviđa mogućnost da se ospori registracija birača od strane drugog birača tokom perioda javnog nadzora, u praksi su birači imali pristup samo svojim ličnim podacima o registraciji, ograničavajući mogućnosti za smislenu kontrolu. CIK je objavio samo razvrstane podatke o broju upisanih birača po opštinama i biračkim centrima. U skladu sa zakonom, ovlašćeni politički subjekti i akreditovane posmatračke grupe takođe imaju pravo pristupa preliminarnom biračkom spisku putem elektronskih sredstava.

Preporuka – Redovno ažurirati i objavlјivati podatke o registraciji birača, razvrstane po biračkim mestima, i omogućiti biračima pristup dovolјno detalјnim podacima o registraciji birača, u skladu sa zakonom o zaštiti podataka. Razviti jasan i dobro regulisan mehanizam za rešavanje identifikovanih netačnosti i odgovarajućih prigovora.

Izorno zakonodavstvo zahteva od CIK-a da obezbedi da se birački spiskovi očiste, uklanjanjem zastarelih evidencija i podataka preminulih birača. Da bi potvrdio tačnost biračkog spiska i potvrdio biračko pravo glasa, CIK može tražiti informacije iz baza podataka i registara nadležnih institucija, kao što su Kosovska agencija za statistiku (KAS), Katastarska agencija, Agencija za civilnu registraciju i Penzijska administracija (PA). Nakon verifikacije podataka koje su dali KSA i PA, ukupno 915 birača koji se smatraju umrlim uklonjeno je sa biračkog spiska pre odobrenja PBS-a. U skladu sa odlukom CIK-a, građani stariji od 100 godina koji nisu navedeni u bazi podataka DIID-a nisu uvršteni u konačni birački spisak. Po informacijama Sudskog saveta Kosova, udalјeno je 160 lica lišenih poslovne sposobnosti.¹⁹

CIK je 4. januara jednoglasno overio konačni birački spisak sa ukupno 2.075.868 birača, što je povećanje od 174.888 birača u odnosu na izbore 2021. godine. Zbog migracija i raseljavanja, birački spisak sadrži veći broj evidencija od popisa iz 2024. godine koji određuje da stanovništvo Kosova ima 1.602.515 stanovnika.²⁰ Razlika između registracije birača i podataka o stanovništvu može se pripisati različitoj metodologiji prikupljanja podataka kada su građani Kosova koji borave u inostranstvu bili isključeni iz popisa stanovništva iako su i dalje zakonito registrovani u civilnom registru, koji služi kao osnova za birački spisak. U nedostatku zvaničnih podataka o kosovskoj dijaspori, ACR procenjuje da oko milion Kosovaca živi van Kosova, na osnovu broja službeno izdatih dokumenata za Kosovce koji borave u inostranstvu.

U cilju poboljšanja i promocije civilne registracije, uključujući i među ugroženim grupama iz nevećinskih zajednica, kosovske vlasti su pokrenule nekoliko informativnih kampanja i sprovele

¹⁸CIK je primio 17.219 zahteva za promenu biračkog centra, od čega je odobreno 16.503, te 11 zahteva za upis u birački spisak koji su svi odobreni na osnovu priložene potrebne dokumentacije.

¹⁹Prema CIK-u, iako je spisak dao evidenciju o 251 licu, CIK nije bio u mogućnosti da pravilno identifikuje njih 91 zbog nedostatka matičnog broja.

²⁰ Izveštaj Kosovske agencije za statistiku o popisu stanovništva pokazuje da je odraslo stanovništvo nešto više od 70 procenata (odrasli stariji od 20 godina) za podatke koji isključuju procenu stanovništva u četiri severne opštine.

nekoliko programa sa podsticajima za zvaničnu registraciju.²¹ Ipak, sagovornici misije EU za posmatranje izbora u opštinama sa većinskim srpskim stanovništvom izrazili su zabrinutost zbog izostavljanja jednog broja pripadnika zajednice kosovskih Srba iz registracije birača zbog stalnih nedostataka u njihovoj civilnoj registraciji. ACR je procenila da je preko 90 procenata stanovništva kosovskih Srba propisno obuhvaćeno kosovskom civilnom registracijom.

Dok većina zainteresovanih strana birački spisak generalno smatra inkluzivnim, ostaje zabrinutost oko biračkog spiska koji sadrži preminule glasače, prvenstveno zbog administrativnih prepreka u pribavljanju zvaničnih dokaza za njihovo uklanjanje, pri čemu se trenutni sistem prvenstveno oslanja na izjave o smrti od strane bliskih rođaka i dozvoljava ograničena ovlašćenja javnih institucija u tom procesu. U cilju poboljšanja sistema prijavljivanja smrti i prikupljanja podataka o umrlim osobama, ACR i CIK sarađuju sa nekim verskim udruženjima, prvenstveno uključenim u pogrebne usluge.

Prioritetna preporuka – Sprovesti sveobuhvatnu nezavisnu reviziju biračkog spiska, uključujući internu analizu procesa registracije i statistička i terenska testiranja, u konsultaciji sa relevantnim zainteresovanim stranama kako bi se odgovorilo na zabrinutost oko tačnosti i povećalo poverenje javnosti.

c. Registracija za glasanje van Kosova

Birači van Kosova morali su se unapred registrovati za glasanje putem pošte ili lično. U periodu između 29. avgusta i 26. decembra 2024. birači su se mogli prijaviti putem pošte ili Internet platforme, uvodeći dodatnu zaštitu za identifikaciju birača kako bi se sprečile moguće lažne registracije i lažno predstavljanje glasača, u skladu sa prethodnom preporukom EU EOM-a.²² Za ove izbore CIK je primio ukupno 115.208 zahteva za registraciju, od čega je CIK odobrio ukupno 104.924 birača: 20.416 birača da glasaju lično i 84.508 birača koji su se opredelili za glasanje putem pošte.²³ Birači sa pravom glasa koji se nisu registrovali za glasanje OoK ostali su na biračkom spisku i mogli su glasati na svom redovnom biračkom mestu ili u određenom biračkom centru za uslovno glasanje.

VIII. POLITIČKI SUBJEKTI I POTVRĐIVANJE KANDIDATA

Celokupni inkluzivni proces potvrđivanja kandidata okaljan politički uticajnim glasanjem CIK-a o overi Srpske liste.

²¹Na primer, u novembru 2024. godine, Ministarstvo unutrašnjih poslova objavilo je program legalizacije civilne registracije onih koji poseduju samo dokumenta koja nisu kosovska, izdata od 10. juna 1999. godine do stupanja na snagu odgovarajuće odluke MUP-a, u periodu od 1. februara 2025. do 30. aprila 2025. Za kosovske Rome, Aškalije i Egipćane u poslednjih nekoliko godina pokrenuli su besplatni projekti za registraciju kosovskih Roma, Aškalija i Egipćana u MUP-u, besplatno tokom aprila meseca.

²²Uz svaku prijavu mora biti priložena kopija važećeg identifikacionog dokumenta (lična karta, pasoš ili vozačka dozvola) i fotografija birača koji drži odgovarajući identifikacioni dokument.

²³Ukupno 6.872 prijave su odbijene zbog nedostatka fotografije birača koji ima važeću ličnu kartu, nedostatka važeće lične karte, lične karte koja ne odgovara podnosiocu zahteva, nerazumljivih dokumenata ili nedostatka bilo koje kosovske lične karte. Dalje, 3.412 prijava je poništeno ili na zahtev birača ili nakon verifikacije od strane CIK-a kao što je obavljeno za više birača koji ne pripadaju jednoj porodici koristeći jednu adresu e-pošte. Birači su imali mogućnost da ponovo podnesu svoje prijave u slučaju uočenih nedostataka (zbog toga je ukupan broj odbijenih prijava dostigao 13.370).

a. Pravo na učestvovanje

Upisani birači imaju pravo da se kandiduju za poslanika. Zabranjeno je obavljanje dužnosti lica koja su pravosnažnom sudskom odlukom ili odlukom IPŽP-a lišena prava na kandidaturu, lišena poslovne sposobnosti, osuđena na kaznu zatvora u trajanju dužem od jedne godine za određena krivična dela u poslednje tri godine, koja nisu platila novčanu kaznu izrečenu od IPŽP-a ili CIK-a ili nisu postupila po nalogu IPŽP-a. Osim toga, prava kandidature su ograničena za određene grupe javnih funkcionera, dok neke druge grupe nosilaca javnih funkcija koje pretenduju na kandidaturu moraju odstupiti sa svojih pozicija pre potvrđivanja.

b. Potvrđivanje kandidata

Da bi učestvovao na izborima, politički subjekat mora biti potvrđen za tu svrhu od strane CIK-a. Kandidate za poslanike mogu predlagati političke stranke, koalicije i građanske inicijative ili se mogu kandidovati samostalno. Svi kandidati za izbore podležu procesu potvrđivanja nakon podnošenja potrebne dokumentacije.²⁴ Od vanparlamentarnih političkih subjekata se traži da svoje prijave podrže potpisima najmanje 1.000 registrovanih birača i plaćaju taksu za overu od 1.000 evra. Birači su mogli da potpišu podršku samo jednom političkom entitetu koji se kandiduje, što je suprotno međunarodnoj dobroj praksi. Broj kandidata koji se nalaze na kandidatskim listama ne može premašiti maksimalan broj mandata koji se dodeljuju, izuzimajući zagarantovana mesta, za više od deset procenata, odnosno 110. Svaki politički subjekat u prijavi treba da naznači da li želi da konkuriše za neko od mandata zagarantovanih za predstavljanje nevećinskih zajednica. Zakon propisuje minimalnu zastupljenost od 30 procenata oba pola na kandidatskim listama, uz to da je po jedan kandidat svakog pola uključen među svaka tri kandidata.

Zakonom je predviđen dovoljno dug period za podnošenje zahteva za overu i prikupljanje potpisa birača za podršku kandidaturama, kao i mogućnost da podnosioci prijave isprave nedostatke u dostavljenoj dokumentaciji u roku od pet radnih dana od prijema obaveštenja. Za ove izbore period potvrđivanja je trajao od 1. septembra do 11. decembra 2024. Sva dokumenta, dostavljena elektronski preko Internet platforme, verifikovana su od strane Kancelarije za registraciju, potvrđivanje i finansijsku kontrolu političkih subjekata („Kancelarija“) koja je preporučila da se sve prijave overe. Prema Kancelariji, od dva politička subjekta je bilo zatraženo da ponovo dostave liste potpisa podrške jer nisu ispunili potreban broj nakon poništavanja nekih evidencija zbog nepotpunih podataka i uočenih duplikata potpisa. Pogođeni entiteti, Opre Roma Kosova (ORK) i koalicija Demokratske aškalijske partije Kosova (PDAK) i Pokreta za koordinaciju (LpB) doveli su u pitanje metodologiju verifikacije i primenjene kriterijume, smatrajući nepotrebnim preprekama za njihovo potvrđivanje. CIK nije objavio svoje odluke koje se odnose na potvrđivanje kandidata ili preporuke srodne Kancelarije, što je umanjilo transparentnost. Sve dostavljene liste kandidata sa više od dva kandidata ispunjavale su zakonski zahtev za minimalnu zastupljenost polova.

Inače inkluzivan proces potvrđivanja izbornih kandidata bio je okaljan političkim neslaganjem CIK-a oko potvrđivanja kandidata za SL, koje je Kancelarija preporučila na odobrenje. Iako ZOI daje nadležnost za potvrđivanje izbornih kandidata Kancelariji, a odluka CIK-a je zamišljena kao administrativni postupak za verifikaciju potvrđivanja onih koji su ispunili zakonske zahteve, neuspeh CIK-a da usvoji odluku efektivno je zaustavio proces. Dana 31. decembra 2024. godine,

²⁴Iako ZOI (čl. 12.2.9 i 16.3) predviđa i automatsko potvrđivanje registrovanih političkih stranaka kao izbornih kandidata, osim ako nisu izmirile zaostale novčane kazne izrečene od IPŽP-a ili CIK-a ili su sankcionisane zbog nepoštovanja obaveza predviđenih u uredbi CIK-a o funkcionisanju političkih partija.3.16.16. Dalje, odredbe ZOI koje obavezuju registrovane političke stranke koje nemaju nameru da učestvuju na izborima ili nameravaju da traže potvrđivanje u okviru koalicije da obaveste Kancelariju ostaju u praksi bez stvarnih implikacija u procesu.

IPŽP je naložio CIK-u da potvrdi kandidate za SL. CIK je ukupno potvrdio 28 političkih subjekata i njihovih 1.279 kandidata koji predstavljaju 20 političkih partija, pet koalicija, dve građanske inicijative i jednog nezavisnog kandidata.

IX. OKRUŽENJE KAMPANJE

Mirna i dinamična kampanja iako obeležena polarizirajućom retorikom, grubim jezikom i stranim uplitanjem.

Zvanična 30-dnevna izborna kampanja počela je 11. januara, završavajući se u 07:00 na dan izbora. Svi događaji u kampanji koje je posmatrala EU EOM ocenjeni su ili kao entuzijastični ili mirni, bez većih sigurnosnih incidenata. Dugoročni posmatrači EU EOM-a su posmatrali 75 događaja kampanje u 22 opštine, uključujući 23 skupa i 38 sastanaka u gradskim opštinama. Posmatrači EU EOM nisu bili svedoci nijednog slučaja zastrašivanja ili nasilja. Svi javni sastanci i skupovi morali su biti odobreni od strane opštinskih vlasti i policije, a zabrinutost u vezi sa ovom procedurom nije ispoštovana.

Kandidati su izjavili da su uživali slobodu okupljanja, izražavanja i kretanja tokom kampanje. Glavni politički subjekti kosovskih Albanaca, uključujući LVV, LDK, PDK, AAK-NISMA i Koaliciju za porodicu, vodili su kampanju širom Kosova, a neki sporadično na severu. LVV, LDK i PDK organizovali su većinu predizbornih skupova velikih razmera. Aktivnosti od vrata do vrata i mala okupljanja usmerena na određene grupe birača bile su najčešće metode kampanje koje su koristili svi kandidati. Glavne teme kampanje bile su ekonomski razvoj, obrazovanje, članstvo u NATO i EU, reforma pravosuđa i socijalno blagostanje, pri čemu se LVV posebno fokusirao na suverenitet Kosova. Za kandidate kosovske Srbe, glavne poruke kampanje bile su bezbednost i zaštita prava Srba na Kosovu.

Iako je izborna kampanja bila dinamična bez prijavljenih ozbiljnih incidenata, obeležena je negativnim i zapaljivim jezikom i ostrim verbalnim napadima na protivnike, često od strane LVV, LDK, PDK i AAK-NISMA, na javnim događajima, debatama i na internetu. Osim toga, mešanje u kampanju primetio je izaslanik Sjedinjenih Država za specijalne misije Ričard Grenel (Richard Grenell), kritikujući premijera Aljbina Kurtija da nije pouzdan partner Sjedinjenim Državama.²⁵ Poruke kampanje Koalicije za porodicu omalovažavale su LGBT+ zajednicu i promovisale tradicionalne rodne uloge u društvu, ponekad podstičući mržnju. Poslednjih nedelja kampanje, oštra retorika i lični napadi su se intenzivirali, što je dovelo do brojnih pritužbi IPŽP-u na jezik kampanje.²⁶

Većina stranaka se bavila dinamičnom internet kampanjom, sa Facebook-om kao primarnom platformom, a slede Instagram i TikTok. Internet kampanja odražavala je oštar ton skupova i debata, pri čemu su video snimci sa događaja u kampanji činili veliki deo objavljenog sadržaja.

Kampanja u opštinama sa većinom kosovskih Srba bila je prigušenija u poređenju sa drugim opštinama. Četiri od šest stranaka kosovskih Srba učestvovala su u tri burne TV debate, gde su

²⁵ Ričard Grenel, izaslanik predsednika Sjedinjenih Država za specijalne misije, objavio je na X (bivši Tviter) post o kosovskom premijeru Aljbenu Kurtiju i izborima 3. i 7. februara 2025. Grenel je u svojim objavama kritikovao Kurtijevu vladu kao „nepouzdanu” i naveo da „odnosi nikada nisu bili lošiji”.

²⁶ Više od 100 žalbi je podneto IPŽP-u u vezi sa jezikom koji se koristi u kampanji.

verbalni napadi i zapaljiva retorika zasenili suštinske rasprave. Pored toga, manje stranke su se suočile sa izazovima u kampanji zbog ograničenih resursa i novčanih kazni koje je izrekao IPŽP nakon što je LVV uložila više pritužbi zbog nepropisnog postavljanja predizbornog materijala.

Kampanja SL bila je najistaknutija od stranaka kosovskih Srba, prvenstveno preko srpskih medija i malih medija kosovskih Srba kojima druge političke stranke nisu imale ili su imale veoma ograničen pristup. Sagovornici su često izveštavali da članovi SL vrše pritisak na birače koji u velikoj meri zavise od srpske socijalne pomoći ili zaposlenja u institucijama kojima upravlja Srbija u opštinama naseljenim kosovskim Srbima. Direktor Kancelarije za Kosovo i Metohiju najavio je 3. februara da će socijalno ugroženim i nezaposlenim licima biti podeljeno 22.000 dinara mesečno (170 evra), počev od 5.000 primalaca od sredine februara.

Dalje, podrška za SL od strane predsednika Aleksandra Vučića, njegovo pozivanje birača da podrže stranku, kao i dvosmislene izjave Srpske pravoslavne crkve, predstavljali su akte mešanja u izbornu kampanju.

Posmatrači EU EOM su izvestili da su nevećinski politički subjekti održavali male skupove i kampanje od vrata do vrata u svojim zajednicama. Poruke kampanje bile su fokusirane na pitanja kvaliteta života, jezičke barijere u osnovnom obrazovanju za bošnjačku zajednicu, upis romskih devojčica u škole, kao i na politiku vlade prema nevećinskim zajednicama.

Zakon nalaže javno finansiranje političkih subjekata zastupljenih u parlamentu, a CIK je odgovoran za raspodelu ovih sredstava. Međutim, CIK je prekoračio svoja ovlašćenja podvrgavajući odluku glasanju svojih članova u vezi sa isplatom sredstava za januar i februar. Zbog odbijanja predstavnika LVV u CIK-u da odobre ovu odluku, politički kandidati su morali voditi svoje kampanje bez ovih sredstava.

Osim toga, zakon uključuje neobaveznu odredbu za dodelu dodatnih javnih sredstava za aktivnosti kampanje svim ovlašćenim političkim subjektima.²⁷ Ova odredba nije implementirana, stvarajući neravnotežan teren među kandidatima, posebno za male političke subjekte iz nevećinskih zajednica.

Preporuka – Uvesti odredbu o obaveznoj dodeli javnih sredstava svim potvrđenim političkim subjektima kako bi se izjednačili uslovi na terenu.

Posmatrači EU EOM-a i sagovornici na centralnom i opštinskom nivou prijavili su zloupotrebu javnih resursa od strane brojnih kandidata. Većina pritužbi podnesenih zbog zloupotrebe državnih resursa odnosi se na korišćenje javnih prostorija, uglavnom zgrada vlade i opština u svrhe kampanje.²⁸ Tokom cele kampanje, Kancelarija u okviru CIK-a nije sistematski pratila aktivnosti kampanje u svim opštinama zbog problema sa zapošljavanjem posmatrača i institucionalne nesposobnosti. Posmatrači su ili regrutovani samo za polovinu perioda kampanje ili uopšte nisu angažovani, što je dovelo do toga da deo izborne kampanje nije bio praćen.

²⁷Za izborne kampanje mogu se obezbediti javna sredstva, od kojih se 90 procenata izdvaja na osnovu broja poslaničkih mesta u Skupštini Kosova, dok se preostalih 10 procenata izdvaja proporcionalno svim nedavno registrovanim političkim subjektima koje je CIK verifikovao za izbore i ne prelazi 0,05 procenata godišnjeg budžeta. Odredba je postala neobavezujuća izmenom ZFPP-a iz 2013. godine.

²⁸Slučajevi zloupotrebe državnih resursa u suprotnosti sa Kodeksom ponašanja iz čl. 36, ZOI: na primer, videti [odluke IPŽP-a br. 290/2025, 312/2025, 353/2025, 368/2025, 412/2025, 434/2025, 449/2025](#)

Preporuka – Obezbediti sistematsko i efikasno praćenje izborne kampanje uvođenjem adekvatnih zadataka i procedura zapošljavanja za posmatrače kampanje CIK-a.

X. FINANSIRANJE KAMPANJA

Propisi o finansiranju kampanja obezbeđuju transparentnost u prihodima i rashodima političkih stranaka, javnom finansiranju i postavljaju ograničenja rashoda, ali praznine uključujući nedostatak privremenih izveštaja i neregulisano finansiranje trećih strana potkopavaju odgovornost.

Finansiranje stranaka i kampanja regulisano je Zakonom o finansiranju političkih subjekata (ZFPP) iz 2010. godine, poslednjim izmenama i dopunama 2022. godine, Uredbom ZOI i CIK-a.²⁹ Kancelarija za registraciju, potvrđivanje i finansijsku kontrolu političkih subjekata (“Kancelarija”) je nadležni nadzorni organ za finansiranje političkih i kampanja.

Javna sredstva za redovne političke aktivnosti dostupna su političkim subjektima zastupljenim u Skupštini Kosova, a dodeljuju se godišnje i proporcionalno broju njihovih mesta. Dodatna javna sredstva mogu se obezbediti za izborne kampanje, od kojih se 90 procenata izdvaja na osnovu broja poslaničkih mesta u Skupštini Kosova, dok će preostalih 10 procenata biti dodeljeno proporcionalno nedavno registrovanim političkim subjektima koje je CIK verifikovao za izbore.³⁰ Prema sagovornicima EU EOM-a, ova odredba nikada nije implementirana.

U skladu sa dobrom međunarodnom praksom, pravni okvir predviđa ograničenja troškova kampanje. Kancelarija je, između ostalog, nadležna za ograničavanje troškova kampanje i praćenje i kontrolu finansija političkih subjekata, istraživanje prekršaja i izricanje novčanih kazni, uz prijavljivanje nadležnim organima. Za ove parlamentarne izbore troškovi kampanje su ograničeni na 2.047.149 €. ³¹ ZOI je uveo zabranu korišćenja resursa institucija ili javnih organa na centralnom ili lokalnom nivou za podršku političkim subjektima na izborima.³²

Prihodi političkih subjekata mogu poticati od njihovih aktivnosti kao što su neprofitna pravna lica, partijske članarine i privatne donacije. Većina političkih subjekata prijavila je EU EOM da njihov prihod od kampanje uglavnom potiče od javnog finansiranja, članarina i ograničenih privatnih donacija. Donacije mogu biti u novcu ili u naturi, odnosno robe ili usluge. Zakon ne predviđa nikakva ograničenja prihoda posebno u periodu kampanje, ali su donacije pojedinačnih političkih subjekata od strane fizičkih i pravnih lica ograničene na 2.000, odnosno 10.000 evra, dok su donacije iz stranih i anonimnih izvora, nevladinih, dobrotvornih i verskih organizacija, javnih preduzeća i privatnih preduzeća sa javnim nabavkama, zabranjene.³³

²⁹Uredba CIK-a br. 06/2024 o upravljanju i finansijskom nadzoru političkih subjekata i Uredba CIK-a br. 07/2024 o izornoj kampanji, praćenju izborne kampanje i finansijskim izveštajima.

³⁰Javna sredstva za kampanju ne mogu biti veća od 0,05 posto godišnjeg budžeta. Odredba je postala neobavezujuća izmenom ZFPP-a iz 2013. godine.

³¹Odlukom CIK-a 01/1242/24 od 21. avgusta 2024. godine propisano je da politički subjekti imaju pravo da troše 1,00 € po biraču.

³²Član 36.3, ZOI.

³³Član 5 ZFPP i Uredbe CIK-a br. 7/24.

ZOI je izmenio zahteve za objavljivanje kampanje tako što je propisao početnu tačku od 90 dana pre izbora za objavljivanje relevantnih prihoda i rashoda političkih subjekata koji učestvuju na izborima. Rok za prijavu prihoda i rashoda kampanje od strane političkih subjekata je 30 kalendarskih dana nakon overe rezultata. U zakonu ne postoji uslov za privremeno izveštavanje o prihodima i rashodima kandidata tokom perioda kampanje, a pojedinačni kandidati i finansiranje kampanje od strane trećih strana ostaje neregulisano, ograničavajući mogućnost javnog uvida pre dana izbora u suprotnosti sa principom transparentnosti.³⁴ Neotkriveni troškovi trećih strana dodatno umanjuju transparentnost i odgovornost finansiranja kampanje, što je u suprotnosti sa međunarodnim standardima.³⁵

Preporuka – Uvesti periodično izveštavanje i objavljivanje prihoda kandidata tokom perioda kampanje. Završno izveštavanje treba da uključi prihode i troškove pojedinačnih kandidata i subjekata koji vode kampanju za kandidate (treće strane).

XI. IZBORNI SPOROVI

Efikasno rešavanje brojnih žalbi bi, međutim, moglo biti unapređeno daljim razrađivanjem već čvrstog pravnog okvira za rešavanje izbornih sporova.

a. Žalbe i predstavke i relevantni forumi

Zakon predviđa jasna pravila, smernice i razumne rokove za prigovore relevantnih aktera u vezi sa upisom ili izostavljanjem na preliminarnim biračkim spiskovima, protiv overe stranaka i kandidata, u različitim fazama glasanja i prebrojavanja, kao i konačnih rezultata koje objavljuje CIK. Izborni panel za žalbe i predstavke (IPŽP) je glavni forum za odlučivanje o sporovima u vezi sa izborima, uključujući žalbe na odluke CIK-a koje je posebno predvideo ZOI. Odluke IPŽP-a podležu žalbi Vrhovnom sudu ako se odnose na novčanu kaznu veću od 5.000 evra ili utiču na osnovna prava. IPŽP je stalno nezavisno telo od 11 članova koje je imenovao Sudski savet Kosova koji trenutno radi sa deset sudija u skladu sa njegovom Uredbom o podnošenju i odlučivanju po žalbama revidiranom 2024.³⁶ IPŽP je odbacio slučajeve koji nisu bili u njegovoj nadležnosti i uputio 17 slučajeva NKM, koji je odgovoran za rešavanje žalbi protiv medija.

b. Predizborne žalbe i predstavke

Od početka procesa IPŽP je primio preko 600 predmeta. Tokom predizbornog perioda, žalbe na odluke CIK-a odnosile su se na osnivanje biračkih centara OoK (podnesene od strane LVV-a i odbačene).³⁷ Postojala je jedna žalba koja se odnosi na potvrđivanje političkih subjekata koju je podneo SL na obaveštenje CIK-a kojim je odbijeno njegovo potvrđivanje. IPŽP je dozvolio žalbu odlučujući u korist žalioca.³⁸ Naknadno potvrđivanje SL dovelo je do dalje žalbe od strane LVV-a zbog nepoštovanja redovnog procesa donošenja odluka CIK-a, što je zauzvrat odbačeno zbog

³⁴Privremeni izveštaji se odnose na otkrivanje izvora finansiranja i troškova tokom perioda kampanje, kako bi se pružila prilika nadzornim telima da se pozabave svim potencijalnim problemima na koje naiđu pre izbornog dana.

³⁵Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (ICCPR), član 25; ICCPR, Opšti komentar Komiteta za ljudska prava 25, stav 20; Konvencija Ujedinjenih nacija protiv korupcije (UNCAC), član 6(2), 7(3) i 7(4).

³⁶ZOI je povećao članstvo IPŽP-a sa šest na 11; dva člana su imenovana tek 24. januara.

³⁷[Devet žalbi je spojeno, Odluka br 1/2024.](#)

³⁸[Odluka IPŽP-a br. 12/2024.](#)

nedostatka pravne legitimacije od strane UO.³⁹ Četiri žalbe koje se odnose na neisplaćivanje javnih sredstava od strane CIK-a su odbačene zbog nenadležnosti. Druge žalbe koje su podneli politički subjekti iz nevećinske zajednice odnosili su se na imenovanje biračkog osoblja i brojanja osoblja, pri čemu je IPŽP naložio CIK-u da preispita formulu zastupljenosti koja se primenjuje u skladu sa kriterijumima utvrđenim zakonom. Još jedna žalba koju je podneo KDTP osporila je dizajn glasačkog listića i odbačena je jer je podnesena nakon roka.

Tokom kampanje oko 400 žalbi je podneto IPŽP-u zbog kršenja kodeksa ponašanja tokom kampanje što je rezultiralo značajnim kaznama izrečenim političkim subjektima, posebno za ponovljena kršenja, u ukupnom iznosu od oko 642.000 €. Kršenja su se uglavnom odnosila na postavljanje predizbornog materijala na javnim mestima, podsticanje mržnje i govora mržnje, zloupotrebu javnih funkcija i resursa, te korišćenje dece za kampanju. Najviše slučajeva je pokrenula LVV, zatim PDK i LDK, dok je većina pokrenuta protiv LVV, LDK i PDK. U nekim slučajevima, politički subjekti su više puta kažnjeni zbog istog prekršaja jer ga nisu otklonili u nedostatku relevantnog naloga IPŽP-a.⁴⁰ U drugim slučajevima u kojima su subjekti preduzimali korektivne mere tokom postupka, panel je to smatrao olakšavajućim faktorom za smanjenje relevantne kazne.⁴¹ Novčane kazne su izrečene i političkim subjektima zbog kršenja kodeksa ponašanja od strane navodnih pristalica. Kriterijumi koji određuju iznose izrečenih kazni nisu uvek bili jasni kandidatima, koji su se u nekim slučajevima žalili na pristrasno postupanje IPŽP-a. Niže kazne ispod 5.000 € izrečene manjim političkim subjektima sa manje sredstava nisu bile predmet žalbe, što ih je lišilo efikasnog pravnog leka.

Prioritetna preporuka – Uvesti jasne zakonske definicije ključnih pojmova, uključujući i one koji se odnose na huškački jezik i određivanje 'pristalice političkog subjekta' u okviru izbornog procesa. Uspostaviti eksplicitne kriterijume za određivanje proporcionalnih kazni koje se primenjuju na kršenje Kodeksa ponašanja od strane političkih subjekata.

c. Postizborne žalbe i predstavke

Tokom prebrojavanja podneto je oko 27 pritužbi političkih subjekata u vezi sa procesom prebrojavanja u OCP-ima, od kojih je šest odobreno validacijom ispitanih glasačkih listića, a ostale su odbačene kao preuranjene ili odbijene zbog nedostatka dokaza. U nekim slučajevima, podnosioci žalbe su savetovani da mogu osporiti konačne rezultate kada ih objavi CIK.⁴² Pet pritužbi u vezi sa procesom koji je praćen u Centru za prebrojavanje i rezultate (CRC) uložili su LVV (3), kandidat AAK (1) i PDAK-LpB (1), zbog navodnih nepravilnosti tokom prebrojavanja. Tri su odbačene, jedna odbijena i jedna odobrena što je dovelo do ponovnog brojanja glasova.⁴³

Uprkos obimu predmeta i izazovima u pogledu resursa, IPŽP se smatra da ispunjava svoj mandat da rešava žalbe i predstavke tokom različitih faza procesa na profesionalan način i u skladu sa zakonskim rokovima sa dovoljno obrazloženim odlukama, objavljenim na vreme. Zakon nudi jasne vremenske rokove i dobro artikulisane korake za obradu izbornih sporova. Ipak, da bi se obezbedila pravna sigurnost, moglo bi biti korisno dodatno pojašnjenje, posebno u pogledu definicije i

³⁹ [Presuda Vrhovnog suda br 60/2024.](#)

⁴⁰ Na primer, odluke IPŽP- a br [459/2025](#), [347/2025](#).

⁴¹ Na primer, odluke IPŽP- a br [58/2025](#), [89/2025](#), [153/2025](#), [167/2025](#), [187/2025](#), [191/2025](#), [285/2025](#), [432/2025](#).

⁴² Na primer, odluka IPŽP-a br. [591/2025](#) (OCP Srbica), [br 598/2025](#) (OCP Peć), [br 599/2025](#) (OCP Priština), [br. 600/2025](#) (OCP Đakovica), [br 603/2025](#) (Peć). U skladu sa članom 106.3, ZOI.

⁴³ Vidi Odluku AN ° 623/202. Vidi i Odluku AN ° 634/2025.

tumačenja određenih prekršaja, kriterijuma za određivanje iznosa izrečenih novčanih kazni, kao i proširenjem prava na žalbu na odluke CIK-a.

Preporuka – Dozvoliti da se sve odluke ili radnje CIK-a osporavaju u okviru izbornog procesa i da se na sve odluke IPŽP-a ulože žalbe Vrhovnom sudu.

Pre objavljivanja rezultata, VS je primio 43 žalbe na odluke IPŽP-a, od kojih je 30 odbačeno ili odbijeno potvrđujući odluke IPŽP-a. Usvojeno je šest žalbi kojima se poništava odluka IPŽP-a, a sedam je delimično odobreno smanjenjem kazni izrečenih u prvom stepenu.

d. Izborni prekršaji

Krivični zakon obuhvata sveobuhvatan korpus zabranjenih krivičnih dela u vezi sa izborima, sa nizom novčanih kazni i zatvorskih kazni za teže stvari, uključujući dela podmićivanja ili kupovine glasova.⁴⁴ Nije bilo ozbiljnih incidenata tokom kampanje ili izbornog dana. Sedam slučajeva, četiri tokom kampanje i dva na dan izbora dospelo je u kancelariju javnog tužilaštva, koje je u vreme pisanja ovog teksta još uvek bilo pod istragom.⁴⁵ Jedan slučaj koji su posmatrači EU direktno posmatrali i istražila policija u OCP Đakovica uključivao je kopije uzorka glasačkog listića koji je korišćen za obuku, pronađenih u glasačkoj kutiji i neslaganja između broja potpisa i broja ubačenih glasačkih listića. Nijedan predmet razmatran od strane IPŽP-a nije sadržavao elemente krivičnog dela, tako da nijedan nije prosleđen Tužilaštvu.

XII. MEDIJI

Dinamična medijska kampanja bez punog regulatornog nadzora, dok je nedostatak smislenih debata i bojkot medija ometao mogućnost birača da donesu informisanu odluku.

a. Medijsko okruženje

Kosovski medijski pejzaž je pluralistički i dinamičan, ali fragmentiran, oblikovan etničkim podelama i institucionalnim izazovima. Kosovski Albanci, kosovski Srbi i druge nevećinske zajednice uglavnom naseljavaju različite informativne sfere, odvojene jezičkom podelom koju vrlo mali broj medija nastoji da premosti. Televizija ostaje primarni izvor informacija, sa 19 zemaljskih i 45 kablovskih TV kanala, uglavnom iz Prištine. Privatni emiteri dominiraju, iako javni emiter, Radio Televizija Kosova (RTK), igra važnu ulogu sa četiri TV kanala i dve radio stanice. Među privatnim TV kanalima, osam ima značajnu publiku: RTV21, Kohavision (KTV), Klan Kosova, TV Dukagjini, T7, ATV, Kanal 10 i TeVe1.

Javni emiter, RTK, suočio se sa političkim i operativnim izazovima, uključujući zabrinutost zbog svoje nezavisnosti 2023.⁴⁶ i kontroverze 2024. u vezi sa objavljivanjem članka u kojem se navodi da određene medije na albanskom jeziku na Kosovu finansira Srbija, što je dovelo do ostavki

⁴⁴ Glava XVIII, Krivična dela protiv biračkog prava, Krivični zakonik.

⁴⁵ Dve o kršenju tajnosti glasanja putem društvenih mreža o glasanju OoK (čl. 215, Krivični zakonik), dva o kršenju slobodne odluke birača (čl. 215, Krivični zakonik) u Mitrovicë/Mitrovici i dva o sprečavanju ostvarivanja prava glasa (čl. 209, Krivični zakonik) i napadu na službeno lice (čl.40 Krivičnog zakona).

⁴⁶ Dana 23. februara 2023., pet međunarodnih novinarskih organizacija potpisalo je pismo premijeru Aljbinu Kurtiju, protestujući zbog imenovanja aktiviste vladajuće stranke za direktora javne televizije RTK. Pogledajte pismo [ovde](#).

rukovodstva.⁴⁷ Naknadne izmene pravila omogućile su imenovanje vršioca dužnosti generalnog direktora, sprečavajući paralizu rada RTK-a, ali odbor RTK-a sada nema kvorum, jer su ostala samo četiri od 11 članova.⁴⁸ Članove upravnog odbora RTK bira parlament prostom većinom glasova, ostavljajući njeno upravno telo zavisnim na vremenski raspored Skupštine i potencijalno ga usklađujući sa interesima vladajuće stranke.

Preporuka – Obezbediti finansijsku održivost, rast i nezavisnost javnog emitera, rasporediti njegov budžet u skladu sa zakonom i blagovremeno izabrati članove odbora od strane Skupštine Kosova.

RTK1 i RTK2 koji emituju program na albanskom i srpskom jeziku obavezni su da emituju 15 procenata svog programa na nevećinskim jezicima. Međutim, ograničena finansijska sredstva RTK2 negativno su uticala na kvalitet njenog programa i kapacitete za razvoj novih programa. To je dovelo do nevoljnosti među kandidatima da se uključe u sadržaje RTK2 koji se odnose na izbore. RTK2 je bio domaćin tri debate, ali SL nije učestvovao. Generalno, politički kandidati ne smatraju RTK2 održivom platformom za prenošenje svojih poruka. Pored toga, pet lokalnih TV kanala na srpskom jeziku radi sa ograničenom pokrivenošću, ostavljajući nevećinske i srpske stranke bez efikasnog kanala za emitovanje kampanje. Mediji na srpskom jeziku koje finansiraju NVO (*KoSSev, Radio Kim, Radio Kontakt plus*) imali su za cilj da obezbede uravnoteženo izveštavanje o političkim subjektima kosovskih Srba na osnovu njihovih aktivnosti, međutim, sa ograničenim fokusom na izbornu kampanju uopšte.

Preporuka – Ojačati TV i radio stanice javnog emitera da efikasno opslužuju sve nevećinske zajednice. Obezbediti finansijsku, tehničku podršku i podršku u izgradnji kapaciteta kako bi se obezbedio kvalitetan javni servis sa raznovrsnim sadržajem na srpskom i nevećinskim jezicima.

Oko 89 radio stanica emituje uglavnom zabavni program na Kosovu i imale su smanjenu ulogu izvora političkih informacija tokom kampanje.⁴⁹ Na Kosovu ne postoji štampa, pošto su se istaknuti štampani mediji preselili na Internet. Lokalni mediji su imali ograničen uticaj zbog male publike, finansijskih ograničenja i nevoljnosti da izveštavaju o izbornim temama. Posmatrači EU EOM su izvestili, a rezultati praćenja medija pokazali su nedovoljnu pokrivenost nevećinskih političkih subjekata, dok su kandidati davali prednost društvenim mrežama u odnosu na tradicionalne medije. Zavisnost od opštinskog finansiranja izazvala je zabrinutost oko uređivačke nezavisnosti, pri čemu su politički i korporativni interesi podsticali autocenzuru⁵⁰ kako bi se održali povoljni odnosi sa političkim moćnicima na ograničenom tržištu oglašavanja.

Novinari su uglavnom bili slobodni da prate kampanju; međutim, incidenti opstrukcije i pretnji su se povećavali kako je kampanja odmicala, što je navelo Udruženje kosovskih novinara (AJK) da

⁴⁷ Izveštaj EU o napretku za Kosovo 2024 takođe je ukazao na potrebu da se reše zabrinutosti u vezi sa uređivačkom odgovornošću i nezavisnošću RTK.

⁴⁸ EU je u javnom pismu od 24. decembra 2024. pozvala Skupštinu Kosova da izabere članove odbora RTK i NKM.

⁴⁹ Od 89 radio stanica, 58 emituje program na albanskom jeziku, 22 na srpskom jeziku, 3 na bosanskom jeziku, 2 na turskom jeziku, 2 na goranskom jeziku, 1 na romskom jeziku i 1 je višejezično. Dve javne radio stanice (Radio Kosova 1 i Radio Kosova 2) emituju oko 15 procenata svog programa na nevećinskim jezicima.

⁵⁰ Kosovo je rangirano na 75. mestu od 180 zemalja u Indeksu slobode štampe RSF u 2024. godini, što je pad sa 56. mesta u 2023. godini.

izrazi zabrinutost zbog akcija i retorike usmerene na novinare i medijske kuće.⁵¹ AJK je takođe osudio verbalne napade premijera Kurtija i drugih zvaničnika LVV-a na medije.⁵² Predstavnici medija su sve veće neprijateljstvo prema štampi pripisali upotrebi jezika od strane članova LVV-a koji je podsticao nasilje nad medijima tokom kampanje.

b. Pravni okvir za medije

Sloboda izražavanja je zagantovana članom 40. Ustava Kosova, koji je definiše kao pravo na „nesmetano širenje i primanje informacija, mišljenja i drugih poruka“ sa mogućim ograničenjima predviđenim članom 40. stav 2. Ustava koji propisuje da se ova sloboda može ograničiti u slučajevima neophodnim „da bi se sprečilo podsticanje, provociranje i izazivanje nasilja na nacionalnoj osnovi“. etničke pripadnosti ili vere”. Ustav takođe eksplicitno predviđa „slobodu i pluralizam medija“ i zabranjuje cenzuru.⁵³ Pravo na slobodu mišljenja je zagantovano (član 24), a kleveta i uvreda su dekriminalizovane, u skladu sa međunarodnim standardima.

Zakon o opštim izborima (ZOI) i Zakon o Nezavisnoj komisiji za medije (ZNKM) regulišu medije tokom izborne kampanje.⁵⁴ ZOI predviđa Kodeks ponašanja koji će izdati NKM koji se primenjuje na sve novinare, urednike, menadžere emitovanja i izdavače u svim aspektima izveštavanja o kampanji i oglašavanju. Ovaj okvir je dopunjen drugim zakonima koji štite pravo na slobodu izražavanja i nezavisnost medija.⁵⁵ Nova uredba koju je NKM usvojio u decembru 2023. ima za cilj da reguliše vlasništvo nad medijima⁵⁶, transparentnost i rasprostranjenost. Međutim, u skladu sa ustavnom odredbom koja propisuje da se „garantuje pluralizam medija“, potreban je pravni standard ili princip koji bi vodio takvo uređenje. Dalje, 44 Internet subjekta, registrovana kao preduzeća ili nevladine organizacije, potpisnici su Etičkog kodeksa, koji je izdao Kosovski savet za štampu, samoregulatorno telo.

Novi, kontroverzni Zakon o međuopštinskoj saradnji, usvojen 11. jula 2024., izazvao je debatu o nedostatku proceduralnih garancija i mehanizama samoregulacije. Proširuje članstvo u odboru NKM-a na 11, proširuje nadzor na Internet medije i zabranjuje vlasništvo nad medijima od strane političkih subjekata.⁵⁷ Zabrinutost je takođe nastala zbog nejasnih kriterijuma za blokiranje i sankcionisanje štetnog Internet sadržaja. Dana 19. jula, opozicione stranke PDK i LDK osporile su zakon pred Ustavnim sudom, a odluka je još uvek na čekanju. AJK je takođe dao komentare i zatražila javno mišljenje od predsednice Kosova. Novi zakon ne rešava nedostatak pravovremenih izbora za članove odbora NKM ili potencijalnu politizaciju regulatornog tela. Umesto toga, on

⁵¹ AGK je 25. januara osudio opstrukciju novinarske ekipe Nacionala na mitingu LVV u Mališevu, gde su novinari nazvani „gorim od Srbije”. Nepoznate osobe su 8. februara vandalizovale portal Veriu.info, razbivši prozore na njegovoj zgradi. Na dan izbora, Klan Kosova je prijavio devet slučajeva AJK-u, u vezi sa verbalnim zlostavljanjem, uvredama i fizičkom opstrukcijom tokom izveštavanja sa različitih biračkih mesta, prvenstveno od pristalica LVV-a. „Klan Srbija“ i drugi pogrđni komentari su u nekim slučajevima zahtevali intervenciju policije.

⁵² <https://www.agk-ks.org/en/cases/denimi-i-gjuhes-se-zedhenesit-te-vetevendosjes-arlind-manxhuka/>

⁵³ Član 42. Ustava.

⁵⁴ Poglavlje VIII (čl. 47-53) i XVII (čl. 107-109), ZG, Zakon br. 04/L-044– ZNKM, (NN br. 5/05.04.2012.)

⁵⁵ Zakon br. 06/L-081 o pristupu javnim dokumentima, Zakon br. 04/L-046 o Radio-televiziji Kosova, Zakon br. 02/L-65 o Građanskom zakonu protiv klevete i uvrede, Zakon br. 06/L-085 o zaštiti uzbunjivača 04, Zakon br.

⁵⁶ Uredba NKM 03.2023 o vlasništvu i koncentraciji korisnika licenci NKM detaljno opisuje vlasnička pravila i ima za cilj da obezbedi medijski pluralitet kako bi se sprečila medijska koncentracija. Trenutno postoje dve baze podataka o vlasništvu javnih medija na Kosovu; jedan koji održava NKM: <https://registri.kpm-ks.org/> i drugi Monitor vlasništva nad medijima koji je uspostavio BIRN : <https://kosovo.mom-gmr.org/en/>.

⁵⁷ Dok članovi odbora NKM treba da predstavljaju različite grupe, povećanje broja članova odbora ne obezbeđuje političku nezavisnost ili blagovremeno imenovanje od strane SK, što kritikuju međunarodne organizacije.

nalaže da predsedavajućeg NKM bira direktno Skupština Kosova, što je u suprotnosti sa evropskim standardima i dobrom praksom.⁵⁸

Sveobuhvatna regulativa regulisala je medijsko praćenje izborne kampanje, kao što je navedeno u Izornoj Uredbi CIK-a br. 07/2024 i Uredbi NKM KPM-2024/03 o Uredbi o obavezama pružalaca medijskih usluga. Ova pravila su propisivala uravnoteženo izveštavanje o kandidatima, nametnula ograničenja na plaćeno političko oglašavanje, nalogala obezbeđivanje besplatnog vremena za emitovanje za subjekte koji koriste plaćene oglase i zahtevala od emitera da podnose sedmične izveštaje NKM-u o svojim rasporedima oglašavanja. ZOI takođe zabranjuje medijsko praćenje aktivnosti kampanje i ispitivanja javnog mnijenja od otvaranja birališta do završetka glasanja, uključujući rezultate ankete 24 sata pre zatvaranja birališta.

NKM je pratio izveštavanje o kampanji u skladu sa svojim akcionim planom i obradio 102 slučaja mogućih medijskih prekršaja i poslao Obaveštenja o kršenju propisa od strane najmanje 88 medija do 24. februara, ali nije mogao izreći novčane kazne za medijske prekršaje zbog nedostatka kvoruma.⁵⁹ Kao rezultat toga, NKM nije bio u mogućnosti da u potpunosti sprovede pravila i propise, a mediji su se suočili sa produženom neizvesnošću u pogledu mogućih kazni.⁶⁰

Prioritetna preporuka – Imenovati sve članove NKM blagovremeno i kroz konkurentan i transparentan proces selekcije.

c. Nalazi praćenja medija

Televizijski kanali sa pokrivenošću širom Kosova bili su najaktivniji mediji koji su pratili kampanju na osnovu unapred planiranih rasporeda za izbornu kampanju.⁶¹ Otprilike polovina vremena emitovanja u udarnom terminu posvećena je sadržajima vezanim za izbore na praćenim TV stanicama.⁶²

Iako zakon zahteva da mediji koji nude plaćene političke oglase takođe dodele besplatno vreme za emitovanje, mnogi kandidati nisu iskoristili ovu odredbu, što je dovelo do porasta plaćenog vremena za emitovanje pred kraj kampanje.⁶³ Dalje, osim plaćenog oglašavanja, zakon dozvoljava

⁵⁸Preporuka Saveta Evrope Rec (2000) 23 I/3. navodi da su "Pravila koja uređuju regulatorna tela za radiodifuzni sektor, posebno njihovo članstvo, ključni element njihove nezavisnosti. Stoga ih treba definisati tako da ih zaštite od bilo kakvog uplitanja, posebno političkih snaga ili ekonomskih interesa."

⁵⁹ NKM je 17. januara izmenila svoj Poslovnik kako bi omogućila izbor novog predsedavajućeg pre isteka mandata aktuelnog predsednika 21. januara. Ovaj potez izazvao je pravne zabrinutosti, a lokalna i međunarodna novinarska udruženja su ga osudila kao „politički uticaj“. Kosovski pravni institut podneo je tužbu 28. januara 2025. godine, tražeći od Osnovnog suda u Prištini da poništi izmene i dopune Poslovnika NKM i odluku o imenovanju novog predsedavajućeg regulatornog tela.

⁶⁰Većina kršenja koje je NKM procesuirala uključivala je upotrebu uvredljivih ili vulgarnih jezika od strane političkih aktera tokom kampanje i emitovanja u medijima, nedostatak identifikujućih političkih reklama, prisustvo dece u kampanji, propust da se šalju nedeljni dnevnik NKM-u i deset slučajeva vezanih za kršenje izborne tišine na dan izbora.

⁶¹ Jedinica za praćenje medija EU EOM (MMU) je kvantitativno i kvalitativno pratila pet TV kanala: RTK1 (javni), Dukagjini (privatni), Klan Kosova (privatni), T7 (privatni) i ATV (privatni) tokom čitavog trajanja zvanične kampanje, od 11. januara do 8. februara, u udarnom terminu 14:30 časova.

⁶²Vidi grafikon 1 Aneksa 2.

⁶³Označeno besplatno vreme je zabeleženo samo na Klan Kosova u poslednja dva dana kampanje, 7. i 8. februara od strane AAK-NISMA, Koalicije za porodicu, LDK i PDK.

obezbeđivanje sponzorisanog vremena za emitovanje, pri čemu su emiteri obavezni da dostavljaju sedmične dnevnik NKM-u kako bi se obezbedila usklađenost sa propisima.⁶⁴

Bojkot privatnih medija Klan Kosova, Dukadini i T7 od strane LVV-a izazvao je kritike novinarskih udruženja na Kosovu i u inostranstvu. Bojkot medija LVV-a, u kombinaciji sa debatama koje su često uključivale predstavnike samo jedne stranke, ograničio je mogućnost birača da direktno upoređuju vodeće kandidate. Pored toga, LDK nije učestvovao u debatama koje je organizovao javni servis. Nažalost, nije bilo debata između vodećih kandidata, što je ograničavalo mogućnost birača da donesu informisanu odluku o platformama kandidata i obećanjima iz predizborne kampanje.⁶⁵

Državni medij RTK1 ispunio je svoje zakonske obaveze i obezbedio pravično izveštavanje o glavnim političkim partijama, LVV, PDK, LDK i AAK-NISMA.⁶⁶ Ostale političke stranke činile su ukupno sedam procenata ukupnog medijskog izveštavanja, uključujući i jedinog nezavisnog kandidata.⁶⁷ Svakom političkom subjektu je ponuđeno jednako plaćeno i besplatno vreme emitovanja kako je propisano zakonom, a sponzorisano vreme emitovanja uglavnom je bilo u obliku pokrivanja predizbornih skupova od strane LVV-a i jednog od strane PDK-a.

Privatni TV kanali Dukadini, Klan Kosova i T7 dodelili su više vremena PDK i LDK u ukupnom vremenu emitovanja, a manje LVV. ATV je takođe dodelila većinu svog vremena emitovanja vezanog za izbore AAK-NISMA-i i PDK-u. Predsednica je bila pokrivena zanemarljivom količinom vremena u svom institucionalnom kapacitetu, dok su premijer i članovi vlade povremeno bili predstavljeni u kampanji u svojim zvaničnim ulogama.⁶⁸

Uredničko pokrivanje uključivalo je intervjue sa kandidatima, „tok-šou“ emisije i programe sa analitičarima.⁶⁹ Opozicione stranke su se često fokusirale na kritiku vladajuće stranke, a debatama je nedostajala detaljna analiza i poređenje stranačkih programa zasnovano na zaslugama. Ton medijskog izveštavanja na svim praćenim TV kanalima bio je uglavnom neutralan ili pozitivan, sa primerima negativnih komentara novinara o LVV-u, Vladi i premijeru Kurtiju na Klan Kosova, T7 i u dva slučaja u Dukadinijevom Debat Plus-u.⁷⁰

Nadgledani sajtovi na srpskom jeziku sveukupno su dali prednost SL u svom izveštavanju o izborima i znatno manje pokrivali srpske opozicione stranke.⁷¹ Kosovo Online je objavio oko 450

⁶⁴NKM je uočila kršenja zahteva za podnošenje sedmičnog dnevnika u najmanje 47 slučajeva tokom četiri sedmice kampanje.

⁶⁵Bilo je određenog nestranačkog novinarskog preispitivanja politike kandidata, posebno na Dukadinijevom “Debat Pernime”, gde se obećanja iz kampanje osporavaju proveravanjem činjenica u realnom vremenu.

⁶⁶Vidi grafikon 6.

⁶⁷Vidi grafikon 4.

⁶⁸Premijer Aljbin Kurti je 24. januara vodio kampanju o novim projektima za KEK i elektranu Kosovo A. Takođe je vodio kampanju na Ekonomskom forumu u Davosu, govorio je o opoziciji, dok je predstavljao Kosovo u svom institucionalnom svojstvu. On je takođe obećao subvencije za studente medicine tokom kampanje, a Ministarstvo životne sredine je dodelilo tender od 32 miliona evra za socijalno stanovanje, projekat koji je obećan 2021. godine.

⁶⁹Vidi grafikon 2.

⁷⁰Vidi grafikon 5.

⁷¹Jedinica za praćenje medija EOM-a je kvalitetno pratila Internet stranice Kosova Online, TV Most, Kossev, Radio KIM i Radio Kontakt Plus.

članaka vezanih za izbore, u kojima je SL pomenuta oko 70 puta, dok je pet manjih srpskih političkih partija pomenuto samo 1-5 puta.⁷²

XIII. DRUŠTVENE MREŽE

Kampanje na Internetu odražavale su agresivni ton javnih debata i skupova, ali nisu imale suštinu.

a. Okruženje društvenih mreža

Stopa upotrebe Interneta na Kosovu procenjuje se na preko 95 procenata, a oko polovina stanovništva je prisutna na platformama društvenih mreža. Facebook i Instagram su najpopularnije platforme, sa preko 800.000 odnosno 600.000 korisnika. TikTok je blizu trećine, sa sve većim brojem korisnika, koji premašuje 500.000. X ima malu korisničku bazu na Kosovu, ali je popularan među novinarima, političarima i komentatorima, uglavnom zbog interakcije sa međunarodnom publikom.

Televizija ostaje glavni izvor informacija za Kosovce (82 procenta Kosovaca), praćena društvenim mrežama (65 procenata) i Internet portalima medija (45 procenata).⁷³ Pandemija COVID-19 dovela je do zatvaranja svih štampanih medija na Kosovu, a novinske kuće sve više se okreću društvenim mrežama kako bi došle do svoje publike. Slično tradicionalnim medijima, albanska i srpska zajednica uglavnom naseljavaju različite informativne sfere, gde se događaji često tumače iz etničke perspektive. Teme koje privlače veliku pažnju jedne zajednice ponekad su odsutne ili se samo marginalno spominju u društvenim medijima drugih zajednica.⁷⁴

Krypometër i *Hybrid.info*, dve organizacije kosovskih Albanaca, sprovode programe provere činjenica, uz podršku EU i drugih međunarodnih donatora. Iako razotkrivaju sadržaje društvenih mreža i članke koji dolaze iz albanskih i srpskih izvora, objavljuju samo na albanskom. Njih dve su od početka januara do dana izbora razotkrile oko 40 dezinformacija i lažnih informacija, uključujući 11 lažnih istraživanja javnog mnjenja, objavljenih uglavnom na TikToku. Alternativa, srpska novinska kuća sa sedištem u Severnoj Mitrovici, takođe povremeno proverava vesti na srpskom jeziku.

Od početka januara do 9. februara, RT Balkan i Sputnjik Srbija, koje podržava Rusija, objavili su oko 60 članaka o izborima, u nekima sa narativima u kojima se navodi manipulacija srpskom zajednicom. *Hybrid.info* je odmah razotkrio mnoge od ovih članaka. Domet na društvenim mrežama ove dve kuće ograničen je činjenicom da su prisutni samo na X platformi gde njihove objave retko dosežu više od 2.000 korisnika.

⁷² Internet stranica TV Most je izborima posvetila oko 90 tekstova, SL je u oko 50 tekstova, dok su ostale srpske i albanske stranke bile zastupljene manje od pet puta. Kossev je izborima posvetio oko 80 članaka, od kojih se najviše pominje 18 SD, 9 SL, 7 SNP-a, a 1 članak predstavlja GI NP. Približno 50 članaka Radio Kima u vezi sa izborima pominje SL 9 puta, SD 6 puta, SNP 3 puta i PKS 1 put. Izveštavanje Radija Kontakt Plus o izborima pratilo je sličan obrazac.

⁷³ <https://kosovo.mom-gmr.org/en/context/media-consumption/>

⁷⁴ Zatvaranje paralelnih struktura sredinom januara i odluka CIK-a o sastavu biračkog odbora u nekoliko srpskih opština dobili su mnogo više pažnje na društvenim medijima u Srbiji. Isti događaji su privukli znatno manje interesovanja u balonu albanskih društvenih mreža.

b. Pravni okvir za društvene mreže

Digitalna prava na Kosovu su regulisana Ustavom, Zakonom o Nezavisnoj komisiji za medije (NKM) i drugim komplementarnim aktima ili podzakonskim aktima. Ustav garantuje slobodu izražavanja i pluralizam medija, a takođe garantuje prava na privatnost i zaštitu podataka.

Privatnost i zaštita podataka su obuhvaćeni Zakonom o zaštiti ličnih podataka (ZLP), koji je u određenoj meri usklađen sa GDPR-om. Zakon o ZLP propisuje standarde za prikupljanje podataka, analizu i upravljanje od strane vlade i privatnog sektora, koji postavlja jasna pravila o tome kako i državni i privatni sektor treba da rukuju ličnim podacima. Agencija za informacije i privatnost (IPA), regulatorno telo za zaštitu podataka, tek je nedavno razvila svoje operativne kapacitete, izvršivši 302 inspekcije prošle godine i rešivši 707 pritužbi u 2024. (u odnosu na 97 u 2023.). Kosovo takođe ima zakonodavstvo koje štiti neutralnost mreže i pravilan pristup internetu. Nacionalna strategija kibernetičke sigurnosti je usvojena, ali tek treba da bude operativna.

Platforme društvenih mreža funkcionišu prvenstveno prema sopstvenim politikama i regulacionim mehanizmima. Međutim, sadržaji kao što su govor mržnje ili podsticanje na nasilje potpadaju pod Krivični zakon, Zakon o zaštiti od diskriminacije i, tokom izbora, Kodeks ponašanja političkih subjekata.

c. Nalazi praćenja društvenih mreža

Jedinica za praćenje društvenih mreža pratila je ukupno skoro 900 stranica društvenih mreža koje pripadaju političkim strankama, kandidatima, simpatizerima, nevladinim organizacijama, medijima i institucijama. Procenjen je uzorak od 5.262 objave, odabranih na osnovu njihove „viralnosti“, koji dolaze sa 246 stranica koje pripadaju političkim strankama, kandidatima, četiri vodeća kandidata i simpatizerima.

Svi konkurentski politički subjekti i više od polovine kandidata imali su barem jedan nalog na društvenim mrežama i vodili kampanju na društvenim mrežama različitim intenzitetom. Facebook je bio najčešće korišćena platforma, a slede ga Instagram i TikTok. LVV, AAK i LDK predstavili su svoje lidere kao „kandidate za premijere“, dok je PDK za premijerskog kandidata imao Bedri Hamzu, gradonačelnika Južne Mitrovice. Osim Bedri Hamze, ostala tri premijerska kandidata imaju više pratilaca na društvenim mrežama od njihovih stranaka.

Kampanja na društvenim mrežama generalno nije imala sadržaj. Gotovo tri četvrtine (74 procenta) praćenih objava nisu sadržavale nikakve posebne poruke i promovisale su imidž i ime stranke ili kandidata ili su odražavale događaje van mreže. Gotovo polovina praćenih objava (41 procenat) predstavljala je video zapise, obično sa događaja u kampanji, koji su ponekad uključivali zapaljiv jezik koji se koristio na skupovima (4,4 procenta praćenih objava sadržavalo je napade na političke protivnike). IPŽP je izrekao 38 kazni, u ukupnom iznosu od 273.000 €, za kršenje Kodeksa ponašanja političkih subjekata na društvenim mrežama tokom perioda kampanje, uključujući tri kazne Koaliciji za porodicu zbog govora mržnje protiv LGBT+ zajednice. Na dan izbora, EOM je uočila 15 objava koje su kršile izbornu tišinu, kao i šest političkih oglasa koji su se i dalje prikazivali nakon 7:00 sati. IPŽP je takođe izrekao sedam kazni za kampanju na društvenim mrežama na dan izbora.

Oglase na Facebooku i Instagramu intenzivno je koristilo 12 političkih stranaka, preko 400 kandidata i nekoliko navijačkih i medijskih stranica. Preko 250.000 evra potrošeno je na promociju više od 7.000 oglasa vezanih za izbore na Facebooku i Instagramu, uključujući oglase trećih strana. Više od dve trećine prikaza oglasa usmereno je ka muškarcima (vidi grafikon 11 u Dodatku 3), pri

čemu je starosna grupa 18-24 jedina sa uravnoteženijim rodним ciljanjem, što ukazuje na to da su mlađi birači manje pod uticajem tradicionalnih obrazaca glasanja. Najveći pojedinačni potrošač bio je *Opre Roma Kosova*, koji je potrošio preko 20.000 evra na oglase, ali je dobio samo 383 glasa. PDK predvodi ukupnu potrošnju stranaka i kandidata sa 102.785 €, a slede je LDK sa 90.373 € i LVV sa 34.443 €. Prvih pet potrošača čini 97 procenata ukupnog iznosa, naglašavajući njihovu finansijsku snagu u poređenju sa manjim učesnicima. 60 medija i stranica za podršku objavilo je oko 693 politička oglasa trećih strana, uključujući 57 negativnih oglasa koji sadrže sarkastične komentare o nivou podrške koju kandidati uživaju i ljudima sa kojima se druže, prikazujući ih u negativnom kontekstu ili insinuirajućim natpisima.

Preporuka – Razviti koordinisane napore među medijima, civilnim društvom i tehnološkim kompanijama kako bi se ojačale postojeće inicijative za proveru činjenica, povećao njihov doseg objavljivanjem sadržaja na nevećinskim jezicima i obezbedila njihova održivost.

XIV. UČEŠĆE ŽENA

Rekordnih 39 od 45 žena direktno je izabrano u Skupštinu Kosova, ali muška dominacija u kampanji i huškački govor upućen kandidatkinjama bile su značajne karakteristike parlamentarnih izbora.

Međunarodni instrumenti o ljudskim pravima, uključujući Konvenciju UN o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena i Istambulsku konvenciju, zamenjuju kosovske zakone.⁷⁵ Rodna ravnopravnost je sadržana u Ustavu, Zakonu o ravnopravnosti polova (2023) i Zakonu o ravnopravnosti polova (2015). Međutim, potrebno je dalje usklađivanje pravnog okvira koji reguliše političko predstavljanje žena.

ZOI zahteva da liste stranaka za parlamentarne izbore sadrže najmanje 30% manje zastupljenog pola, što primorava političke subjekte da postave jednog ženskog i jednog muškog kandidata u svaku grupu od tri kandidata po listi. ZOI takođe pruža finansijski podsticaj za povećanje zastupljenosti žena izdvajanjem dodatnih jedan procenat javnih sredstava koji će se dodeliti političkom subjektu za svaki mandat koji žene osvoje preko kvote. Sa druge strane, Zakon o rodnoj ravnopravnosti utvrđuje rodnu kvotu od 50 procenata u svim zakonodavnim, izvršnim i pravosudnim organima.⁷⁶ Dalje, uvodi Agenciju za rodnu ravnopravnost da koordiniše sprovođenje odredaba zakona i obezbedi poštovanje kosovskih zakona prema Komitetu za eliminaciju diskriminacije žena (CEDAW). Član 14. zakona takođe zahteva od političkih partija da promovišu ravnopravno učešće muškaraca i žena u svojim upravnim telima. Organizacije za ljudska prava su se zalagale da kvota od 50 procenata postane standardna, ali je odlukom Ustavnog suda od 26. decembra 2024. godine navedeno da je član 28. ZOI o rodним kvotama ostao u skladu sa Ustavom, postavljajući svoju kvotu kao minimalni prag.

⁷⁵CEDAW je sadržan u članu 22. Ustava i Skupština Kosova je 2020. godine usvojila amandman na Ustav kojim se direktno primenjuje Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici – Istambulska konvencija (CETS br.210).

⁷⁶Član 6.8.

Za izbore 2025. godine kandidovale su se 443 žene, što čini 34,6 procenata od 1.279 potvrđenih kandidata.⁷⁷ Iako je to u skladu sa rodnom kvotom od 30 procenata, predstavlja samo zanemarljivo povećanje u odnosu na prethodne parlamentarne izbore. CIK ne objavljuje rodno razvrstane podatke o registraciji birača i kandidata.

U odlazećoj Skupštini Kosova bilo je 40 žena, jedna trećina ukupnog članstva, dok su žene predvodile dve od 14 parlamentarnih partija. Pozitivno je da su u sedam od 14 parlamentarnih odbora predsedavale žene, a poslaničku grupu LVV, najveću u Skupštini Kosova, predvodila je žena. Rezultati koje je objavio CIK pokazuju da će nova Skupština Kosova uključivati 45 žena, od kojih je 39 izabrano bez primene rodne kvote, što je napredak u odnosu na 2021. godinu.⁷⁸

Dok su žene kandidatkinje iz glavnih političkih subjekata ponekad bile glavno lice događaja kampanja, muškarci su bili dominantno prisutni na skupovima, predstavljajući značajnu većinu učesnika i govornika. Oko 28 procenata učesnika i 29 procenata govornika na 75 skupova koje je posmatrala EU EOM bile su žene. Pozitivno, posmatrači su primetili da su LVV, PDK, AAK, Turska demokratska partija Kosova (KDTP) i Nova demokratska inicijativa Kosova (IRDK) sprovodile kampanje usmerene na aktivistkinje. Na nekoliko događaja LVV-a i PDK-a takođe su bile prisutne žene kao glavni govornici, uključujući Aljbuljenu Hadžiju, ministarku pravde i Vljiu Čitaku, bivšu ministarku inostranih poslova.

Politički diskurs, posebno na platformama društvenih mreža i na televiziji, često je bio neprijateljski nastrojen prema kandidatkinjama koje su kritikovane zbog izgleda, emocionalnog stanja ili bračnog statusa.⁷⁹ Kandidatkinje su imale manje resursa od svojih muških kolega, manje medijske pokrivenosti i pojavljivale su se u manjem broju televizijskih debata. Prema podacima posmatranja EU EOM, žene su bile zastupljene u 14,8 procenata programa u udarnom terminu na pet TV kanala od 11. januara do 8. februara. Organizacije civilnog društva kritikovale su i političke subjekte kosovskih Albanaca zbog promovisanja patrijarhalne vizije uloge žena u društvu u svojim predizbornim manifestima, posmatrajući žene kroz njihovu reproduktivnu ulogu, umesto da podržavaju rodnu ravnopravnost na tržištu rada i u javnom životu.

Iako ZOI uključuje odredbe koje podstiču učešće žena u izbornoj administraciji, one nisu obavezne. Samo dve od 11 članova CIK-a su žene. Žene su takođe činile 23 procenta članova OIK-a, uključujući 16 procenata predsedavajućih, dok je EU EOM primetila da su 28 procenata članova biračkih odbora na posećenim biračkim mestima na dan izbora bile žene.

Preporuka – Povećati zastupljenost žena u izbornim institucijama i izbornoj administraciji uspostavljanjem čvrstih strategija za zapošljavanje i unapređenje žena u upravljačkim strukturama stranaka i na listama kandidata.

⁷⁷Među političkim subjektima kosovskih Albanaca, kandidatska lista LVV-a imala je najveće učešće žena od 37,3 posto, dok je Partija turskog inovativnog pokreta (YTHP) imala najveći udeo žena među najvećim listama kandidata sa 52 posto.

⁷⁸Među 39 žena koje su izabrane pre primene kvote, 22 su iz LVV, 5 iz PDK, 4 iz LDK, 3 iz SL, 2 iz AAK, 1 iz KDTP, 1 iz NDS-a i 1 SDU. Dok je odlazeća Skupština Kosova uključivala 40 žena, 44 žene su prvobitno izabrane 2021. godine, od kojih 34 bez kvote.

⁷⁹Na primer, tokom debate u političkoj emisiji "Kompas", emitovanoj na ATV-u 28. januara, kandidat AAK-NISMA Gani Bajraktari (br. 11) izrekao je lične napade na kandidatkinju LVV-a Fatmire Kollçaku (br. 18) i pitao je da li je proverila svoj "nivo štitne žlezde".

XV. UČEŠĆE MLADIH

Iako ne postoje zakonske odredbe koje podstiču učešće mladih u politici, ZOI nema starosnu dob za registrovane birače koji žele da se kandiduju na parlamentarnim izborima. Više od 12 procenata novoizabranih poslanika mlađe je od 35 godina.

Kosovo ima mlado stanovništvo sa srednjom starošću od 34,8 godina, prema popisu stanovništva i domaćinstava iz 2024. godine. CIK je izvestio da je prvi put registrovano 125.852 kosovskih birača, što čini šest procenata biračkog tela. Iako Ustav ne pominje mlade kao zaštićenu kategoriju, ZOI prepoznaje birače koji prvi put biraju kao važnu društvenu grupu kojoj bi Sekretarijat CIK-a i OIK-a trebalo da usmere svoje kampanje za edukaciju birača.⁸⁰ Pozitivno je to što su se, OIK obratili mladim biračima u srednjoškolskim i univerzitetskim kampusima kako bi podigli svest o novim procedurama glasanja i zahtevima preko Interneta za promenu glasačkog centra.

Zakon o mladima (2024) je donesen kako bi se promovisalo učešće mladih u kreiranju vladine politike na centralnom i opštinskom nivou i poboljšao društveni status i kvalitet života mladih. Dok je zakonom uspostavljena Državna komisija za mlade, kao međuinstitucionalni koordinacioni mehanizam za implementaciju sektorskih politika za mlade, zajedno sa drugim centralnim i lokalnim organima, on tek treba da se implementira. Ono što je pozitivno, Ministarstvo kulture, omladine i sporta izradilo je Državnu strategiju za mlade (2024-2032) od 15 do 29 godina, koja, između ostalog, nastoji da poveća njihov građanski angažman i uključuje odredbe za merenje njihovog političkog učešća, uključujući lokalne i parlamentarne izbore.

Iako nema odredaba u ZOI koje ohrabruju političke stranke da promovišu učešće mladih u svojim redovima ili na kandidatskim listama, zakon dozvoljava registrovanim biračima da se kandiduju i nema starosnu odredbu. Od 120 novoizabranih poslanika, njih 15 (12,5 procenata) je mlađe od 35 godina.⁸¹ Mladi su takođe činili oko 40 procenata učesnika u posmatranim kampanjama, što predstavlja značajan udeo u ukupnoj posećenosti.

XVI. UČEŠĆE NEVEĆINSKIH ZAJEDNICA

U nedostatku resursa, nevećinski politički subjekti vodili su skromne predizborne aktivnosti unutar svojih zajednica i imali su malo kontakta sa opštim kosovskim biračkim telom.

Ustav definiše Kosovo kao multietničko društvo koje se sastoji od većinske albanske (91,7 procenata) i nevećinske zajednice (8,3 procenata), i stavlja značajan naglasak na prava ovih nevećinskih zajednica, posebno garantovanjem 20 mesta za njihovu zastupljenost u Skupštini Kosova. Pozitivno je što je 20 od 28 overenih lista predstavljalo nevećinske zajednice, a četiri pripadnika nevećinskih zajednica radila su u odlazećoj vladi.⁸²

Prava nevećinskih zajednica su takođe zaštićena ZOI, Zakonom o zaštiti i unapređenju prava zajednica i njihovih pripadnika na Kosovu (2008) i Zakonom o upotrebi jezika (2007), koji

⁸⁰Članovi 68.4 i 107.3, ZOI (2023).

⁸¹ Sedam poslanika iz LVV, pet poslanika iz PDK, dva poslanika iz LDK i jedan poslanik iz PAI.

⁸²Emilija Redžepi (Bošnjakinja), Nenad Rašić (Srbin), Fikrim Damka (Turčin) i Elbert Krasniqi (Egipćanin).

obebeđuje ravnopravan status albanskog i srpskog jezika kao službenih jezika na Kosovu, i garantuje pravo zajednicama na očuvanje njihove istovetne upotrebe i identiteta kosovskih jezika u obrazovanju, medijima i sudskim postupcima između ostalih sektora.⁸³

Dok su sloboda okupljanja i sloboda izražavanja generalno poštovani tokom perioda kampanje, nevećinski politički subjekti kritikovali su odsustvo jednakih uslova. Sa manje resursa u poređenju sa glavnim strankama kosovskih Albanaca, nevećinski politički subjekti su bili primorani da uglavnom održavaju male skupove i sprovode kampanju od vrata do vrata u okviru svojih zajednica, uključujući Prizren, Mamuš, Peć, Dragaš, Đakovicu, Poljakovo, Obilić, Kosovo Polje, Gračanicu, Lipljan i Podujevo, gde su koncentrisani birači iz redova kosovskih Turaka, Bošnjaka, Goranaca, Egipćana, Roma i Aškalija. Posmatrači EU EOM bili su svedoci većih kampanja koje su organizovali Koalicija Vakati i Ujedinjena romska partija Kosova-PREBK (Prizren), KDTP (Gnjilane) i IRDK (Peć, Kosovo Polje i Istok).

Iako su nevećinski politički subjekti učestvovali u nekoliko televizijskih debata, imali su ograničen pristup elektronskim medijima izvan dodeljenog besplatnog vremena emitovanja koje je propisano zakonom. Debate su uključivale političke kandidate koji pripadaju istoj zajednici, što je ograničavalo njihov potencijalni domet. Na RTK1, KDTP se suočio sa Strankom Inovativnog turskog pokreta, dok su se jedna sa drugom suočile Socijaldemokratska unija (SDU), Nova demokratska stranka i *Naša bošnjačka koalicija*. Intervjui jedan na jedan na T7, KTV i RTV-Dukagjini takođe su uključivali Aškalijsku partiju za integraciju, PREBK i SDU. Poruke kampanje bile su fokusirane na pitanja kvaliteta života, jezičke barijere u osnovnom obrazovanju za bošnjačku zajednicu, upis romskih devojčica u škole, kao i na politiku vlade prema nevećinskim zajednicama. Nekoliko sagovornika je napomenulo da su neki od ovih političkih subjekata imali jake veze sa vladom kojom dominira LVV i stoga su ili podložni manipulaciji ili spremni da iskoriste svoju vezu za izbornu dobit.⁸⁴

Iako su izvestili o dobrim odnosima sa CIK-om i OIK-ima, nekoliko stranaka je bilo kritično prema sastavu biračkih odbora, koji su smatrali nedovoljno reprezentativnim, te su kao rezultat toga uložili žalbe IPŽP-u.⁸⁵ Kampanja CIK-a za podizanje svesti o procedurama glasanja na turskom, bošnjačkom i romskom jeziku takođe je objavljena sa zakašnjenjem, dok materijali za obuku za članove BO nisu bili dostupni na turskom jeziku u opštinama Prizren i Mamuš, što je kršenje Zakona o upotrebi jezika.⁸⁶ Za razliku od prethodnih praksi, dizajn glasačkog listića uključivao je albanski i srpski jezik u zaglavlju dok je izostavljen turski jezik.

⁸³Zakon o upotrebi jezika uzdiže turski, bosanski, romski i goranski kao službene jezike na opštinskom nivou. Ako nespiska, nevećinska zajednica čini najmanje 5% stanovništva u datoj opštini, njen jezik dobija status službenog jezika. Član 2.3 propisuje da turski jezik ima status službenog jezika.

⁸⁴Dana 13. januara, tokom sastanka u Treboviću sa Elbertom Krasnićijem, ministrom administracije lokalne samouprave i liderom Nove demokratske inicijative Kosova (IRDK), premijer Aljbin Kurti je izjavio „Ko god da je Egipćanin i voli *Samoopredeljenje*, recite im da je broj 111“.

⁸⁵Turska demokratska partija Kosova, Socijaldemokratska unija, Jedinstvena goranska partija i Nova demokratska partija Kosova podnele su žalbe IPŽP-u zbog nedovoljne zastupljenosti u OCP i BO.

⁸⁶CIK je 29. januara na svojoj Facebook stranici objavio infografiku o procedurama glasanja na turskom, bošnjačkom i romskom jeziku. Audiovizuelne poruke o procedurama glasanja takođe su emitovane na RTK1 na tim jezicima.

XVII. UČEŠĆE OSOBA SA INVALIDITETOM

Učešće osoba sa invaliditetom u izbornom procesu naišlo je na izazove zbog nedostatka pristupa glasačkim centrima i pomoćnim alatima, kao i zbog ograničenog rada CIK-a i političkih partija

Zakonodavstvo koje podržava biračko pravo za osobe sa invaliditetom (OS) postoji, ali je potrebno više odredbi za promovisanje političkog učešća. Vlada Kosova je 2022. godine odlučila da ugradi Konvenciju Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom (CRPD) u Ustav. Osim toga, 2021. godine osnovan je Savet osoba sa invaliditetom radi praćenja implementacije Nacionalne strategije i Akcionog plana o pravima osoba sa invaliditetom i saradnje sa strukturama vlasti u promociji njihovih prava. Dalje, Administrativno uputstvo-br.33/2007 o tehničkim uslovima pristupačnosti građevinskih objekata osobama sa invaliditetom i Zakon o obuci, stručnoj prekvalifikaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom (2009) su doneti da bi se olakšalo uključivanje osoba sa invaliditetom na tržište rada i javni život. Međutim, ovi zakoni se ne primenjuju dosledno i ne postoje odredbe u ZOI koje ohrabruju političke stranke da promovišu učešće OSI u svojim redovima.

Izborna uredba ZOI i CIK-a br.9/2024 utvrđuje proceduru registracije, dokumentacije i glasanja sa posebnim potrebama i okolnostima u institucijama i kod kuće putem namenskih mobilnih timova. Prema podacima CIK-a, 4.060 Kosovaca registrovano je kao glasači sa posebnim potrebama, od kojih je 2.670 glasalo na dan izbora. OIK-i imaju mandat da organizuju informativne kampanje u svojim opštinama, ciljajući osobe sa invaliditetom među ostalim ranjivim grupama. Međutim, za razliku od prošlih izbora, organizacije osoba sa invaliditetom su izvestile da ih OIK retko konsultuju i da od njih nije traženo da pomognu u registraciji osoba sa invaliditetom kao birača sa posebnim potrebama. Oni su takođe rekli da neki birači sa invaliditetom ili nisu bili svesni da bi se trebali registrovati na namenskoj Internet platformi ili su bili odvrćani da to učine zbog nepoznavanja novih procedura, što ukazuje na moguće nedostatke u kampanji CIK-a za informisanje birača. Dalje, EU EOM je primila anegdote izveštaje od organizacija civilnog društva da mobilni timovi OIK-a nisu stigli do svih registrovanih birača na dan izbora. Pozitivno je da je CIK sproveo kampanje za informisanje birača na znakovnom jeziku, kako je propisano zakonom.

Zbog visokog procenta potpomognutog glasanja uočenog na prethodnim izborima, ZOI je propisao dodatne uslove za izbore 2025. godine.⁸⁷ Međutim, nove procedure nisu dosledno primenjene na gotovo dve trećine biračkih mesta posmatranih na dan izbora, pri čemu su biračke jedinice često dozvoljavale biračima da im se pruži pomoć bez potrebne dokumentacije, zanemarujući da zabeleže podatke o biračima kojima je pomoć pružena ili razlog zbog kojeg je pomoć zatražena. Dalje, u nekim slučajevima biračko osoblje je dozvoljavalo pomoć starijim i nepismenim biračima bez dokumentacije, jer u takvim slučajevima možda nije bilo moguće dobiti lekarsko uverenje, dok je u drugim slučajevima ovim biračima pomoć bila uskraćena. S obzirom na nedoslednu primenu procedura, sadašnja uredba bi mogla imati koristi od daljnjeg pojašnjenja.

Dok je CIK izvestio da opštinske vlasti smatraju pristupačnim blizu 80 procenata biračkih centara, posmatrači EU EOM-a su otkrili da više od trećine nije omogućilo nezavisan pristup osobama sa smanjenom pokretljivošću. Raspored biračkih mesta često nije odgovarao osobama sa

⁸⁷Biraču sa invaliditetom može pomagati još jedan birač upisan na istom biračkom mestu, osim članova BO i posmatrača, a svaki birač može pomoći drugom biraču samo jednom. Birači koji imaju pomoć takođe moraju da prilože lekarsko uverenje koje potkrepljuje njihovu tvrdnju o invalidnosti, a njihovi podaci moraju biti upisani u birački spisak.

invaliditetom, a neka biračka mesta su se ponekad nalazila na višim spratovima. Taktilni vodiči za glasanje nisu uvek bili dostupni ili biračko osoblje nije bilo svesno njihovog prisustva (pogledajte odeljak Glasanje, brojanje i tabelarni prikaz rezultata). Dalje, posmatrači EU EOM ocenili su da je skoro polovina kancelarija OIK bila nepristupačna. Koordinisani naponi između izborne administracije i lokalnih vlasti bili bi neophodni za rešavanje ovih dugotrajnih nedostataka u pristupačnosti OIK-a i biračkih mesta. S obzirom da birači mogu da traže promenu u svom dodeljenom biračkom centru, mogla bi se razmotriti mogućnost izbora pristupačnog biračkog centra ili biračkog mesta u prizemlju.

Iako su predizborni manifesti glavnih stranaka kosovskih Albanaca pominjali politike za osobe sa posebnim potrebama, oni su retko spominjali predloge koji se posebno odnose na osobe sa invaliditetom. Organizacije civilnog društva su izvestile da osobe oštećenog sluha nisu mogle pratiti kampanju zbog odsustva prevodilaca na predizbornim skupovima. Posmatrači EU EOM su takođe izvestili da nijedna osoba sa invaliditetom nije govorila na 75 posmatranih događaja kampanje. Dalje, misija je identifikovala samo dva kandidata sa invaliditetom među 1.279 kandidata potvrđenih od strane CIK-a; i nijedno od njih nije izabrano.

Preporuka – Poboljšati pristup glasačkim centrima i pomoćnim alatima kako bi se omogućilo osobama sa invaliditetom da glasaju samostalno na ravnopravnoj osnovi sa drugima. Izgraditi odnose saradnje sa organizacijama osoba sa invaliditetom kako bi se inicijative za edukaciju birača prilagodile različitim kategorijama osoba sa invaliditetom.

XVIII. GRAĐANSKI I MEĐUNARODNI POSMATRAČI

Posvećeni domaći posmatrači poboljšali su transparentnost izborne kampanje.

Doprinoseći transparentnosti izbornog procesa, izorno zakonodavstvo predviđa građansko, međunarodno i stranačko posmatranje izbora i ističe prava i dužnosti posmatrača, uključujući principe njihove nepristrasnosti i neutralnosti.⁸⁸ Dok izorno zakonodavstvo predviđa izorno posmatranje čitavog izbornog procesa, CIK je razgraničio period registracije akreditacije za poslednji mesec pre izbora, ne usklađujući se sa rokovima za mnoge važne faze izbornog procesa, uključujući javni uvid u preliminarni birački spisak i odgovarajući period za prigovore.⁸⁹ Pozitivno je da je zvanična akreditacija *de facto* bila potrebna od strane izborne administracije samo za pristup izbornim prostorijama na dan izbora i posmatrači nisu prijavili nikakve prepreke u njihovom radu.

U inkluzivnom procesu CIK je akreditovao 22 domaće organizacije, uključujući Instituciju ombudsmana, sa ukupno 1.193 posmatrača, kao i oko 18.600 stranačkih posmatrača. Najveće posmatračke aktivnosti civilnog društva predvodila je posmatračka koalicija Demokratija na delu, koja je rasporedila dugoročne posmatrače za praćenje izborne kampanje i predizbornog okruženja i redovno objavljivala javne izveštaje o svojim nalazima o zloupotrebi administrativnih resursa, kao i o praćenju govora mržnje i finansiranja kampanje, čime se povećala transparentnost i integritet

⁸⁸Pravo posmatranja izbora imaju akreditovani predstavnici nevladinih, vladinih i međuvladinih organizacija, međunarodnih organizacija koje se bave izborom i zaštitom ljudskih prava, predstavnici stranih država i predstavnici političkih subjekata.

⁸⁹Period za akreditaciju stranačkih posmatrača bio je otvoren od 30. decembra do 15. januara koji je na kraju produžen do 20. januara. Nestranačke posmatračke grupe mogle su se prijaviti za akreditaciju između 30. decembra i 25. januara.

izborne kampanje. Na dan izbora, koalicija je takođe sprovedla paralelni tabelarni prikaz glasova na osnovu uzorka od 500 biračkih mesta. Što se tiče međunarodnih posmatrača, CIK je akreditovao 11 međunarodnih organizacija, deset diplomatskih misija sa stalnim radom i šest delegacija stranih tela za upravljanje izborima.

XIX. GLASANJE, BROJANJE I TABELARANJE REZULTATA

Transparentan i dobro vođen izborni dan; međutim, kašnjenja u pripremama, proceduralni propusti i tehnički problemi negativno su uticali na proces prebrojavanja, kao i na tabelarni prikaz i prenos preliminarnih rezultata.

Dan izbora je bio miran i glasanje je uglavnom proteklo glatko, iako su posmatrači i mediji izveštavali o izolovanim incidentima u biračkim centrima i oko njih. Glasalo se na 903 redovna biračka centra podeljena na 2.533 biračka mesta, kao i 38 uslovnih biračkih centara sa 56 biračkih mesta. Dok su posmatrači EU EOM-a generalno pozitivno ocenili glasanje, uz neke proceduralne greške, poteškoće sa implementacijom procedura postale su očiglednije tokom faze prebrojavanja. Stranački posmatrači bili su prisutni na 97 procenata posmatranih biračkih mesta, dok su posmatrači iz redova građana prijavljeni sa 23 procenta. Žene su činile 28 procenata biračkog osoblja, uključujući 23 procenta predsednica. Oko 38 procenata biračkih centara nije omogućilo nezavisan pristup osobama sa smanjenom pokretljivošću, a 17 procenata biračkih mesta imalo je neprikladan raspored za ove birače.

IPŽP je primio oko 100 pritužbi u vezi sa izbornim danom, uglavnom se odnose na kampanju na dan izbora, uticaj na birače i navodne nepravilnosti tokom prebrojavanja na biračkim mestima. U velikoj većini slučajeva pritužbe su odbačene ili odbijene, ali za one odobrene, uglavnom vezane za kampanju, izrečene kazne su iznosile oko 13.500 €. Pritužbe na proces prebrojavanja na biračkim mestima koja su samo dovodila u pitanje rezultate bez dokumentovanja bilo kakvih mogućih nepravilnosti, odbačene su kao preuranjene jer se rezultati još uvek mogu ispraviti na nivou OCP-a, a podnositeljima pritužbi je savetovano da osporavaju konačne rezultate ako i dalje budu oštećeni.

a. Otvaranje i glasanje

Otvaranje birališta ocenjeno je pozitivno na 40 od 43 biračka mesta koja su posmatrali posmatrači EU EOM-a. Većina posmatranih biračkih mesta otvorena su na vreme, sa samo nekoliko manjih kašnjenja ispod 30 minuta zbog neorganizovanosti ili nedovoljnog razumevanja procedura od strane članova BO. Iako su procedure u velikoj meri poštovane, uočeni su neki proceduralni propusti, čime su izostavljene važne mere zaštite integriteta kao što je snimanje osetljivih izbornih materijala. Centri za uslovno glasanje prijavili su poteškoće u pristupu platformi za registraciju preko Interneta, što je rezultiralo kasnim otvaranjem i produženim vremenom čekanja birača.

Posmatrači su ocenili da je proces glasanja dobro organizovan i transparentan na 97 procenata od 412 posećenih biračkih mesta. Procedure glasanja su generalno poštovane. Identitet birača je dosledno proveravan na osnovu ličnih dokumenata i birači su uredno potpisivali štampane biračke spiskove. Međutim, nedostatke u obuci biračkog osoblja svedoči niz proceduralnih grešaka. Nove procedure za potpomognuto glasanje nisu implementirane dosledno na 64 procenta posmatranih biračkih mesta, pri čemu su birački odbori često dozvoljavali biračima da im se pruži pomoć bez potrebne dokumentacije ili zanemarujući da zabeleže razlog za pomoć. Neki birački odbori su obavestili posmatrače EU EOM-a da su ih opštinske izborne komisije uputile tokom celog dana da izuzmu starije glasače starije od 65 godina od zahteva da dostave medicinsku dokumentaciju koja

bi podržala njihove zahteve za pomoć pri glasanju, što je dodatno uticalo na nedosledan pristup biračkih odbora.

Kao dodatna mera sigurnosti, neizbrisivo mastilo je korišćeno za obeležavanje prstiju birača kako bi se sprečilo višestruko glasanje. Međutim, posmatrači iz EU EOM-a su primetili da prsti birača nisu stalno proveravani da li ima tragova mastila u 15 procenata posmatranja. Dalje, posmatrači EU su izvestili da bi se trag mastila na prstima mogao ukloniti. Ujutro na dan izbora, CIK je objavio svoju odluku, usvojenu 8. februara, da dozvoli korišćenje isteklih ličnih dokumenata za identifikaciju birača. Zbog ove zakasnele odluke, nekim biračima nije bilo dozvoljeno da glasaju jer birački odbori nisu bili u potpunosti upoznati sa novim uputstvima.

Tajnost glasanja narušena je na pet procenata posmatranih biračkih mesta zbog rasporeda biračkih mesta, pozicioniranja biračkih kabina i ljudi koji stoje preblizu kabinama, a na 17 procenata posmatranih biračkih mesta zbog postavljanja kamere.⁹⁰ Posmatrači iz EU su prijavili slučajeve grupnog glasanja na četiri procenta posmatranih biračkih mesta. Na 11 procenata biračkih mesta prijavljeni su nedovoljni ili nedostajući materijali, odnosno obrasci za žalbe, nedovoljno glasačkih listića za uslovno glasanje i liste kandidata. Biračke jedinice nisu primile ili nisu bile svesne prisustva taktilnih vodiča za glasače za slabovide birače na 45 procenata posmatranih biračkih mesta. Plakati sa uputstvima za glasanje nisu bili istaknuti na 19 procenata biračkih mesta. Osim toga, informacije su bile dostupne uglavnom na albanskom jeziku. U vezi sa upotrebom jezika, posmatrači iz EU EOM uočili su poteškoće u komunikaciji unutar biračkih odbora, kao i sa biračima u nekoliko oblasti u kojima se prvenstveno koriste nevećinski jezici.

b. Zatvaranje, prebrojavanje i primopredaja izbornog materijala

Posmatrači iz EU negativno su ocenili proces zatvaranja i prebrojavanja na osam od 42 posmatrana biračka mesta, zbog proceduralnih grešaka, iako je proces uglavnom ocenjen transparentnim. Propisane provere integriteta, kao što su prebrojavanje i pakovanje neiskorišćenih i drugih osetljivih materijala, nisu bile ispravno obavljene u skoro dve trećine opservacija pre početka brojanja. Postupci prebrojavanja nisu obavljeni po propisanom redosledu u više od četvrtine slučajeva ili su obavljeni istovremeno, što je negativno uticalo na transparentnost. Prilikom prebrojavanja, validnost glasačkih listića nije utvrđena na dosledan način ili u skladu sa utvrđenim pravilima u četiri slučaja, a takvo određenje su osporili pojedini članovi BO u šest slučajeva. Posmatrači iz EU EOM-a su izvestili u osam tačaka da su BO imali poteškoće u popunjavanju obrazaca za rezultate kao rezultat nedovoljnog razumevanja procedura ili ih nisu pravilno sledili. Na sedam biračkih mesta, biračke jedinice nisu javno izložile kopije obrazaca rezultata u skladu sa zakonom.

U izbornoj noći, IT sistemi CIK-a bili su nedostupni duži period, što je uticalo na objavljivanje preliminarne rezultata i unos izbornog materijala u opštinske centre za prebrojavanje. Uprkos tehničkim izazovima, posmatrači EU EOM ocenili su fazu primopredaje izbornog materijala kao transparentnu i efikasnu. Prostorije za skladištenje materijala u velikoj meri su bile adekvatne za tu namenu i OIK su uredno postupale po propisanim procedurama. Posmatrači EU EOM-a su prijavili samo nekoliko slučajeva u kojima su izborni materijali morali da otvore OIK zbog nepravilnog pakovanja.

⁹⁰ CIK je uveo video kamere za sva biračka mesta u cilju sprečavanja nepravilnosti u glasanju i prebrojavanju tako što će snimiti sve radnje na biračkim mestima. Video kamere su samo snimale proces na memorijske kartice. Pohranjeni snimci se mogu preuzeti ako to zatraži IPŽP ili sud kao dokaz i biće uništeni nakon određenog vremenskog perioda prema internim uputstvima CIK-a.

c. Provera rezultata političkih subjekata i prebrojavanje preferencijalnih glasova

Brojanje preferencijalnih glasova, koje je prvobitno trebalo da počne u jutarnjim satima 10. februara, odgođeno je zbog stalnih tehničkih problema, nedovoljne tehničke pripremljenosti centara za brojanje i nedostatka kritične opreme i softvera u nekoliko OCP-a. Konačno, brojanje je počelo u samo četiri opštine u popodnevnim satima 11. februara, dok su ostali OCP postepeno počeli sa prebrojavanjem narednih dana, najkasnije 16. februara. Međutim, tokom prvih dana, digitalna platforma koja se koristila za upravljanje rezultatima ostala je nestabilna, sa čestim prekidima. Pored toga, loša pokrivenost internetom u nekim oblastima dodatno je pogoršala tehničke probleme, što je ponekad rezultiralo potrebom za ponavljanjem brojanja jer rezultati brojanja nisu bili pravilno sačuvani u sistemu. Poslednji OCP, u Leposaviću, Prištini i Peći, završili su brojanje 21. februara.

EU EOM je posmatrala proces prebrojavanja u svim OCP. Uspostavljene procedure prebrojavanja sadržavale su snažne zaštitne mere za integritet procesa prebrojavanja, tabele rezultata i uključivale su detaljne korake verifikacije rezultata koje su ustanovile biračke jedinice na biračkim mestima. Ovo je efektivno rezultiralo stvarnim potpunim ponovnim prebrojavanjem glasova u većini slučajeva, pružajući priliku da se isprave potencijalne greške u prebrojavanju koje su napravili birački odbori, iako je znatno produžilo proces u pogledu ishoda. Timovi za prebrojavanje prvo su beležili podatke iz obrazaca rezultata koje su sastavili BO, a nakon verifikacije sastavili su digitalne formulare rezultata sa potvrđenim ili novoutvrđenim rezultatima za političke subjekte. Nakon toga, preferencijalni glasovi za pojedine kandidate su određeni i evidentirani u odvojenim digitalnim obrascima rezultata. Ipak, zbog početnih tehničkih problema i nespremnosti centara za brojanje, nekoliko procedura je preskočeno, uključujući objavljivanje rezultata sa svakog biračkog mesta u OCP-ima, kao i upoređivanje rezultata na opštinskom nivou, čime je smanjena transparentnost za one koji nisu imali pristup OCP.

U početku su posmatrači EU EOM prijavili konfuziju oko procedura i njihovu nedoslednu implementaciju u većini OCP-a, ali je učinak timova za brojanje značajno poboljšan tokom vremena u većini njih. Međutim, proces je do kraja negativno ocenjen u OCP u Zvečanu, Zubinom Potoku i Leposaviću gde timovi za brojanje nisu prethodno bili u potpunosti obučeni, OIK nisu bili u potpunosti svesni svojih obaveza tokom prebrojavanja, kao i zbog tehničke nespremnosti centara za brojanje.

Posmatrači EU EOM-a pozitivno su ocenili transparentnost procesa prebrojavanja za prisutne unutra, zahvaljujući živom prenosu operacija prebrojavanja na ekranima, sa svakim prikazanim glasačkim listićem, kao i unosu podataka u realnom vremenu. U nekoliko slučajeva, neispravne kamere koje su prenosile operacije sprečile su timove da nastave sa brojanjem dok problemi ne budu otklonjeni. Stranački posmatrači bili su prisutni u svim OCP-ima tokom čitavog perioda prebrojavanja. Proces je prvenstveno okarakterisan kao spor, ali efikasan i marljiv. Većina OCP-ova je prijavila veći broj slučajeva u kojima su glasački listići koje su birački odbori ocenili nevažećim od strane timova za brojanje kao validne ili obrnuto. Prema posmatračima EU EOM-a, ove ispravke su urađene na odgovarajući način u skladu sa kriterijumima validnosti glasačkih listića, što ukazuje na nedovoljno razumevanje ovih pravila od strane biračkih odbora i nedovoljne smernice date tokom sesija obuke. Prema objavljenim podacima CIK-a, timovi za prebrojavanje ponovo su procenili validnost i sortiranje od oko 6.300 glasova po političkom subjektu.

d. Brojanje glasova van Kosova, uslovno i mobilno glasanje

Nakon što je prebrojavanje u OCP završeno, glasački listići koje su popunili birači OoK, uslovni glasački listići i glasački listići onih koji su upisani kao birači sa posebnim potrebama prebrojani su u CRC-u od 26. februara do 5. marta. Aktivnosti u CRC-u su se odvijale u prisustvu posmatrača

iz više političkih subjekata. Prebrojavanju je prethodilo sastavljanje digitalne liste svih birača koji su glasali skeniranjem odgovarajućih zapisa u papirnim biračkim spiskovima. Oni su upoređeni sa evidencijom birača koji su se opredelili za bilo koji od alternativnih načina glasanja, kako bi se otkrili slučajevi mogućeg višestrukog glasanja. Proverom biračkih spiskova, kao i poštanskih pošiljaka, komisija je utvrdila 921 slučaj.⁹¹ Prema propisima, odgovarajući glasački listići su isključeni iz prebrojavanja.

e. Tabelarni prikaz i objavljivanje preliminarnih rezultata

CIK je delio novosti o procesu glasanja i odzivu birača tokom izbornog dana i počeo je objavljivati preliminarne rezultate izbora na posebnoj Internet stranici u izbornoj noći. Međutim, zbog tehničkih problema sa platformom za upravljanje rezultatima, Internet stranica je postala nedostupna ubrzo nakon zatvaranja birališta. Dalje, podaci o izlaznosti kao i rezultati su nedostajali ili su prenošeni sa zakašnjenjem zbog nedostatka službenika za unos podataka u određenim područjima. Da bi prevazišli ove poteškoće, OIK i CIK su pribegli ručnoj obradi podataka o rezultatima, sa tabelarnim prikazom rezultata na centralnom nivou na osnovu originalnih obrazaca rezultata ili skeniranih kopija koje su OIK poslale elektronskim putem. Prema CIK-u, puna funkcionalnost sistema je vraćena do ponoći u izbornoj noći, što je omogućilo CIK-u da nastavi sa objavljivanjem preliminarnih podataka o rezultatima rano ujutro 10. februara. Slučajevi matematički nemogućih rezultata i nedostajući ili netačni podaci o izlaznosti bili su naširoko prijavljeni, što je izazvalo zabrinutost zbog mogućih nepravilnosti u prebrojavanju.

Nakon toga, pojavili su se izveštaji u kojima se nagađa o potencijalnim distribuiranim napadima uskraćivanja usluge na Internet stranici rezultata CIK-a, kao i o zarazi zlonamernim softverom glavne Internet stranice CIK-a. Prema proceni EU EOM-a, Internet stranici CIK-a za rezultate nedostajalo je nekoliko osnovnih funkcija optimizacije, posebno za mobilne uređaje. Njene performanse u gustom saobraćaju dodatno su narušene nedostacima servera (kojim upravlja Agencija za informaciono društvo) i pogrešnim konfiguracijama mreže i „zaštitnog zida“. Ovi tehnički zastoji, u kombinaciji sa ograničenim informacijama koje je podelila CIK u vezi sa kvarom sistema, kao i nedostajućim i netačnim podacima postavljenim na internet, značajno su potkopali poverenje javnosti u integritet procesa prebrojavanja i tabeliranja i izazvali zabrinutost u vezi sa merama kompjuterske („sajber“ - cyber) sigurnosti CIK-a. Dana 11. februara, sa početkom prebrojavanja u prvim OCP, CIK je nastojao da uveri javnost da je integritet glasanja ostao netaknut, a konačni rezultati će tačno odražavati volju birača. CIK se suzdržao od daljih komentara o prirodi kvara sistema dok se istrage nadležnih organa ne završe.

Po završetku prebrojavanja svake glasačke kutije u OCP-u, timovi za prebrojavanje su elektronskim putem dostavili formulare za rezultate kao i njihove odštampane i potpisane primerke. OIK je izvršio provere kvaliteta podataka o rezultatima u bazi podataka kako bi identifikovao i označio potencijalne greške u prebrojavanju pre nego što ih pošalje za centralnu tabelu i objavljivanje. Svi štampani obrasci sa rezultatima su skenirani i poslani CIK-u na verifikaciju; međutim, nisu bili prikazani na OCP-ovima niti su postavljeni na internet odmah nakon brojanja.

Kao rezultat tehničkih izazova, CIK je odlučio da uspostavi novu Internet stranicu za objavljivanje preliminarnih rezultata, uključujući i one za pojedinačne kandidate, koja je pokrenuta 20.

⁹¹Prema CIK-u, 868 koverata je isključeno iz brojanja pošto su birači slali glasačke listiće više puta; u 19 slučajeva glasači koji su poslali putem pošte glasali su i u diplomatskim predstavništvima, a 34 birača koji su glasali uslovno glasali su i na svom redovnom biračkom mestu.

februara.⁹² Na ovoj Internet stranici bili su dostupni podaci o rezultatima sa biračkih mesta, kao i potvrđeni i ispravljeni rezultati prebrojani na OCP-ima. Međutim, originalna Internet stranica je ostala aktivna neko vreme, sa različitim skupovima podataka, što je potencijalno dovelo do zabune javnosti. CIK je prijavio konačnu izlaznost birača na redovnim biračkim mestima od 42 procenta, uz ukupnu izlaznost od 46,6 procenata.

Nakon odlaska EU EOM, 10. marta, CIK je odlučio o ponovnom prebrojavanju rezultata sa 50 biračkih mesta. Nakon prijema izbornog materijala i rezultata od OCP-a, CRC je preporučio da se ponovo prebroje izborni rezultati 15 biračkih mesta iz različitih opština Kosova zbog neslaganja između broja potpisa birača u biračkim spiskovima i broja glasačkih listića koji se nalaze u glasačkim kutijama. Pored toga, izborni materijali sa 35 biračkih mesta u opštini Vučitrn naloženi su za ponovno prebrojavanje s obzirom na neslaganja uočena u rezultatima. Dodatno, kao posledica odluke IPŽP-a o žalbi, ponovo je prebrojan 1.631 glas poštom koji je prvobitno proglašen nevažećim. Ponovno brojanje je rezultiralo ponovnim proveravanjem validnosti ukupno 1.046 ovih listića.

Prioritetna preporuka – Uspostaviti pouzdan i transparentan sistem upravljanja rezultatima sa jasnim i proverljivim procedurama kako bi se obezbedila tačna obrada podataka o rezultatima. Obezbediti brz pristup preliminarnim rezultatima, uključujući sve relevantne podatke kao što su izlaznost birača, važeći i nevažeći glasovi, kao i skenirani obrasci rezultata po biračkom mestu.

XX. REZULTATI I POSTIZBORNO OKRUŽENJE

a. Objavljivanje rezultata

CIK je 15. marta objavio konačne rezultate nakon završetka verifikacije i prebrojavanja preferencijalnih glasova svih biračkih mesta i prebrojavanja uslovnih, glasova lica sa posebnim potrebama i glasačkih listića OoK. Kosovska vladajuća stranka, LVV, predvođena premijerom Aljbinom Kurtijem, obezbedila je 48 poslaničkih mesta, što je manje od apsolutne većine. PDK je dobio 24 mesta, a zatim sledi LDK sa 20 mesta i AAK-NISMA sa osam mesta. SL je obezbedio devet od 10 rezervisanih mesta za zajednicu kosovskih Srba, dok je jedno mesto pripalo SPO. Od 10 zagarantovanih mesta za nevećinske zajednice, KDTP je dobio dva mesta, dok su IRDK, NDS, VAKAT, PREBK, SDU, PLE, PAI i JGP dobili po jedno mesto. LVV i SL su garantovale zastupljenost žena bez potrebe za primenom rodne kvote, uz to da su 46 procenata, odnosno 33 procenata njihovih izabranih članova bile žene. Međutim, PDK, LDK i AAK su svi morali da primene zahteve rodne kvote kako bi obezbedili adekvatnu zastupljenost žena.

b. Žalbe vezane za izborne rezultate⁹³

Nakon objavljivanja konačnih rezultata od strane CIK-a, politički subjekti i kandidati imali su 48 sati, do 17. marta, da se žale na konačne rezultate. IPŽP koji je primio šest žalbi: tri od kandidata PDK Petrita Hajdarija, tražeći ponovno prebrojavanje glasova u nekoliko biračkih odbora, ⁹⁴jednu od PDAK-LpB tražeći poništenje 211 poštanskih glasova datih za Aškalijску partiju za integraciju,

⁹² <https://rezultatet2025.net/>

⁹³ Izvor: IPŽP Internet stranica, Kancelarija EU i mediji.

⁹⁴ Odluka AN ° 636/2025 od 18.03.2025 spojene žalbe br. 636, br 637 i br 638 kojima se isti odbijaju kao neosnovani.

kao i 108 glasova u opštinama, u kojima navodno nije predstavljena zajednica Aškalijska. LVV je uložio dve žalbe. IPŽP je 19. marta odbio sve žalbe kao neosnovane. Na žalbu LVV-a kojom se traži poništenje 18.933 glasa poštom koje su dobili LDK i njeni kandidati i naknadno ponavljanje procesa glasanja, IPŽP je odlučio da podnosilac žalbe nije uspeo da potkrepi svoj slučaj kako bi opravdao takav zahtev i stoga je odbacio žalbu kao neosnovanu.⁹⁵ IPŽP je takođe odbacio kao neosnovanu pritužbu LVV-a kojom se traži ponovno brojanje na nekoliko biračkih mesta u Srbici, navodeći da je kandidat za premijera PDK dobio između 94 i 100 procenata glasova u većini biračkih mesta, navodeći da je takav obrazac glasanja nemoguć.

Tri politička subjekta, odnosno PDK, LVV i PDAK-LpB, uložila su žalbu Upravnom odboru na odluku IPŽP-a.⁹⁶ VS je odbacio sve slučajeve kao nepotkrepljene, prvi 24. i preostala dva 26. marta, u okviru predviđenog vremenskog okvira, čime je CIK otvorio put da potvrdi rezultate. U međuvremenu, 26. marta, Osnovno tužilaštvo u Prištini ovlastilo je policiju da pokrene istragu o procesu glasanja putem pošte, ne otkrivajući dalje detalje. LVV, nezadovoljan presudom VS, usprotivio se overi rezultata od strane CIK-a, dok je pitanje procesa glasanja putem pošte prosleđeno Ustavnom sudu.

c. Događaji nakon izbora

Akcijom kosovske policije 21. februara zatvorene su prostorije Centra za socijalni rad u Severnoj Mitrovici, Zubinom Potoku, Leposaviću i Zvečanu, koji su radili po sistemu Srbije, zbog sumnje da su u ovim institucijama sprovedene „nezakonite radnje u vezi sa izbornim procesom”. Iako su ove operacije bile zasnovane na sudskom nalogu, one su u skladu sa prethodnim praksama Vlade zatvaranja postojećih struktura koje pružaju osnovne socijalne usluge za kosovske Srbe i druge zajednice, bez prethodno dogovorenog alternativnog aranžmana u okviru Dijaloga uz podršku EU. Nakon konačnih rezultata CIK-a, neki lideri bošnjačkih stranaka koje nisu većinske su se izjasnili - Emilija Redžepi podržala je konačni mandat Aljbina Kurtija da formira vladu, dok je Duda Balje postavila uslove za njenu podršku, uključujući opštinske i obrazovne reforme.

Tenzije između SL i LVV eskalirale su nakon objavljivanja konačnih rezultata. Igor Simić iz SL optužio je Aljbina Kurtija da je manipulisaio glasovima kako bi obezbedio mesto Nenadu Rašiću, nazvavši Skupštinu nelegitimnom. Premijer Kurti i Nenad Rašić odgovorili su tvrdnjama o mešanju Srbije, detaljno navodeći aktere i metode koji su uticali na izborni ishod.

Dana 27. marta, skoro sedam sedmica nakon dana izbora, CIK je zvanično potvrdio rezultate, sa devet glasova za i dva protiv. Dva člana nominovana od strane LVV-a bezuspešno su se usprotivila potvrđivanju, navodeći navodne nepravilnosti u postupku glasanja putem pošte i tvrdeći da bi overu trebalo odgoditi dok se ne iscrpe svi pravni lekovi. Odbijajući da prihvati rezultate glasanja za OoK, LVV je, nakon što je iscrpela sva pravna sredstva u postupku predviđenom ZOI, izrazila nameru da se naknadno žali Ustavnom sudu. CIK je zamenio tri izabrana poslanika, dva iz LDK i jednog iz PDK, koji su odlučili da ostanu u svojim ulogama gradonačelnika umesto da preuzmu poslanička mesta.

⁹⁵LVV je tvrdio da je birački spisak u inostranstvu uključivao osobe registrovane sa adresama e-pošte koje su korišćene više puta.

⁹⁶Kandidat PDK Petrit Hajdari tvrdio je da se njegovi glasovi nisu sabirali u nekoliko biračkih odbora, LVV je zatražio poništenje poštanskih glasova za LDK, a PDAK-LpB je osporio rezultate glasanja dijaspore na CCR-u.

XXI. PREPORUKE

NE .	FR stranic #	KONTEKST	PREPORUKA	PREDLOŽEN A PROMENA PRAVNOG OKVIRA	ODGOVORNA INSTITUCIJA	RELEVANTNI MEĐUNARODNI PRINCIP / OBAVEZE
PRAVNI OKVIR						
1	15	Ipak, dalji koraci mogli bi da obezbede punu uključenost, transparentnost i pravnu stabilnost. Neke pravne praznine i nejasnoće u zakonu i propisima otkrivaju nesigurnost u pogledu aspekata osnovnih prava, posebno slobode izražavanja, finansijske odgovornosti i pravnih lekova. [...] Nekim tehničkim odredbama zakona nedostaju preciznosti, što ostavlja prostor za neizvesnost, dok je potrebno dodatno razraditi rokove krajnjih rezultata, između ostalog. Takođe, u okviru nedostaje definisanje važnih pojmova vezanih za kršenje Kodeksa ponašanja političkih subjekata, njihovih pristalica i kandidata u kampanji i ostavlja prostor za subjektivno tumačenje.	Obezbediti sigurnost zakona rešavanjem nejasnoća i nedostataka kroz dobro razrađene podzakonske akte, posebno o Kodeksu ponašanja u kampanji, imenovanju osoblja izborne administracije i rešavanju sporova.	Propisi / Odluke CIK-a Uredba IPŽP br. 01/2024 o procedurama za podnošenje i odlučivanje o žalbama	CIK IPŽP	Vladavina prava Rezolucija Saveta UN-a za ljudska prava 19/36 (A/HRC/RES/19/36, 2012.) 16 (c) <i>[Savet za ljudska prava]</i> „poziva državu da uloži stalne napore na jačanju vladavine prava i promovisanju demokratije: (c) obezbeđujući dovoljan stepen pravne sigurnosti i predvidivosti... ICCPR, član 25. ICCPR, HRC GC 25, stav 20: “...Ovo implicira da bi birači trebali biti zaštićeni [...] od bilo kakvog nezakonitog ili proizvoljnog mešanja u proces glasanja.” UNCAC, član 7(4): “Svaka država potpisnica će [...] usvojiti, održavati i jačati sisteme koji promovišu transparentnost i sprečavaju sukobe interesa.”

NE .	FR stranic #	KONTEKST	PREPORUKA	PREDLOŽEN A PROMENA PRAVNOG OKVIRA	ODGOV ORNA INSTITUCIJA	RELEVANTNI MEĐUNARODNI PRINCIP / OBAVEZE
IZBORNA ADMINISTRACIJA						
2	<u>16</u>	Bez obzira na političke nominacije, izborni zakonodavstvo obavezuje članove CIK-a da svoje dužnosti obavljaju nepristrasno i predviđa određene mere kojima se garantuje njihova nezavisnost i profesionalnost. Ipak, tokom čitavog predizbornog perioda, rad Centralne izborne komisije (CIK) bio je obeležen primerima političkog uticaja u njenom procesu donošenja odluka, kao i tendencijama da se njena ovlašćenja široko tumače i delovanje izvan okvira svog mandata, što je olakšano nedostatkom jasnoće u određenim odredbama ZOI, dovodeći u pitanje njenu nepristrasnost i nezavisnost. Osim čvršće prakse u radu članova, nezavisnost CIK-a bi se mogla unaprediti jačanjem mera kojima se reguliše njihovo ponašanje i potencijalnim širenjem kruga profesionalaca iz kojih nominacioni subjekti biraju članstvo u CIK-u sa ciljem ograničavanja političke pripadnosti.	PRIORITET Ojačati pravne garancije u pogledu članstva i ponašanja izbornih zvaničnika kako bi se obezbedila nepristrasnost i nezavisnost izborne administracije.	ZOI	SK	Država mora da preduzme neophodne korake da ostvari prava ICCPR, Opšti komentar HRC UN 25, st. 20: “ Trebalo bi uspostaviti nezavisno izborni telo koje će nadgledati izborni proces i obezbediti da se on vodi pošteno, nepristrasno i u skladu sa utvrđenim zakonima koji su u skladu sa Sporazumom.” st. 24: "Državni izveštaji treba da opisuju uslove za pristup pozicijama u javnim službama, sva ograničenja koja se primenjuju i procese imenovanja, unapređenja, suspenzije i razrešenja ili razrešenja sa funkcije, kao i sudske ili druge mehanizme revizije koji se primenjuju na ove procese. Izveštaji takođe treba da naznače kako je ispunjen zahtev za jednak pristup, te da li su uvedene afirmativne mere, i ako jesu u kojoj

NE .	FR stra nica #	KONTEKST	PREPORUKA	PREDLOŽEN A PROMENA PRAVNOG OKVIRA	ODGOV ORNA INSTITU CIJA	RELEVANTNI MEĐUNARODNI PRINCIP / OBAVEZE
						meri. Centar UN za ljudska prava i izbore, stav 101: "Odredbe zakona obezbeđuju postojanje objektivne, nepristrasne, nezavisne i efikasne administrativne strukture. Ovo podrazumeva dužnu pažnju u vezi sa odredbama o imenovanju, nagradama, dužnostima, ovlašćenjima, kvalifikacijama i strukturi izveštavanja izbornog osoblja. Na svim nivoima osoblje mora biti izolovano od pristrasnosti i političkog pritiska." Deklaracija UN o pravu i odgovornosti, čl. 11: „Svako ko svojom profesijom može uticati na ljudsko dostojanstvo, ljudska prava i osnovne slobode drugih treba da poštuje ta prava i slobode i da poštuje relevantne nacionalne i međunarodne standarde radnog i profesionalnog ponašanja ili etike.”

NE .	FR stra nica #	KONTEKST	PREPORUKA	PREDLOŽEN A PROMENA PRAVNOG OKVIRA	ODGOV ORNA INSTITU CIJA	RELEVANTNI MEĐUNARODNI PRINCIP / OBAVEZE
3	17	Operativni kapacitet izborne administracije bio je opterećen neadekvatnošću centralnog upravljanja, kao i nedostatkom stalnog i privremenog osoblja. Iako zakon daje ovlašćenja OIK-ima u različitim oblastima administracije i tehničkih priprema izbora, njihovo učešće u okviru CIK-a ostalo je ograničeno. Generalno, opštinske izborne komisije su ocenjene kao efikasne i transparentne, uglavnom sa iskusnim poverenicima. Međutim, zakasnela uputstva i nedovoljna uputstva CIK-a, kao i nedostatak koordinacije na terenu, ponekad su ometali njihov rad. Mnogi OIK su žalili što CIK nije uvažio njihove predloge u vezi sa imenovanjem BO, određivanjem izbornih prostorija i izborom trenera, propuštajući priliku da iskoriste lokalno znanje i iskustvo. Radi rešavanja identifikovanih pitanja vezanih za vođenje izborne administracije, nadležni bi takođe mogli razmotriti donošenje novog pravnog akta o telima za upravljanje izborima, regulisanju članstva u CIK-u, unutrašnjoj organizaciji,	PRIORITET Razgraničiti i dalje precizirati odgovornosti Centralne izborne komisije, Sekretarijata CIK-a i opštinskih izbornih komisija za decentralizaciju donošenja odluka izborne administracije gde je to potrebno i obezbediti efikasnost i blagovremenost njenog rada.	ZOI Propisi CIK-a	SK	Država mora preduzeti neophodne korake da ostvari prava Principi ekonomskog i socijalnog saveta UN-a za efektivno upravljanje za održivi razvoj, E/2018/44-E/C.16/2018/8, stav 31: „ <i>Supsidijarnost: Da bi promovisali vladu koja odgovara potrebama i aspiracijama svih ljudi, centralne vlasti treba da obavljaju samo one zadatke koji se ne mogu efikasno obavljati na srednjem ili lokalnom nivou.</i> “ Preporuka Saveta Evrope CM/Rec (2007)7 Komiteta ministara državama članicama o dobroj upravi: „ <i>Dobra uprava je aspekt dobrog upravljanja; da se ne bavi samo pravnim aranžmanima; da zavisi od kvaliteta organizacije i upravljanja; da mora ispuniti zahteve delotvornosti, efikasnosti i</i>

NE .	FR stranic #	KONTEKST	PREPORUKA	PREDLOŽEN A PROMENA PRAVNOG OKVIRA	ODGOV ORNA INSTITUCIJA	RELEVANTNI MEĐUNARODNI PRINCIP / OBAVEZE
		razgraničenju nadležnosti, kao i kriterijumima za imenovanje na svim nivoima izbornih tela.				<i>relevantnosti za potrebe društva...</i>
4	17	Zakonodavstvo omogućava smislenu zastupljenost kvalifikovanih političkih subjekata u izbornim telima najnižeg nivoa, bez obezbeđivanja dovoljno jasnih kriterijuma za raspodelu mandata između pojedinačnih političkih subjekata, čime se daje CIK-u široko diskreciono pravo u određivanju formule imenovanja. Početna preraspodela nije u potpunosti ispoštovala zakonski kriterijum odražavanja rezultata poslednjih parlamentarnih izbora na opštinskom nivou, u korist nekih novozaposlenih subjekata, što je dovelo do izazova i naknadne revizije koju je naredio IPŽP. Uprkos tome, mnogi sagovornici iz različitih političkih partija izrazili su nezadovoljstvo u vezi sa konačnom dodelom mandata.	Definisati jasne kriterijume za imenovanje biračkih odbora i timova za brojanje kako bi se obezbedila pravična i široka zastupljenost političkih subjekata i lokalnih zajednica.	Propisi CIK-a	CIK	Dobra praksa Kodeks dobre prakse u izbornim pitanjima Venecijanske komisije Saveta Evrope, stav II.3.1.e.: <i>"Političke stranke moraju biti ravnopravno zastupljene u izbornim komisijama ili moraju biti u mogućnosti da posmatraju rad nepristrasnog tela. Jednakost se može tumačiti striktno ili na proporcionalnoj osnovi."</i>
5	18	Iako je CIK održavao javne sednice i uglavnom na vreme objavljivao svoje odluke, pristup važnim informacijama je ostao ograničen. Objavljene odluke nisu	Razviti sveobuhvatnu komunikacionu strategiju CIK-a i objaviti sve relevantne	Nije potrebna zakonska promena	CIK	Transparentnost i pristup informacijama ICCPR, Opšti komentar UN

NE .	FR stra nica #	KONTEKST	PREPORUKA	PREDLOŽEN A PROMENA PRAVNOG OKVIRA	ODGOV ORNA INSTITU CIJA	RELEVANTNI MEĐUNARODNI PRINCIP / OBAVEZE
		sveobuhvatne, ponekad nedostaju aneksi, a u zapisnicima sa sednica, često nedostaju detalji o temama o kojima se raspravlja i dostupni su samo na albanskom jeziku. Internet portal CIK-a nije baš lak za korisnike ili informativan, sa mnogim zastarelim stranicama. Naročito nakon dana izbora, sa tehničkim problemima koji su uticali na prenos i tabelarni prikaz izbornih rezultata, CIK nije proaktivno i temeljno informisao javnost o karakteru i uticaju problema na upravljanje rezultatima i ukupan napredak u procesu.	odluke i informacije od javnog interesa na blagovremen i inkluzivan način.			HRC br. 34, stav 19: <i>"Da bi se ostvarilo pravo na pristup informacijama, države ugovornice treba da proaktivno stavljaju u javni domen vladine informacije od javnog interesa. Države članice treba da ulože sve napore da obezbede lak, brz, efikasan i praktičan pristup takvim informacijama."</i>
REGISTRACIJA BIRAČA						
6	<u>21</u>	Po zakonu, birački spisak mora biti dostupan javnosti, čak i van izbornih godina, sa predviđenim periodom za osporavanje podataka o registraciji birača pre izbora. Tokom ovog perioda, birači mogu tražiti ispravke netačnosti i propusta u njihovoj registraciji, preraspoređivanje u drugi birački centar u opštini u kojoj su registrovani, kao i prigovor na bilo koju registraciju birača koja se smatra netačnom ili nevažećom. Dok ZOI pruža mogućnost	Redovno ažurirati i objavljivati podatke o registraciji birača, razvrstane po biračkim mestima, te omogućiti biračima pristup dovoljno detaljnim podacima o registraciji birača, u skladu sa zakonom o zaštiti podataka. Izraditi	Propisi CIK-a	CIK	Univerzalno pravo glasa Pravo i mogućnost glasanja ICCPR, čl. 25: <i>„Svaki građanin ima pravo i mogućnost... da glasa i da bude biran na pravim periodičnim izborima koji će biti univerzalni i jednaki.“</i> Transparentnost i pristup informacijama

NE .	FR stra nica #	KONTEKST	PREPORUKA	PREDLOŽEN A PROMENA PRAVNOG OKVIRA	ODGOV ORNA INSTITU CIJA	RELEVANTNI MEĐUNARODNI PRINCIP / OBAVEZE
		da se ospori registracija birača od strane drugog birača, u praksi su birači imali pristup samo svojim ličnim podacima o registraciji, ograničavajući mogućnosti za smislenu kontrolu. Ovlašćeni izborni kandidati i akreditovani posmatrači imaju pravo da dobiju kopiju PBS-a. Međutim, EU EOM je primila izveštaje da su obaveštenja zainteresovanih strana upućena CIK-u o zastarelim evidencijama i podacima o preminulim glasačima ponekad ostala nerešena. Samo ukupan broj birača registrovanih po opštinama i biračkim centrima bio je javno dostupan.	jasan i dobro regulisan mehanizam za rešavanje identifikovanih netačnosti i odgovarajućih prigovora.			ICCPR, Opšti komentar UN HRC br. 34, stav 18: "<i>Član 19. stav 2. obuhvata pravo na pristup informacijama u posedu javnih organa. Takve informacije uključuju evidenciju koju poseduje javni organ, bez obzira na oblik u kojem se informacije čuvaju, njihov izvor i datum proizvodnje.</i>" Dobra praksa Kodeks dobre prakse u izbornim pitanjima Venecijanske komisije Saveta Evrope st. I.1.2.ii: "<i>Mora postojati redovno ažuriranje [biračkih spiskova], najmanje jednom godišnje.</i>" st. I.1.2.iii: "<i>Birački spiskovi moraju biti objavljeni.</i>"

NE .	FR stra nica #	KONTEKST	PREPORUKA	PREDLOŽEN A PROMENA PRAVNOG OKVIRA	ODGOV ORNA INSTITU CIJA	RELEVANTNI MEĐUNARODNI PRINCIP / OBAVEZE
7	<u>22</u>	Konačni birački spisak overen za parlamentarne izbore 2025. godine sadržao je ukupno 2.075.868 birača. Zbog migracija i raseljavanja, birački spisak sadrži veći broj evidencija od popisa iz 2024. godine prema kome Kosovo ima 1.602.515 stanovnika. U nedostatku zvaničnih podataka o kosovskoj dijaspori, Agencija za civilnu registraciju procenjuje da oko milion Kosovaca živi izvan Kosova. Iako se razlika između registracije birača i podataka o stanovništvu može pripisati različitoj metodologiji prikupljanja podataka u tim skupovima podataka, među zainteresovanim stranama ostaje zabrinutost zbog zastarelih evidencija, kao i evidencije preminulih birača u biračkom spisku, prvenstveno zbog nedostataka u civilnoj registraciji.	PRIORITET Sprovedi sveobuhvatnu nezavisnu reviziju biračkog spiska, uključujući internu analizu procesa registracije i statistička i terenska testiranja, u konsultaciji sa relevantnim zainteresovanim stranama kako bi se odgovorilo na zabrinutost oko tačnosti i poverenje javnosti.	Nije potrebna zakonska promena	CIK	Univerzalno pravo glasa ICCPR, čl. 25: „Svaki građanin ima pravo i mogućnost... da glasa i da bude biran na pravim periodičnim izborima koji će biti univerzalni i jednaki.“ Država mora preduzeti neophodne korake da ostvari prava ICCPR, čl. 2(2): “Tamo gde to već nije predviđeno postojećim zakonodavnim ili drugim merama, svaka država potpisnica ovog Sporazuma obavezuje se da preduzme potrebne korake, u skladu sa svojim ustavnim procesima i odredbama ovog Sporazuma, da usvoji takve zakone ili druge mere koje mogu biti potrebne da bi se ostvarila prava priznata ovim sporazumom.”

NE .	FR stranic #	KONTEKST	PREPORUKA	PREDLOŽEN A PROMENA PRAVNOG OKVIRA	ODGOV ORNA INSTITUCIJA	RELEVANTNI MEĐUNARODNI PRINCIP / OBAVEZE
OKRUŽENJE KAMPANJE						
8	25	Za izborne kampanje mogu se obezbediti javna sredstva, od kojih se 90 procenata izdvaja na osnovu broja poslaničkih mesta u Skupštini Kosova, dok se preostalih 10 procenata izdvaja proporcionalno svim nedavno registrovanim političkim subjektima koje je CIK verifikovao za izbore i ne prelazi 0,05 procenata godišnjeg budžeta. Ova odredba, koja nije obavezna, nikada nije primenjena, stvarajući nejednak teren među kandidatima, posebno za male političke subjekte iz nevećinskih zajednica.	Učiniti obaveznu odredbu o dodeli javnih sredstava svim potvrđenim političkim subjektima kako bi se izjednačili uslovi na terenu.	Odredbu bi trebalo implementirati ili učiniti obaveznom uz izmene i dopune ZFPP-a	(SK)	Jednako pravo glasa Kodeks dobre prakse u izbornim pitanjima Venecijanske komisije Saveta Evrope iz 2002. godine (I.2.3.) Jednakost mogućnosti (a.) <i>Jednake mogućnosti moraju biti zagarantovane i za stranke i za kandidate. To podrazumeva neutralan stav državnih organa, posebno u pogledu: i. izbornih kampanja; ii. izveštavanja medija, posebno medija u javnom vlasništvu; iii. javno finansiranje stranaka i kampanja.</i>
9	26	Kako je predviđeno zakonom, izbornu kampanju i kodeks ponašanja treba da prate nadležni organi. Tokom cele kampanje, “Kancelarija” u okviru CIK-a nije sistematski pratila aktivnosti kampanje u svim opštinama zbog problema sa zapošljavanjem i institucionalne nesposobnosti. Posmatrači su ili regrutovani samo za polovinu perioda kampanje ili	Obezbediti sistematsko i efikasno praćenje izborne kampanje uvođenjem adekvatnih zadataka i procedura zapošljavanja za posmatračke kampanje CIK-a.	Nije potrebna zakonska promena	CIK	Slobodno pravo glasa Transparentnost i pristup informacijama UNCAC čl. 7.3. <i>Svaka država članica će takođe razmotriti preduzimanje odgovarajućih zakonodavnih i administrativnih mera, u skladu sa ciljevima ove</i>

NE .	FR stra nica #	KONTEKST	PREPORUKA	PREDLOŽEN A PROMENA PRAVNOG OKVIRA	ODGOV ORNA INSTITU CIJA	RELEVANTNI MEĐUNARODNI PRINCIP / OBAVEZE
		uopšte nisu angažovani, što je dovelo do toga da je značajan deo izborne kampanje ostao nenadgledan.				konvencije i u skladu sa osnovnim principima svog domaćeg zakona, kako bi se poboljšala transparentnost u finansiranju kandidata za izabrane javne funkcije i, gde je primenjivo, finansiranje političkih stranaka. Čl. 7. 4. Svaka država potpisnica će, u skladu sa osnovnim principima svog domaćeg prava, nastojati da usvoji, održi i ojača sisteme koji promovišu transparentnost i sprečavaju sukobe interesa. Stav 7.7 OEBS, Kopenhagenski dokument iz 1990. godine: Obezbediti da zakon i javna politika funkcionišu kako bi se omogućilo vođenje političke kampanje u fer i slobodnoj atmosferi u kojoj ni administrativna akcija, ni nasilje ni zastrašivanje ne sprečavaju stranke i kandidate da slobodno iznesu svoje stavove i kvalifikacije, ili sprečavaju birače da uče i

NE .	FR stra nica #	KONTEKST	PREPORUKA	PREDLOŽEN A PROMENA PRAVNOG OKVIRA	ODGOV ORNA INSTITU CIJA	RELEVANTNI MEĐUNARODNI PRINCIP / OBAVEZE
						<i>raspravljaju o njima ili da daju svoj glas bez straha od odmazde.</i>
KAMPANJA FINANSIJE						
10	<u>27</u>	ZOI modifikuje zahteve za objavljivanje podataka u kampanji tako što propisuje početnu tačku od 90 dana pre izbora za objavljivanje relevantnih prihoda i rashoda političkih subjekata koji učestvuju na izborima. Rok za prijavu prihoda i rashoda kampanje od strane političkih subjekata je 30 kalendarskih dana nakon overe rezultata. U zakonu ne postoji uslov za privremeno izveštavanje o prihodima i rashodima kandidata tokom perioda kampanje, a pojedinačni kandidati i finansiranje kampanje od strane trećih strana ostaje neregulisano, čime se ograničava mogućnost javnog uvida pre dana izbora.	Uvesti periodično izveštavanje i objavljivanje prihoda kandidata tokom perioda kampanje. Završno izveštavanje treba da sadrži prihode i troškove pojedinačnih kandidata i subjekata koji vode kampanju za kandidate (treće strane).	ZOI, Zakon o finansiranju političkih partija	SK	Transparentnost i pristup informacijama Savet Evrope, Preporuka Komiteta ministara (2003)4, čl. 13: <i>Države bi trebalo da zahtevaju od političkih partija da redovno, a najmanje jednom godišnje, objavljuju račune[.] ili kao minimum sažetak tih računa."</i> Stav 256 Venecijanske komisije i Smernica ODIHR-a o regulisanju političkih stranaka 2020: <i>„[...] važno je da se neki oblici regulacije, sa uporedivim obavezama i ograničenjima koja se primenjuju na stranke i kandidate, prošire na treće strane koje su uključene u kampanju, kako bi se obezbedila transparentnost i odgovornost. Treće strane treba da</i>

NE .	FR stra nica #	KONTEKST	PREPORUKA	PREDLOŽEN A PROMENA PRAVNOG OKVIRA	ODGOV ORNA INSTITU CIJA	RELEVANTNI MEĐUNARODNI PRINCIP / OBAVEZE
						<i>budu podvrgnute sličnim pravilima i da se političke stranke mogu koristiti sličnim pravilima kao što je slučaj sa trećim stranama. zaobići propise o finansiranju kampanje.”</i> Prevenција korupcije/pravednost u predizornoj kampanji ICCPR, član 25. ICCPR, HRC GC 25, stav 20: “...Ovo implicira da bi birači trebali biti zaštićeni [...] od bilo kakvog nezakonitog ili proizvoljnog mešanja.” Konvencija Ujedinjenih nacija protiv korupcije (UNCAC), čl. 6.2: „Svaka država potpisnica će dati telu ili telima [...] neophodnu nezavisnost [...] kako bi se omogućilo telu ili telima da efikasno obavljaju svoje funkcije i bez bilo kakvog neprimerenog uticaja. Treba obezbediti

NE .	FR stra nica #	KONTEKST	PREPORUKA	PREDLOŽEN A PROMENA PRAVNOG OKVIRA	ODGOV ORNA INSTITU CIJA	RELEVANTNI MEĐUNARODNI PRINCIP / OBAVEZE
						<i>potrebne materijalne resurse i specijalizovano osoblje, kao i obuku koja bi tom osoblju mogla biti potrebna za obavljanje svojih funkcija.”</i> UNCAC, član 7(3): “Svaka država potpisnica će takođe razmotriti preduzimanje odgovarajućih zakonodavnih i administrativnih mera, u skladu sa ciljevima ove konvencije i u skladu sa osnovnim principima svog domaćeg prava, kako bi se poboljšala transparentnost u finansiranju kandidata za izabrane javne funkcije i, gde je primenjivo, finansiranje političkih stranaka.” UNCAC, član 7(4): “Svaka država potpisnica će [...] usvojiti, održavati i jačati sisteme koji promiču transparentnost i sprečavaju sukobe interesa.”

NE .	FR stra nica #	KONTEKST	PREPORUKA	PREDLOŽEN A PROMENA PRAVNOG OKVIRA	ODGOV ORNA INSTITU CIJA	RELEVANTNI MEĐUNARODNI PRINCIP / OBAVEZE
IZBORNI SPOROVI						
11	28	Tokom kampanje oko 400 žalbi je podneto IPŽP-u zbog kršenja kodeksa ponašanja što je rezultiralo značajnim kaznama izrečenim političkim subjektima, posebno za ponovljena kršenja, u ukupnom iznosu od oko 642.000 €. Kršenja su se uglavnom odnosila na postavljanje predizbornog materijala na javnim mestima, izazivanje mržnje i govora mržnje, zloupotrebu javnih funkcija i resursa, te korišćenje dece za kampanju. Najviše slučajeva je pokrenula LVV, zatim PDK i LDK, dok je većina pokrenuta protiv LVV, LDK i PDK. U nekim slučajevima, politički subjekti su više puta kažnjeni zbog istog prekršaja jer ga nisu otklonili u nedostatku relevantnog naloga IPŽP-a. U drugim slučajevima u kojima su subjekti preduzeli korektivne radnje tokom postupka, Savet je to smatrao olakšavajućim faktorom koji smanjuje relevantnu kaznu. Novčane kazne su izrečene i političkim subjektima zbog kršenja kodeksa ponašanja od strane navodnih pristalica. Kriterijumi koji određuju iznose izrečenih kazni nisu uvek	PRIORITET Uvesti jasne zakonske definicije ključnih pojmova, uključujući one koji se odnose na huškački jezik i označavanje 'pristalice političkog subjekta' u okviru izbornog procesa. Uspostaviti eksplicitne kriterijume za određivanje proporcionalnih kazni koje se primenjuju na kršenje Kodeksa ponašanja od strane političkih subjekata.	Propisi CIK-a IPŽP Uredba br. 01/2024 ZOI	CIK IPŽP SK	Vladavina prava Pravo na efikasan pravni lek UDHR, član 8: “Svako ima pravo na efikasan pravni lek [...]”. ICCPR, član 2(2): “[...] da usvoji zakone ili druge mere koje mogu biti neophodne da bi se ostvarila prava [...]”. ICCPR, član 19(2): “[...] sloboda da se vide, primaju i prenose informacije [...]”. ICCPR, član 2(3)(a) 3: „ Svaka država potpisnica [...] se obavezuje da će obezbediti da svaka osoba čija su prava ili slobode, kako su ovde priznate, povređena, ima delotvoran pravni lek.”

NE .	FR stra nica #	KONTEKST	PREPORUKA	PREDLOŽEN A PROMENA PRAVNOG OKVIRA	ODGOV ORNA INSTITU CIJA	RELEVANTNI MEĐUNARODNI PRINCIP / OBAVEZE
		bili jasni kandidatima, koji su se u nekim slučajevima žalili na pristrasno postupanje IPŽP-a.				
12	29	Niže kazne ispod 5.000 € izrečene manjim političkim subjektima sa manje sredstava nisu bile predmet žalbe, što ih je lišilo efikasnog pravnog leka. [...] Zakon nudi jasne vremenske rokove i dobro artikulisane korake za obradu izbornih sporova. Ipak, da bi se obezbedila pravna sigurnost, moglo bi biti korisno dodatno pojasniti stvari, posebno u pogledu definicije i tumačenja određenih prekršaja, kriterijuma za određivanje iznosa izrečenih novčanih kazni i proširenja prava na žalbu na odluke CIK-a koji nisu eksplicitno predviđeni u ZOI.	Dozvoliti da se sve odluke ili radnje CIK-a osporavaju u okviru izbornog procesa i da se na sve odluke IPŽP-a ulože žalbe Vrhovnom sudu.	ZOI Poslovnik CIK-a Uredba IPŽP br. 01/2024	SK CIK	Vladavina prava Pravo na efikasan pravni lek UDHR, član 8: “Svako ima pravo na efikasan pravni lek [...]”. ICCPR, član 2(2): “[...] da usvoji zakone ili druge mere koje mogu biti neophodne da bi se ostvarila prava [...]”. ICCPR, član 19(2): “[...] sloboda da se vide, primaju i prenose informacije [...]”. ICCPR, član 2(3)(a) 3: „ Svaka država potpisnica [...] se obavezuje da će obezbediti da svaka osoba čija su prava ili slobode, kako su ovde priznate, povređena, ima delotvoran pravni lek.”

NE .	FR stra nica #	KONTEKST	PREPORUKA	PREDLOŽEN A PROMENA PRAVNOG OKVIRA	ODGOV ORNA INSTITU CIJA	RELEVANTNI MEĐUNARODNI PRINCIP / OBAVEZE
MEDIJI						
13	30	Javni emiter RTK se tokom godina suočavao sa političkim i institucionalnim izazovima, uključujući zabrinutost zbog svoje nezavisnosti. Tokom 2023. i 2024. godine kontroverza u vezi sa objavljivanjem članka u kojem se navodi da je određene medije na albanskom jeziku finansirala Srbija, dovela je do ostavki rukovodstva RTK-a. Dok je RTK uspeo da promeni svoja pravila u vezi sa imenovanjem novog generalnog direktora koji nadgleda poslovanje, odbor RTK nema kvorum, sa samo četiri od 11 članova. Upravno telo RTK-a se oslanja na tajming Skupštine Kosova i podložno je političkom uticaju vladajuće stranke kada bira članove svog odbora prostom većinom i raspoređuje svoj budžet na godišnjoj osnovi.	Obezbediti finansijsku održivost, rast i nezavisnost javnog emitera, raspodeliti njegov budžet u skladu sa zakonom, i blagovremeno izabrati članove njegovog odbora od strane Skupštine Kosova.	Nisu potrebne zakonske izmene	SK	Sloboda mišljenja i izraz Vladavina prava ICCPR, čl. 19, Opšti komentar 34, stav 16: "Države potpisnice treba da obezbede da javni radiodifuzni servisi rade na nezavisan način. Radnje za obezbeđivanje nezavisnosti mogu uključivati zakonsko utvrđivanje mandata takvih emitera i obezbeđivanje zakonskih garancija nezavisnosti i uređivačke slobode, kao i obezbeđivanje finansiranja na način koji ne potkopava nezavisnost." Savet Evrope, Preporuka Komiteta ministara (2012)1, čl. 26: „...- Javni medijski servis se konsultuje o nivou finansiranja potrebnih za ispunjavanje njegove misije i svrhe, a njegovi stavovi se uzimaju u obzir pri određivanju nivoa finansiranja. Obezbeđena

NE .	FR stra nica #	KONTEKST	PREPORUKA	PREDLOŽEN A PROMENA PRAVNOG OKVIRA	ODGOV ORNA INSTITU CIJA	RELEVANTNI MEĐUNARODNI PRINCIP / OBAVEZE
						<i>sredstva su adekvatna za ispunjavanje dogovorene uloge i nadležnosti javnog servisa, uključujući pružanje dovoljno sigurnosti za budućnost kako bi se omogućilo razumno buduće planiranje.”</i>
14	30	Javni emiter koji ima mandat da emituje na albanskom, srpskom i drugim nevećinskim jezicima radi sa ograničenim finansijskim sredstvima, posebno njegov TV kanal koji je uglavnom na srpskom jeziku, RTK2. TV stanica je bila primorana da smanji kvalitet programa, njena gledanost je niska, što je rezultiralo nevoljnošću političkih kandidata da se uključe u sadržaje TV kanala koji se odnose na izbore. Ostalih pet privatnih TV kanala na srpskom jeziku takođe rade sa ograničenom pokrivenošću, ostavljajući nevećinske srpske stranke bez efikasnog TV kanala za vođenje kampanje.	Ojačati TV i radio stanice javnog emitera da efikasno služe svim nevećinskim zajednicama. Obezbediti finansijsku, tehničku podršku i podršku u izgradnji kapaciteta kako bi se obezbedio kvalitetan javni servis sa raznovrsnim sadržajem na srpskom i nevećinskim jezicima.	Izmeniti Zakon o RTK	SK	Sloboda mišljenja i izražavanja Pravičnost u predizbornoj kampanji Preporuka Komiteta ministara (2018)1, čl. 2. 6: „Države bi trebale uložiti posebne napore, koristeći prednosti tehnološkog razvoja, kako bi obezbedile da moguća raznolikost medijskog sadržaja, uključujući sadržaj od opšteg interesa, bude dostupna svim grupama društva, posebno koje mogu imati specifične potrebe ili se suočavaju sa nedostatkom ili preprekama prilikom pristupa medijskim sadržajima, kao što su manjinske grupe, izbeglice, deca, starije osobe i fizička lica.

NE .	FR stra nica #	KONTEKST	PREPORUKA	PREDLOŽEN A PROMENA PRAVNOG OKVIRA	ODGOV ORNA INSTITU CIJA	RELEVANTNI MEĐUNARODNI PRINCIP / OBAVEZE
						Smernice OEBS iz Talina o nacionalnim manjinama i medijima u digitalnom dobu, 2019., čl. 1.2: <i>Države treba da preduzmu sve odgovarajuće mere da ispune svoju pozitivnu obavezu da stvore okruženje koje omogućava snažnu, pluralističku javnu debatu u kojoj svako, uključujući pripadnike nacionalnih manjina, može efikasno učestvovati i bez straha izraziti svoje mišljenje, ideje i identitet.</i>

NE .	FR stra nica #	KONTEKST	PREPORUKA	PREDLOŽEN A PROMENA PRAVNOG OKVIRA	ODGOV ORNA INSTITU CIJA	RELEVANTNI MEĐUNARODNI PRINCIP / OBAVEZE
15	32	Odbor NKM nije bio u mogućnosti da ispuni svoje zakonske obaveze i izrekne sankcije zbog nedostatka kvoruma u njegovom odboru za donošenje odluka tokom izborne kampanje. Mediji koji krše zakone i propise moraju čekati duži vremenski period nakon izbora kako bi saznali za potencijalne sankcije.	PRIORITET Imenovati sve članove NKM blagovremeno i kroz konkurentan i transparentan proces selekcije.	Nisu potrebne zakonske izmene	SK	Vladavina prava Savet Evrope, Preporuka Komiteta ministara (2000)23 čl. I. 1: "Države članice treba da obezbede uspostavljanje i nesmetano funkcionisanje regulatornih tela za radiodifuzni sektor tako što će osmisliti i odgovarajući zakonski okvir za ovu svrhu. Pravila i procedure koje uređuju ili utiču na funkcionisanje regulatornih tela treba da jasno afirmišu i štite njihovu nezavisnost." Direktiva (EU) 2018/1808 Evropskog parlamenta i Saveta, član 30(4) Države članice obezbeđuju da nacionalna regulatorna tela ili organi imaju adekvatne finansijske i ljudske resurse i izvršna ovlašćenja za delotvorno obavljanje svojih funkcija i doprinosu radu ERGA-e."

NE .	FR stra nica #	KONTEKST	PREPORUKA	PREDLOŽEN A PROMENA PRAVNOG OKVIRA	ODGOV ORNA INSTITU CIJA	RELEVANTNI MEĐUNARODNI PRINCIP / OBAVEZE
DRUŠTVENE MREŽE						
16	36	Krypometër i Hybrid.info, dve organizacije kosovskih Albanaca, sprovode programe provere činjenica, uz podršku EU i drugih međunarodnih donatora. Iako razotkrivaju sadržaje društvenih mreža i članke koji dolaze iz albanskih i srpskih izvora, objavljuju samo na albanskom. [...] Alternativa, srpska novinska kuća sa sedištem u severnoj Mitrovici, takođe povremeno proverava vesti na srpskom jeziku.	Razviti koordinisane napore među medijima, civilnim društvom i tehnološkim kompanijama da ojačaju postojeće inicijative za proveru činjenica, povećaju njihov doseg objavljivanjem sadržaja na nevećinskim jezicima i obezbede njihovu održivost.	Nisu potrebne zakonske izmene	Mediji, OCD, privatni sektor, NKM	Pravo na pristup informacijama ICCPR GC 25, stav 19: " Lica koja imaju pravo glasa moraju biti slobodna da glasaju za bilo kojeg kandidata za izbore [...] i slobodno podržavaju ili se suprotstavljaju vladi, bez nepotrebnog uticaja ili prinude bilo koje vrste koje mogu narušiti ili inhibirati slobodno izražavanje volje birača. Birači bi trebali moći samostalno formirati mišljenje, bez [...] podsticanja ili bilo kakve vrste manipulacije. " Pravičnost u izbornoj kampanji ICCPR, GC 25, stav 19: "Birači bi trebalo da budu u mogućnosti da samostalno formiraju mišljenje, bez nasilja ili pretnji nasiljem, prisile, navođenja ili

NE .	FR stra nica #	KONTEKST	PREPORUKA	PREDLOŽEN A PROMENA PRAVNOG OKVIRA	ODGOV ORNA INSTITU CIJA	RELEVANTNI MEĐUNARODNI PRINCIP / OBAVEZE
						<i>manipulativnog mešanja bilo koje vrste.”</i> UN, OAS, Zajednička deklaracija OEBS-a o slobodi izražavanja i lažnim vestima, dezinformacijama i propagandi, čl. 3.e: „Države bi trebalo da preduzimaju mere za promovisanje medijske i digitalne pismenosti, uključujući pokrivanje ovih tema kao deo redovnog školskog nastavnog plana i programa i angažovanjem sa civilnim društvom i drugim zainteresovanim stranama kako bi se podigla svest o ovim pitanjima.” Čl. 3.f: „Države treba da razmotre druge mere za promovisanje jednakosti (...), uključujući i mere a sa ciljem rešavanja negativnih efekata dezinformacija i propagande.”

NE .	FR stra nica #	KONTEKST	PREPORUKA	PREDLOŽEN A PROMENA PRAVNOG OKVIRA	ODGOV ORNA INSTITU CIJA	RELEVANTNI MEĐUNARODNI PRINCIP / OBAVEZE
UČEŠĆE ŽENA						
17	<u>38</u>	Žene će činiti 37,5 procenata u narednoj Skupštini Kosova i velika većina njih je izabrana bez primene rodne kvote. Međutim, političkim partijama i dalje dominiraju muškarci, a one se nisu dovoljno bavile rodnom neravnopravnošću u svojim organima upravljanja – kako to nalaže Zakon o ravnopravnosti polova. Muškarci su takođe imali dominantno prisustvo tokom perioda kampanje, predstavljajući značajnu većinu govornika na kampanjama i televizijskim debatama. Uprkos odredbama ZOI koje podstiču veću ravnotežu polova u izbornoj administraciji, žene čine manje od 30 procenata članstva na centralnom i lokalnom nivou.	Povećati zastupljenost žena u izabranim institucijama i izornoj administraciji uspostavljanjem čvrstih strategija za zapošljavanje i unapređenje žena u vladajućim strukturama stranaka i na listama kandidata.	Potrebna zakonska promena	Političke stranke	Učešće žena u javnim poslovima Vladavina prava ICCPR, član 3: “Države potpisnice ovog pakta obavezuju se da će obezbediti jednako pravo muškaraca i žena na uživanje svih građanskih i političkih prava navedenih u ovom Sporazumu.” Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), član 4, stav 1: „Usvajanje od strane država članica privremenih posebnih mera usmerenih na ubrzavanje de facto jednakosti između muškaraca i žena neće se smatrati diskriminacijom.” CEDAW, Opšta preporuka 23, stav 22: „Sistem glasanja, raspodela poslaničkih mesta u parlamentu, odabir izborne jedinice, sve to ima značajan uticaj na udeo žena izabranih u

NE .	FR stranica #	KONTEKST	PREPORUKA	PREDLOŽEN A PROMENA PRAVNOG OKVIRA	ODGOVORNA INSTITUCIJA	RELEVANTNI MEĐUNARODNI PRINCIP / OBAVEZE
						<i>parlament. Političke stranke moraju prihvatiti principe jednakih mogućnosti i demokratije i nastojati da uravnoteže broj muških i ženskih kandidata.”</i>
UČEŠĆE OSOBA SA INVALIDITETOM						
18	<u>41</u>	Učešće osoba sa invaliditetom u izbornom procesu naišlo je na izazove zbog nedostatka pristupa glasačkim centrima i pomoćnim alatima, kao i nedosledne primene novih odredbi u vezi sa potpomognutim glasanjem. Pored toga, organizacije osoba sa invaliditetom su prijavile nedostatak konsultacija od strane CIK-a i OIK-a u pogledu kampanja edukacije birača i registracije birača sa posebnim potrebama.	Poboljšati pristup glasačkim centrima i pomoćnim alatima kako bi se omogućilo osobama sa invaliditetom da glasaju samostalno na ravnopravnoj osnovi sa drugima. Izgraditi odnose saradnje sa organizacijama osoba sa invaliditetom kako bi se inicijative za edukaciju birača prilagodile različitim kategorijama osoba sa invaliditetom.	Potrebne zakonske izmene	Centralne vlasti Opštinske vlasti CIK	Pravo i mogućnost glasanja ICCPR, čl. 25: „Svaki građanin ima pravo i mogućnost, bez ikakvih razlika navedenih u članu 2 i bez nerazumnih ograničenja: ... b) da glasa i da bude biran na pravim periodičnim izborima koji se sprovode opštim i jednakim pravom glasa i održavaju se tajnim glasanjem, garantujući slobodno izražavanje volje birača“. CRPD, čl. 29: „Države ugovornice garantuju osobama sa invaliditetom politička prava i mogućnost da ih uživaju na ravnopravnoj osnovi sa drugima.” CRPD, čl. 9: „Da bi se omogućilo

NE .	FR stra nica #	KONTEKST	PREPORUKA	PREDLOŽEN A PROMENA PRAVNOG OKVIRA	ODGOV ORNA INSTITU CIJA	RELEVANTNI MEĐUNARODNI PRINCIP / OBAVEZE
						<i>osobama sa invaliditetom da žive samostalno i da u potpunosti učestvuju u svim aspektima života, države potpisnice preduzimaju odgovarajuće mere da obezbede osobama sa invaliditetom da uživaju, na ravnopravnoj osnovi sa drugima, u fizičkom okruženju, transportu, informacijama i komunikacijama, uključujući informacione i komunikacione tehnologije i sisteme, i drugim objektima i uslugama otvorenim ili dostupnim javnosti, kako u urbanim tako i u ruralnim područjima.”</i>
GLASANJE, BROJANJE I TABELARANJE REZULTATA						
19	<u>46</u>	U izbornoj noći, CIK je imao ozbiljne tehničke probleme sa novouvedenom digitalnom platformom za upravljanje rezultatima i njeni IT sistemi su bili nedostupni duži period, što je uticalo na tabelarni prikaz i objavljivanje preliminarne rezultata i unos izbornog materijala u opštinske centre za prebrojavanje. Uporni tehnički problemi i	PRIORITET : Uspostaviti pouzdan i transparentan sistem upravljanja rezultatima sa jasnim i proverljivim procedurama kako bi se obezbedila tačna obrada podataka o rezultatima. Obezbediti brz pristup	Nisu potrebne zakonske izmene	CIK	Transparentnost i pristup informacijama ICCPR, Generalni komentar UN HRC br. 34: st. 18: "Član 19. stav 2. obuhvata pravo na pristup informacijama u posedu javnih organa. Takve informacije uključuju evidencije

NE .	FR stranic #	KONTEKST	PREPORUKA	PREDLOŽEN A PROMENA PRAVNOG OKVIRA	ODGOV ORNA INSTITUCIJA	RELEVANTNI MEĐUNARODNI PRINCIP / OBAVEZE
		nestabilnost softvera doveli su do odlaganja prebrojavanja preferencijalnih glasova i uticali na rad u OCP-ovima. Kao posledica toga, Internet stranica za objavljivanje preliminarne rezultata postala je nedostupna ubrzo nakon zatvaranja birališta. Dalje, uočene su netačnosti i propusti u prenesenim podacima. Kako bi prevazišao tehničke probleme, CIK je kasnije u procesu pokrenuo novu Internet stranicu, koja je prikazala različite skupove podataka zbog ispravki napravljenih nakon verifikacije rezultata i brojanja u OCP-ovima, što je potencijalno dovelo do zabune javnosti. Dalje, objavljeni podaci o rezultatima nisu uključivali sve bitne informacije, kao što je broj nevažećih glasova.	preliminarnim rezultatima, uključujući sve relevantne podatke kao što su izlaznost birača, važeći i nevažeći glasovi, kao i skenirani obrasci rezultata po biračkom mestu.			<i>koje poseduje javni organ, bez obzira na oblik u kojem se informacije čuvaju, njihov izvor i datum proizvodnje."</i> Stav 19: " Da bi se ostvarilo pravo na pristup informacijama, države ugovornice treba da proaktivno učine javno dostupnim vladine informacije od javnog interesa. Države članice treba da ulože sve napore da obezbede lak, brz, efikasan i praktičan pristup takvim informacijama. " Dobra praksa Smernice Komiteta ministara Saveta Evrope o korišćenju informaciono-komunikacionih tehnologija (ICT) u izbornim procesima, čl. 5: "ICT rešenja treba da budu dostupna i pouzdana. ICT rešenje treba da bude funkcionalno, u skladu sa zahtevima i pretpostavkama čak i u slučaju kvara sistema ili grešaka

NE .	FR stra nica #	KONTEKST	PREPORUKA	PREDLOŽEN A PROMENA PRAVNOG OKVIRA	ODGOV ORNA INSTITU CIJA	RELEVANTNI MEĐUNARODNI PRINCIP / OBAVEZE
						<i>korisnika ili drugih, ili u slučaju napada. Dalje, ICT rešenje treba da bude pouzdano. Trebalo bi da zadrži svoju funkcionalnost, bez obzira na nedostatke u hardveru ili softveru u drugim delovima izbornog procesa."</i>

XXII. ANEKS 1 – REZULTATI IZBORA⁹⁷

Ukupan broj upisanih birača	2,075,868
<i>Ukupan broj birača registrovanih za glasanje putem pošte</i>	84.508* (84.600)
<i>Ukupan broj birača registrovanih za lično glasanje OoK</i>	20.416* (20.324)
Ukupan broj birača koji su glasali	966,283
Ukupan broj važećih glasova (prihvaćeni glasački listići)	938.010
Ukupan broj nevažećih glasova (uključujući prazne glasačke listiće)	27,433

* U vreme službene overe konačnog biračkog spiska 4. januara 2025. Brojevi u zagradi označavaju birače koji su imali pravo da koriste bilo koju od metoda OoK glasanja nakon ukidanja nekih biračkih centara u inostranstvu.

Lista kandidata (po redosledu pojavljivanja na glasačkom listiću)	Glasovi	Procenat	Mandati
Nova demokratska inicijativa Kosova (IRDK)	4,688	0,50	1
<i>Srpska lista (SL)</i>	39,915	4.26	9
Ujedinjena goranska stranka (JGP)	1,734	0.18	1
Ujedinjena romska partija Kosova (PREBK)	1,350	0.14	1
Egipatska liberalna stranka (PLE)	3,251	0,35	1
Srpska demokratija (SD)	3,271	0,35	--
Partija albanskog nacionalnog demokratskog fronta (PBKDSH)	621	0.07	--
<i>Pokret Samoopredeljenje (LVV)</i>	396,787	42.30	48
Nova demokratska stranka (NDS)	4,158	0,44	1
Partija kosovskih Srba (PKS)	462	0.05	--
Naša bošnjačka koalicija (Naša inicijativa i Bošnjačka stranka)	1,553	0.17	--
Kosovo pravda turska stranka (KATP)	642	0.07	--
Aškalijska partija za integraciju (PAI)	2,196	0.23	1
Demokratski savez Kosova (LDK)	171,357	18.27	20
Demokratska partija kosovskih Aškalijsa – Pokret za saradnju (PDAK-LpB)	2,056	0.22	--
Građanska inicijativa Nacionalna pravda (GI NP)	620	0.07	--
Socijaldemokratska unija (SDU)	3,042	0.32	1
Fatmir Bytyqi	191	0.02	--
Koalicija za porodicu	20,023	2.13	--
Stranka inovativnog turskog pokreta (YTHP)	1,800	0.19	--
Demokratska partija Kosova (PDK)	196,474	20.95	24
Za slobodu, pravdu i opstanak (SPO)	4,139	0,44	1
Srpski nacionalni pokret (SNP)	1,846	0.20	--
Turska demokratska partija Kosova (KDTP)	4,824	0,51	2
Koalicija <i>Vakat</i>	3,471	0,37	1
<i>Opre Roma Kosova (ORK)</i>	384	0.04	--

⁹⁷Na osnovu [statističkih podataka dobijenih od strane CIK-a](#) i [odluke CIK-a br. 01-727/2025](#) usvojene 15.03.2025.

Alijansa za budućnost Kosova – Socijaldemokratska inicijativa (AAK-NISMA)	66,256	7.06	8
<i>FJALA</i>	899	0.10	--

XXIII. ANEKS 2 – REZULTATI PRAĆENJA MEDIJA

EU EOM je pratila uzorak nacionalnih elektronskih medija tokom 30-dnevne izborne kampanje. Praćenje medija uključivalo je i kvantitativno i kvalitativno praćenje pet TV stanica, te kvalitativno praćenje odabranih Internet medija radi procene medijskog praćenja kampanje i drugih političkih pitanja, procenjujući vreme i ton dodeljene kandidatima, političkim strankama, javnim zvaničnicima, ministrima u Vladi i drugim politički relevantnim subjektima. Takođe je procenjena rodna ravnoteža u praćenim medijima. Ovo je doprinelo proceni EU EOM-a o učešću žena u političkom životu.

Monitoring je takođe pratio edukaciju birača od strane CIK-a u medijima. Sve praćene TV emisije emituju se na albanskom jeziku, dok su Internet mediji kvalitativno praćeni na srpskom jeziku.

Uzorak praćenja audio-vizuelnih medija uključivao je glavnog državnog emitera i četiri privatna TV kanala sa nacionalnom pokrivenošću:

Pet TV kanala (kvantitativno praćenje)

- **RTK1** – Glavni javni TV kanal (nacionalna zemaljska pokrivenost, albanski jezik)
- **T7** – Privatni TV kanal (kablovska televizija sa nacionalnom pokrivenošću, albanski jezik)
- **TV DUKAGJINI** - Privatni TV kanal (kablovska sa nacionalnom pokrivenošću, albanski jezik)
- **KLAN KOSOVA** - Privatni TV kanal (kablovska sa nacionalnom pokrivenošću, albanski jezik)
- **ATV** - Privatni TV kanal, (kablovska sa nacionalnom pokrivenošću, albanski jezik)

1. TV kanali su kvantitativno praćeni od 11. januara do 8. februara u udarnom terminu, svakog dana od 18:00 do 24:00 sata. Na dan izbora, 9. februara, mediji su kvalitativno praćeni radi poštovanja predizborne tišine, kao i tokom perioda brojanja glasova.

2. Ukupno vreme izdvojeno za političku komunikaciju u udarnom terminu programa nacionalnih elektronskih medija

Tokom perioda praćenja od 29 dana, EU EOM je pratila ukupno 870 sati emitovanja i kodiranih TV emisija u ukupnom trajanju od 371 sat, 28 minuta i 16 sekundi.

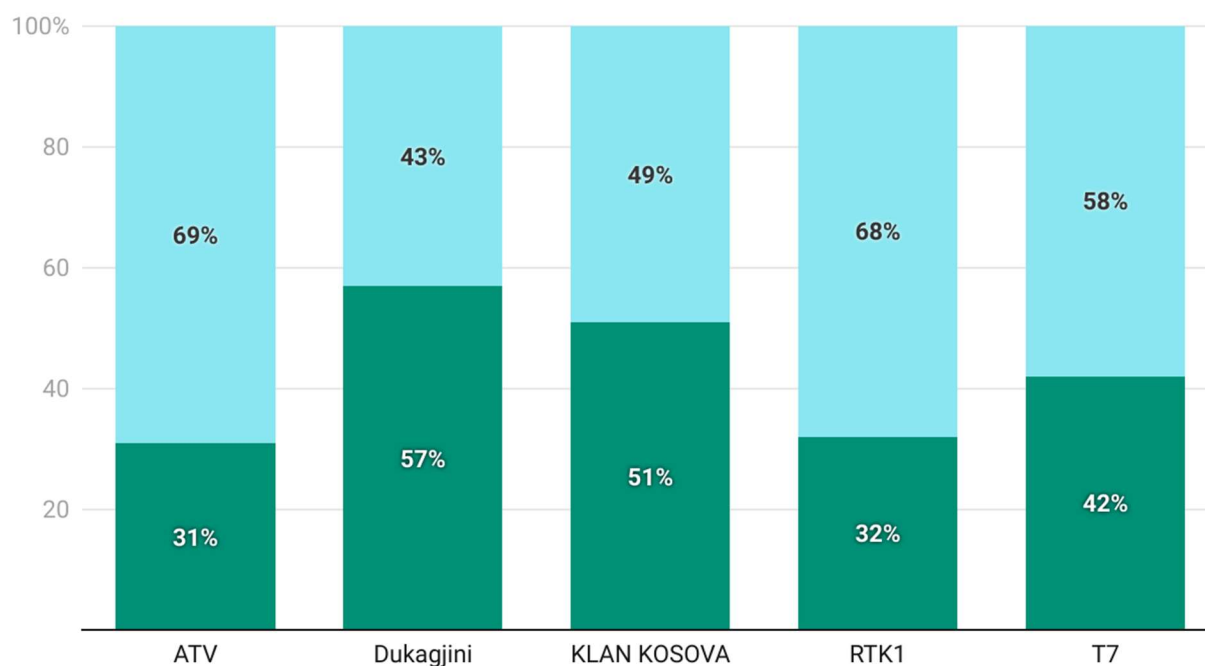
Kako čitati grafikone: Stubičasti/u koloni/kružni dijagrami pokazuju distribuciju vremena emitovanja (u procentima) koje je svaki medij dodelio političkim strankama, kao i ton izveštavanja (negativan, neutralan, pozitivan) koji su mediji dodelili kandidatima, sa osnovnim vremenom emitovanja u relevantnim kategorijama.

Grafikon 1 – Prikazuje udeo političkog i izbornog sadržaja u elektronskim medijima, kodiran od strane Jedinice za praćenje medija (MMU).

Volume of political and electoral coverage

11 January till 9 February 18:00 - 24:00

■ POL/ELEC COVERAGE ■ Other

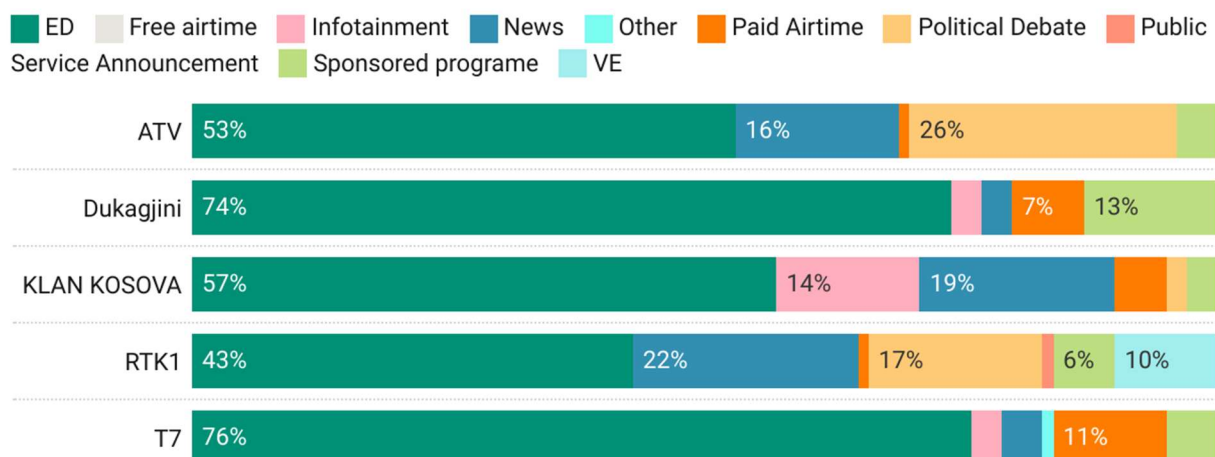
Base Airtime: ATV 53:41:08, Dukagjini 99:43:39, KLAN KOSOVA 89:21:29, RTK1 55:10:55, T7 73:31:05 (Base Airtime - The total amount of television broadcast time coded for each channel)

Chart: EU EOM Kosovo 2025 • Created with Datawrapper

Grafikon 2 – Prikazuje formate programa koji se koriste u političkoj komunikaciji. Većina TV kanala koristila je uređivačke programe (ED) koji uključuju razgovore i intervjue sa političkim akterima. Političke debate su uključivale programe organizovane sa više od jedne političke stranke. Samo je javni emiter emitovao edukaciju birača koju je proizveo CIK.

Share of political and electoral coverage by format

11 January till 9 February 18:00 - 24:00

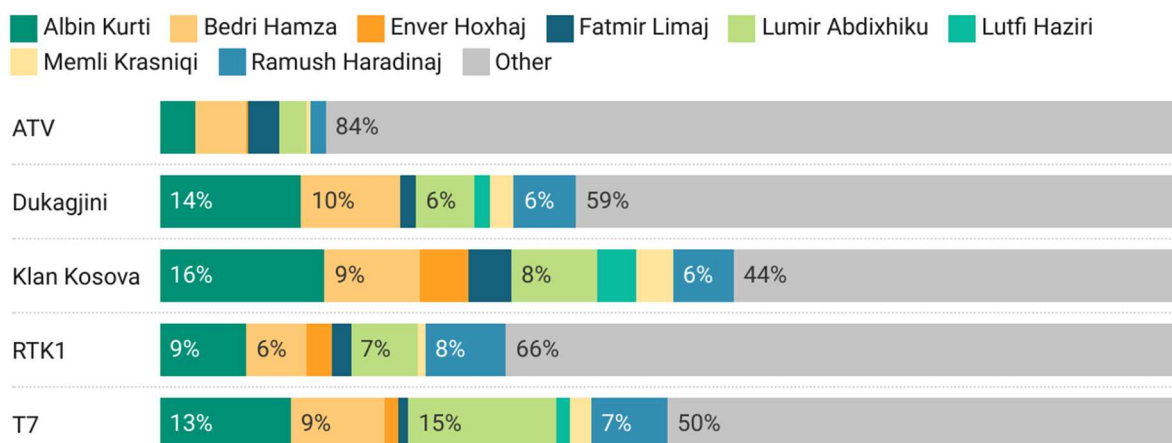
Base Airtime: ATV 53:41:08, Dukagjini 99:43:39, KLAN KOSOVA 89:21:29, RTK1 55:10:55, T7 73:31:05 (Base Airtime - The total amount of television broadcast time coded for each channel)

Chart: EU EOM Kosovo 2025 • Created with Datawrapper

Grafikon 3 – Prikazuje proporcionalnu distribuciju vremena emitovanja u svim programima među svim kandidatima tokom kampanje.

Share of airtime allocated to all candidates

11 January till 9 February 18:00 - 24:00

Base Airtime: ATV 46:31:07, Dukagjini 80:07:46, KLAN KOSOVA 80:32:48, RTK1 40:53:53, T7 61:42:17 (Base Airtime - The total amount of television broadcast time allocated to each individual candidate on each channel)

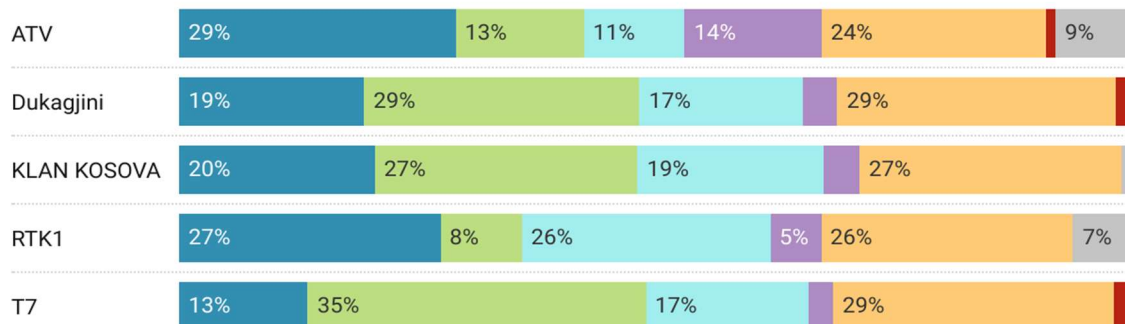
Chart: EU EOM Kosovo 2025 • Created with Datawrapper

Grafikon 4 – Prikazuje udeo vremena za emitovanje dodeljen glavnim albanskim političkim partijama, drugim albanskim političkim partijama i strankama nevećinskih zajednica, kao što su srpske, turske, egipatske, romske, aškalijске i goranske partije u svim programima.

Share of airtime allocated to all parties

11 January till 9 February 18:00 - 24:00

AAK-NISMA LDK LVV Koalicioni për Familje PDK Non-majority parties Other
Albanian parties

Base Airtime: ATV 48:13:00, Dukagjini 96:35:45, KLAN KOSOVA 85:27:03, RTK1 46:41:00, T7 71:59:04 (Base Airtime - The total amount of television broadcast time allocated to each political party on each channel)

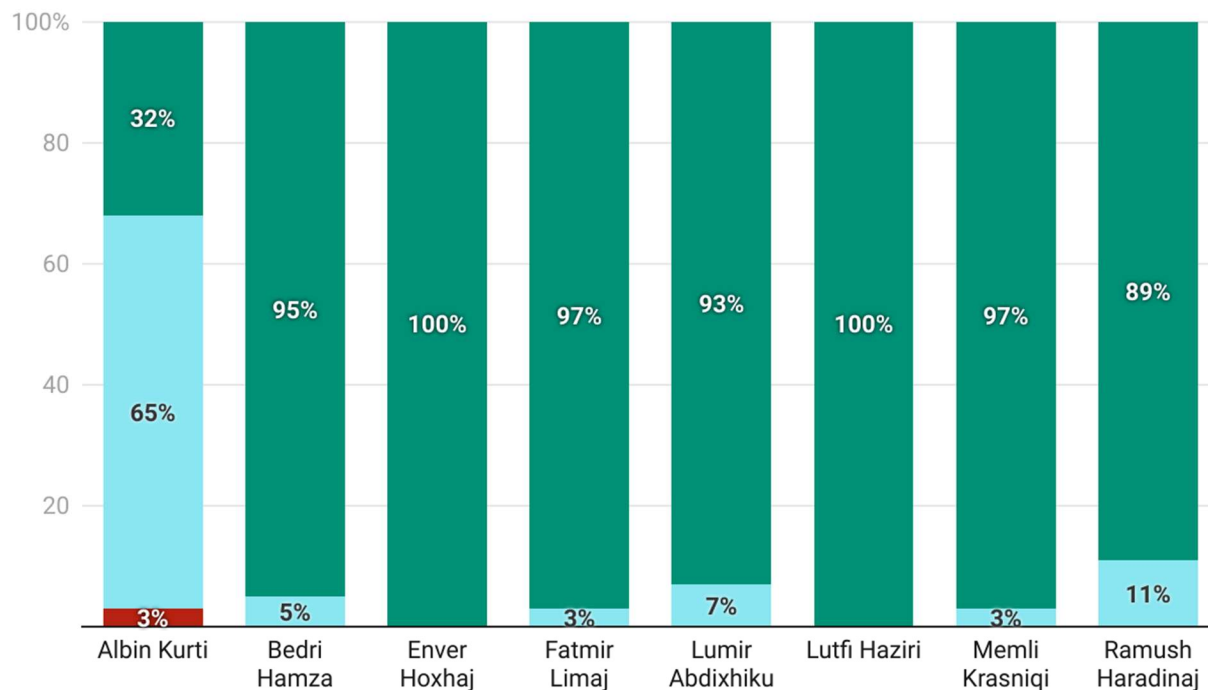
Chart: EU EOM Kosovo 2025 • Created with Datawrapper

Grafikon 5 – Prikazuje ton izveštavanja koji su mediji dodelili najistaknutijim kandidatima u udarnom terminu.

Tone of coverage

11 January till 9 February 18:00 - 24:00

■ Negative ■ Neutral ■ Positive

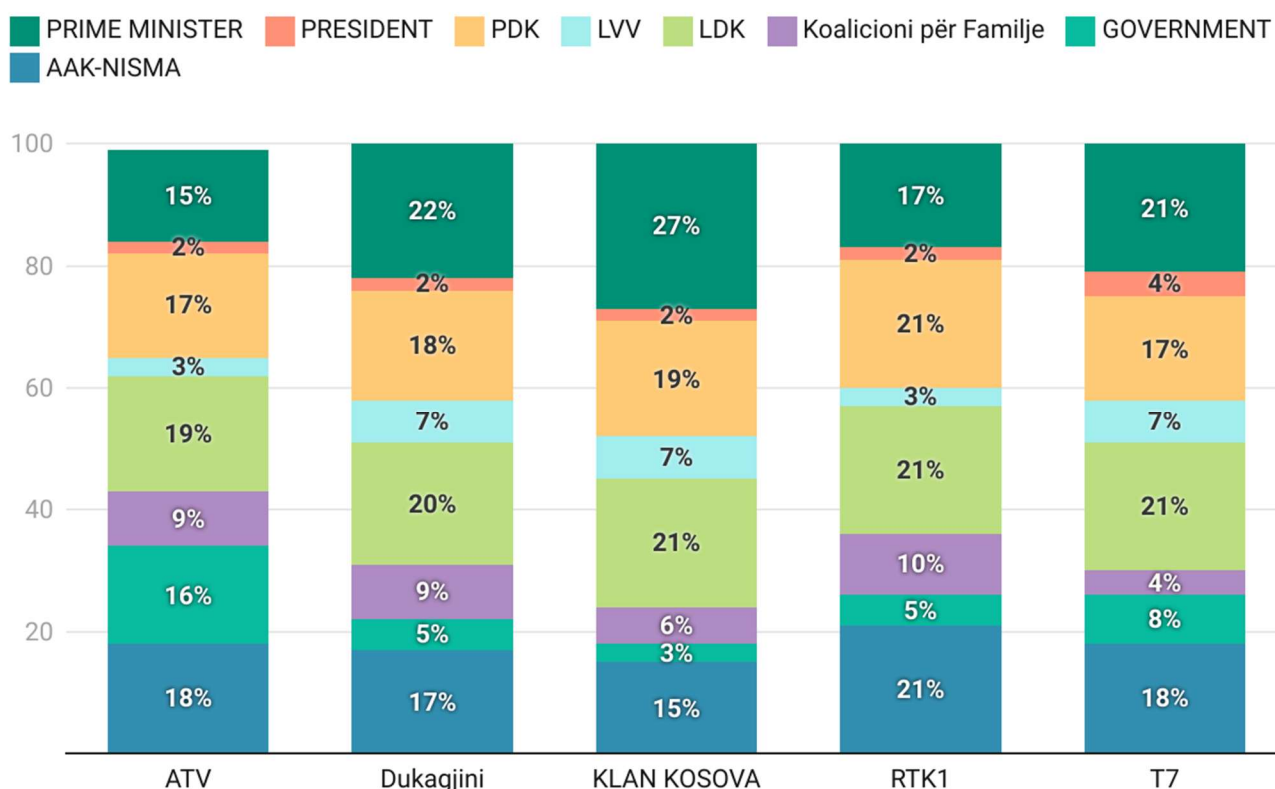
Base Airtime: Albin Kurti 37:20:08, Bedri Hamza 25:38:31, Lumir Abdixhiku 24:07:40, Ramush Haradinaj 18:10:27, Fatmir Limaj 07:30:17, Memli Krasniqi 06:39:14, Enver Hoxhaj 05:41:11, Lutfi Haziri 05:14:38 (Base Airtime - The total amount of television broadcast time allocated to most featured candidates within prime-time programming on each channel)

Chart: EU EOM Kosovo 2025 • Created with Datawrapper

Grafikon 6 – Prikazuje proporcionalnu raspodelu vremena emitovanja u vestima među glavnim političkim akterima. To uključuje glavne političke stranke, predsednika, premijera i ministre u vladi. Ostale političke stranke bile su predstavljene u manje od dva procenta vremena emitovanja u vestima.

Share of the news coverage by political actors

11 January till 9 February 18:00 - 24:00

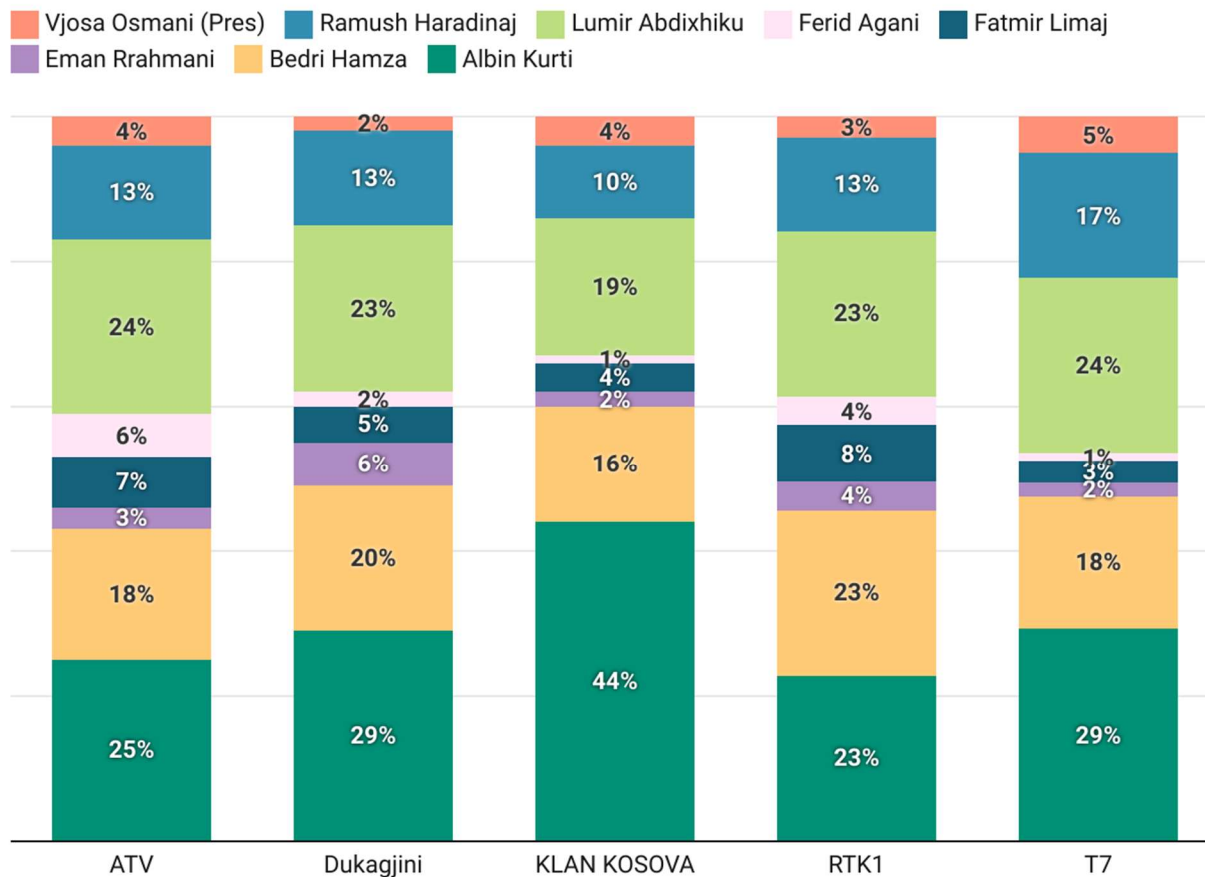
Base Airtime: ATV 08:05:24, Dukagjini 03:05:10, KLAN KOSOVA 16:36:28, RTK1 12:09:18, T7 02:46:22 (Base Airtime - The total amount of NEWS broadcast time allocated to the most featured political actors on each channel)

Chart: EU EOM Kosovo 2025 • Created with Datawrapper

Grafikon 7 – Prikazuje udeo izveštavanja o predsedniku i kandidatima onako kako su predstavljani u udarnim vestima.

Share of the news coverage by president and candidates

11 January till 9 February 18:00 - 24:00

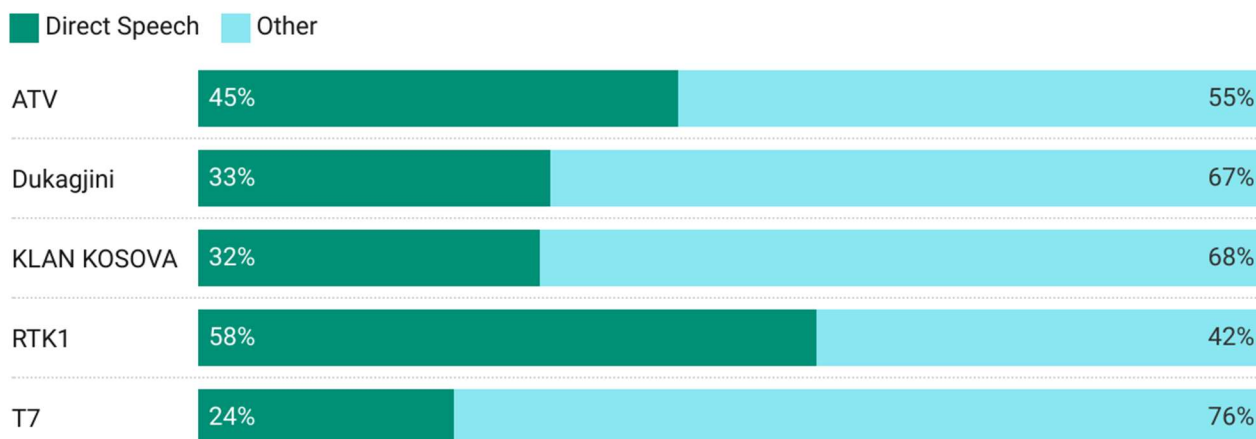
Base Airtime: ATV 04:52:44, Dukagjini 02:18:52, KLAN KOSOVA 10:15:11, RTK1 09:09:03, T7 02:00:38 (Base Airtime - The total amount of NEWS broadcast time allocated to the most featured individual political actors on each channel)

Chart: EU EOM Kosovo 2025 • Created with Datawrapper

Grafikon 8 – Detaljno je prikazan udeo direktnog govora kandidata tokom informativnih emisija na TV kanalima. Samo je RTK1 više od polovine svojih vesti posvetio direktnim izjavama različitih političkih aktera, dok su novinarski komentari dominirali vestima na privatnim TV kanalima.

Share of direct speech of the actors in the news coverage

11 January till 9 February 18:00 - 24:00

Base Airtime: ATV 08:32:51, Dukagjini 03:21:25, KLAN KOSOVA 17:14:12, RTK1 12:37:49, T7 03:02:21 (Base Airtime: The total amount of NEWS broadcast time on each channel)

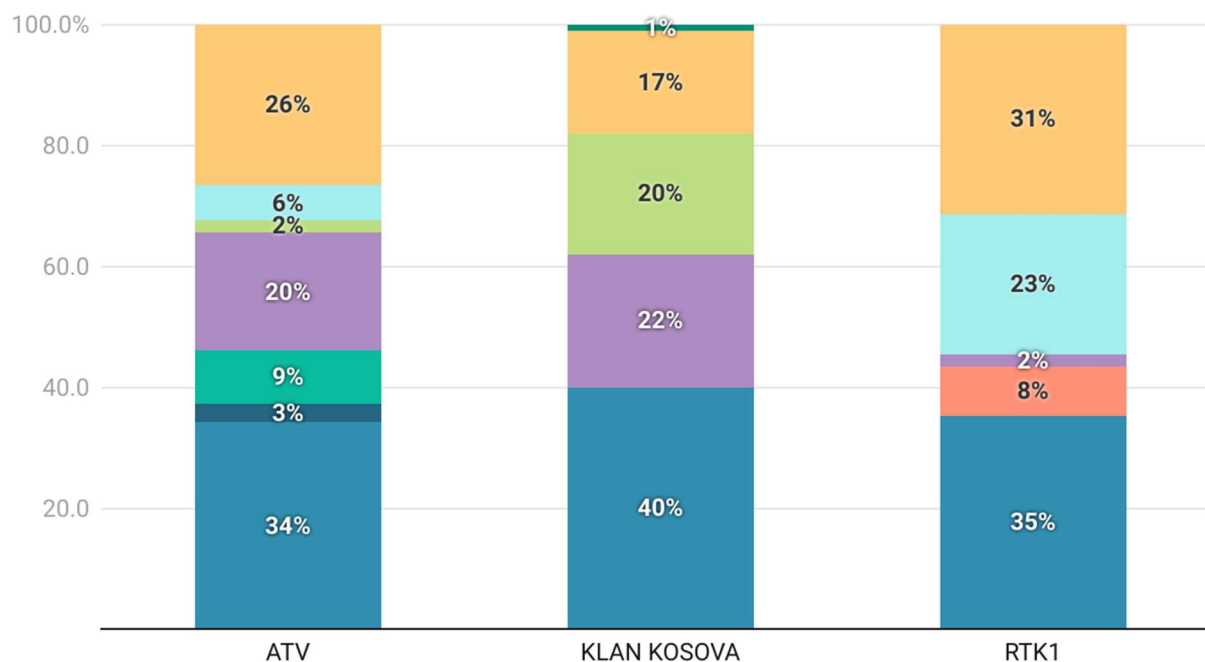
Chart: EU EOM Kosovo 2025 • Created with Datawrapper

Grafikon 9 - Političke debate, u kojima je učestvovalo više od jedne stranke ili stranačkih predstavnika, organizovane su na tri TV kanala. Donji grafikon prikazuje proporcionalnu raspodelu vremena dodeljenog različitim političkim akterima, koji su ili učestvovali u debatama, ili su pomenuti tokom debate.

Political debates

11 January till 9 February 18:00 - 24:00

AAK-NISMA FJALA GOVERNMENT Guxo Koalicioni për Familje LDK LVV PDK
PRIME MINISTER

Base Airtime: ATV 14:11:53, KLAN KOSOVA 1:20:45, RTK1 9:13:53 (Base Airtime - The total amount POLITICAL DEBATE broadcast time allocated to political actors on each channel)

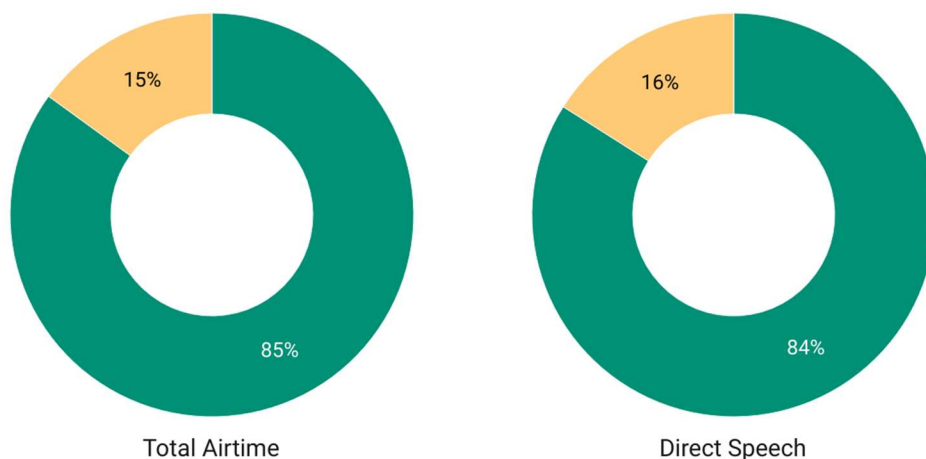
Chart: EU EOM Kosovo 2025 • Created with Datawrapper

Grafikon 10 – Prikazuje ukupno vreme koje je dodeljeno političarkama na svim praćenim TV stanicama u udarnom terminu tokom kampanje.

Actors coverage by gender

11 January till 9 February 18:00 - 24:00

Male Female

Airtime Base: 316:00:10, Direct Speech Base: 228:06:37 (Base Airtime - The total amount of television broadcast time allocated to individual political actors)

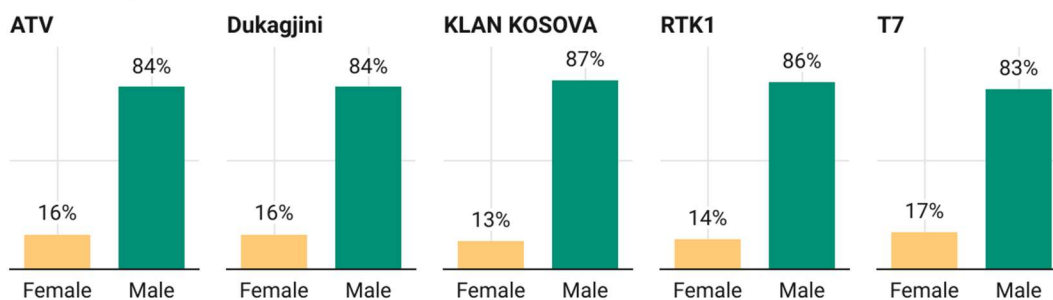
Chart: EU EOM Kosovo 2025 • Created with Datawrapper

Grafikon 11 - Ilustruje ukupno vreme emitovanja dodeljeno ženskim i muškim akterima na svakom TV kanalu.

Actors coverage by gender

11 January till 9 February 18:00 - 24:00

Female Male

Base Airtime: ATV 48:03:56, Dukagjini 81:13:16, KLAN KOSOVA 81:26:19, RTK1 42:13:52, T7 63:02:47 (Base Airtime - The total amount of broadcast time allocated to individual political actors on each channel)

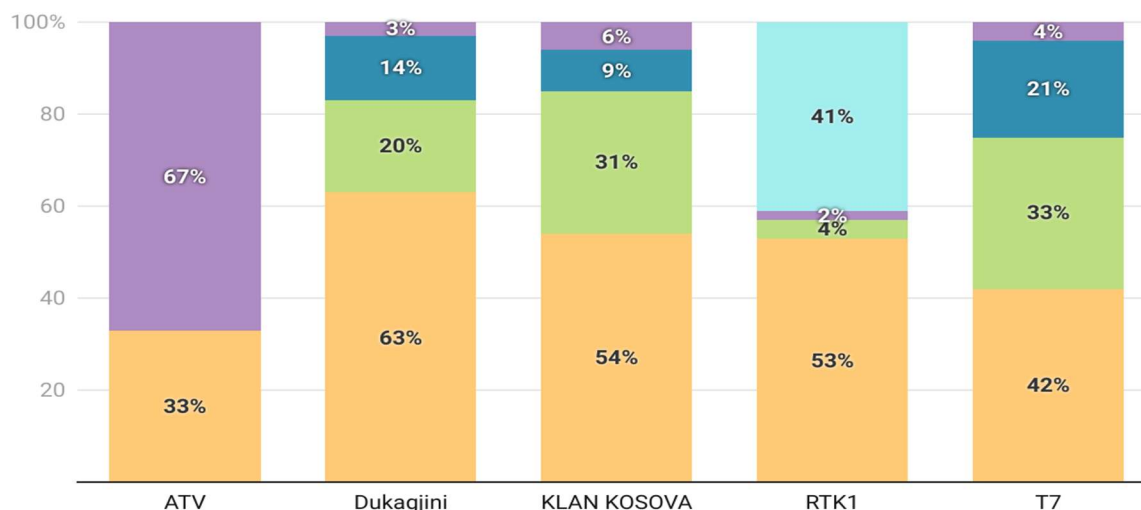
Chart: EU EOM Kosovo 2025 • Created with Datawrapper

Grafikon 12 - Prikazuje distribuciju plaćenog vremena emitovanja po političkim partijama. Plaćeno vreme emitovanja uključuje političko oglašavanje, kratke video zapise i kratke plaćene segmente emitovanja predizborne kampanje.

Paid airtime

11 January till 9 February 18:00 - 24:00

PDK LDK AAK-NISMA Koalicioni për Familje LVV

Base Airtime: ATV 00:16:04, Dukagjini 06:58:37, KLAN KOSOVA 04:50:18, RTK1 00:22:18, T7 07:57:42 (Base Airtime - The total amount of PAID AIRTIME broadcast time allocated to political actors on each channel)

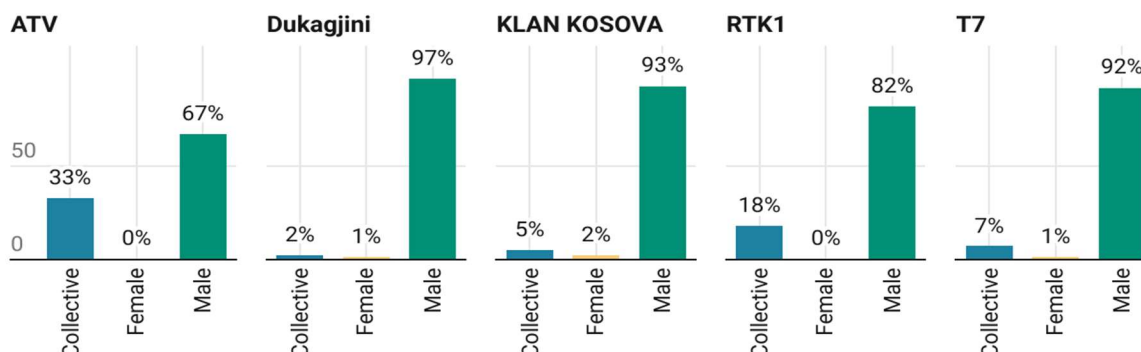
Chart: EU EOM Kosovo 2025 • Created with Datawrapper

Grafikon 13 - Prikazuje distribuciju plaćenog vremena za emitovanje po muškim i ženskim kandidatima, kao i političkim strankama (koji se nazivaju Kolektivni) u svim programima.

Paid airtime by gender

11 January till 9 February 18:00 - 24:00

Collective Female Male

Base Airtime: ATV 00:16:04, Dukagjini 06:58:37, KLAN KOSOVA 04:50:18, RTK1 00:22:18, T7 07:57:42 (Base Airtime - The total amount of PAID AIRTIME broadcast time allocated to political actors on each channel)

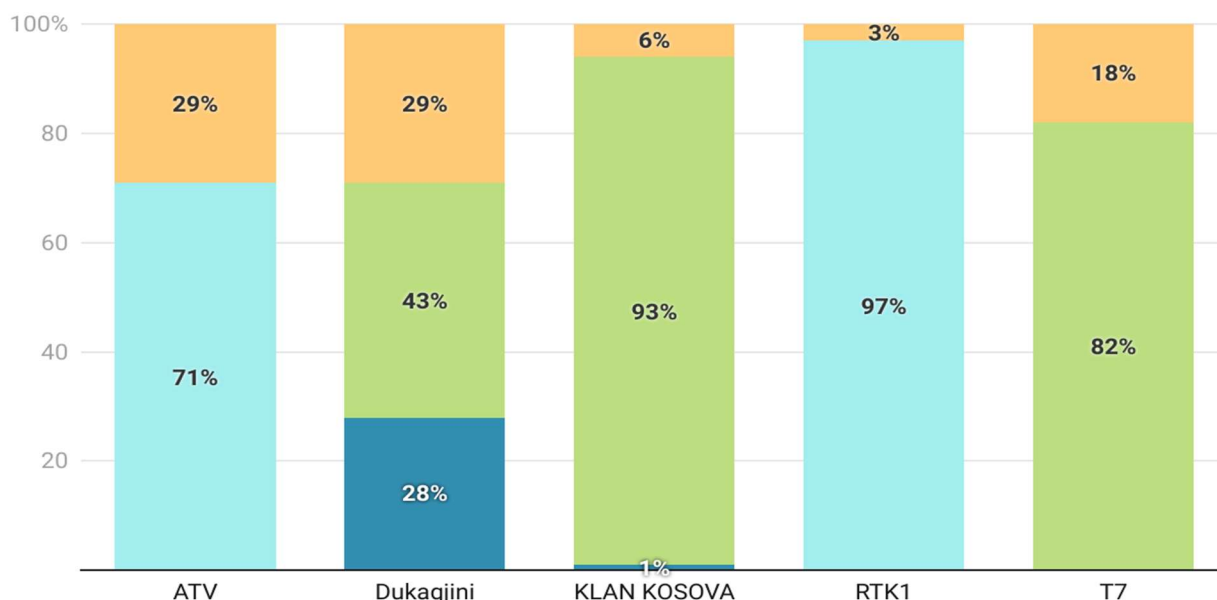
Chart: EU EOM Kosovo 2025 • Created with Datawrapper

Grafikon 14 - Prikazuje distribuciju sponzorisanih programa na pet TV kanala, uključujući izveštavanje o skupovima i drugim predizbornim događajima.

Sponsored programme

11 January till 9 February 18:00 - 24:00

PDK LVV LDK AAK-NISMA

Base Airtime: ATV 02:13:00, Dukagjini 13:05:20, KLAN KOSOVA 02:16:18, RTK1 03:08:25, T7 03:49:02 (Base Airtime - The total amount of SPONSORED programme broadcast time allocated to political actors on each channel)

Chart: EU EOM Kosovo 2025 • Created with Datawrapper

XXIV. ANEKS 3 – REZULTATI PRAĆENJA DRUŠTVENIH MREŽA

EU EOM Kosovo 2025 primenila je različite i komplementarne pristupe i tehnike za analizu Internet platformi i za prikupljanje informacija o Internet sadržaju koji se odnosi na izbore.⁹⁸ Ove metode uključuju kvantitativnu i kvalitativnu analizu podataka, pravnu analizu, sastanke sa relevantnim zainteresovanim stranama i saradnju sa različitim članovima CT i LTO.

EU EOM analizirala je indikativni skup naloga, profila, grupa, stranica i tema od nacionalnog značaja, kako bi obuhvatila ključne trendove kampanje na platformama koje se nadgledaju.

Uzorak je odabran s obzirom na:

⁹⁸ Mreže za razmenu poruka, kao što su WhatsApp, Telegram, Viber ili Messenger, nisu uključene u obim metodologije EU EOM zbog zaštite podataka i pitanja privatnosti. Međutim, EOM mogu uključivati relevantne informacije koje dolaze od kredibilnih nacionalnih i međunarodnih organizacija koje su specijalizovane za praćenje Internet platformi i mreža.

- Relevantnost (metrika interakcija na Facebooku i Instagramu, doseg na X i pregledi na TikToku) i potencijalni uticaj stranice/grupe na politički dnevni red i diskurs (na osnovu kvalitativne procene)
- Sadržaj stranice (ako se teme obuhvaćene objavama odnose na društvena, politička i izborna pitanja)
- Politička pripadnost naloga, stranice ili grupe

Korišćeni alati za praćenje i prikupljanje podataka na društvenim mrežama su:

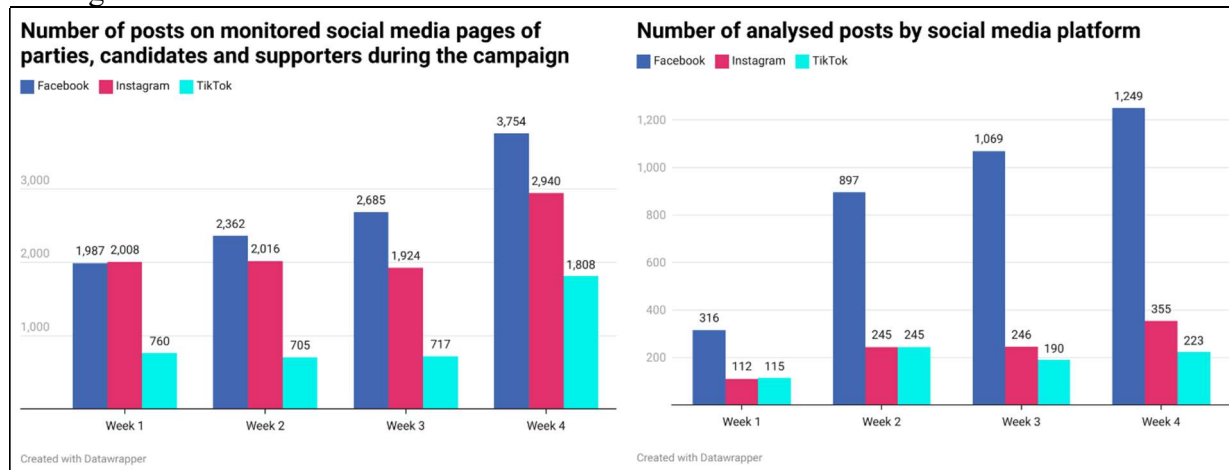
- Gerulata – praćenje društvenih mreža i ekstrakcija podataka
- Python, Excel – ekstrakcija i obrada podataka
- Meta Ad Library – praćenje političkih reklama na Facebooku i Instagramu
- DataWrapper – vizuelizacija podataka

EU EOM identifikovala je i uključila u svoju bazu podataka sledeću listu stranica društvenih medija :

	Facebook	Instagram	TikTok	X
Političke stranke	33	16	8	13
Kandidati	132	384	135	0
Kandidati PM	4	4	1	4
Pristalice	6	4	22	0
Influenseri	3	0	6	15
Mediji	38	5	25	13
NVO	0	11	1	9
Institucije	14	0	0	4
UKUPNO	230	424	198	58

Tabela 1. Nadgledani nalozi na društvenim mrežama

Jedinica za praćenje društvenih mreža pratila je ukupno 910 stranica društvenih mreža koje pripadaju političkim strankama, kandidatima, simpatizerima, nevladinim organizacijama, medijima i institucijama. Odabir objava na osnovu njihove viralnosti (ukupnog broja interakcija koje su ostvarile) analiziran je za sadržaj. Praćenje je obuhvatilo čitav period kampanje (od 11. januara do 8. februara) na tri najpopularnije platforme društvenih mreža na Kosovu: Facebook, Instagram i TikTok. Pored toga, EU EOM je koristila biblioteku meta oglasa za analizu reklama na Facebooku i Instagramu od strane kandidata i trećih strana.

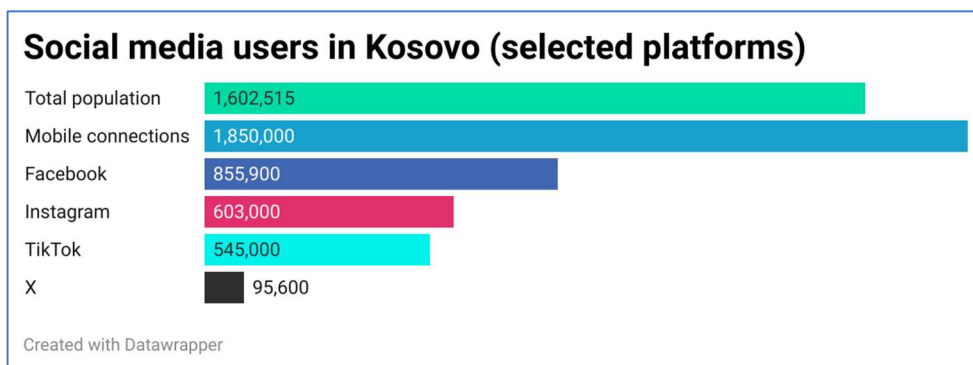
Grafikon 2. Ukupan broj objava i analiziranih objava za stranke, kandidate i simpatizere u periodu kampanje (ukupno 5.262 analiziranih objava)

Kriterijumi odabira analiziranih objava:

- Pet najboljih objava u smislu viralnosti za svakog političkog kandidata na Facebooku, Instagramu i TikToku (dnevno)
- Pet “najviralnijih objava“ za svakog kandidata za premijera na svim platformama (dnevno)
- 40 “najviralnijih objava“ (maksimalno dve objave po kandidatu) za ostale albanske kandidate i 10 “najviralnijih objava“ (maksimalno dve objave po kandidatu) za nevećinske kandidate (dnevno)
- 15 “najviralnijih objava“ sa stranica simpatizera (dnevno)

Okruženje društvenih mreža

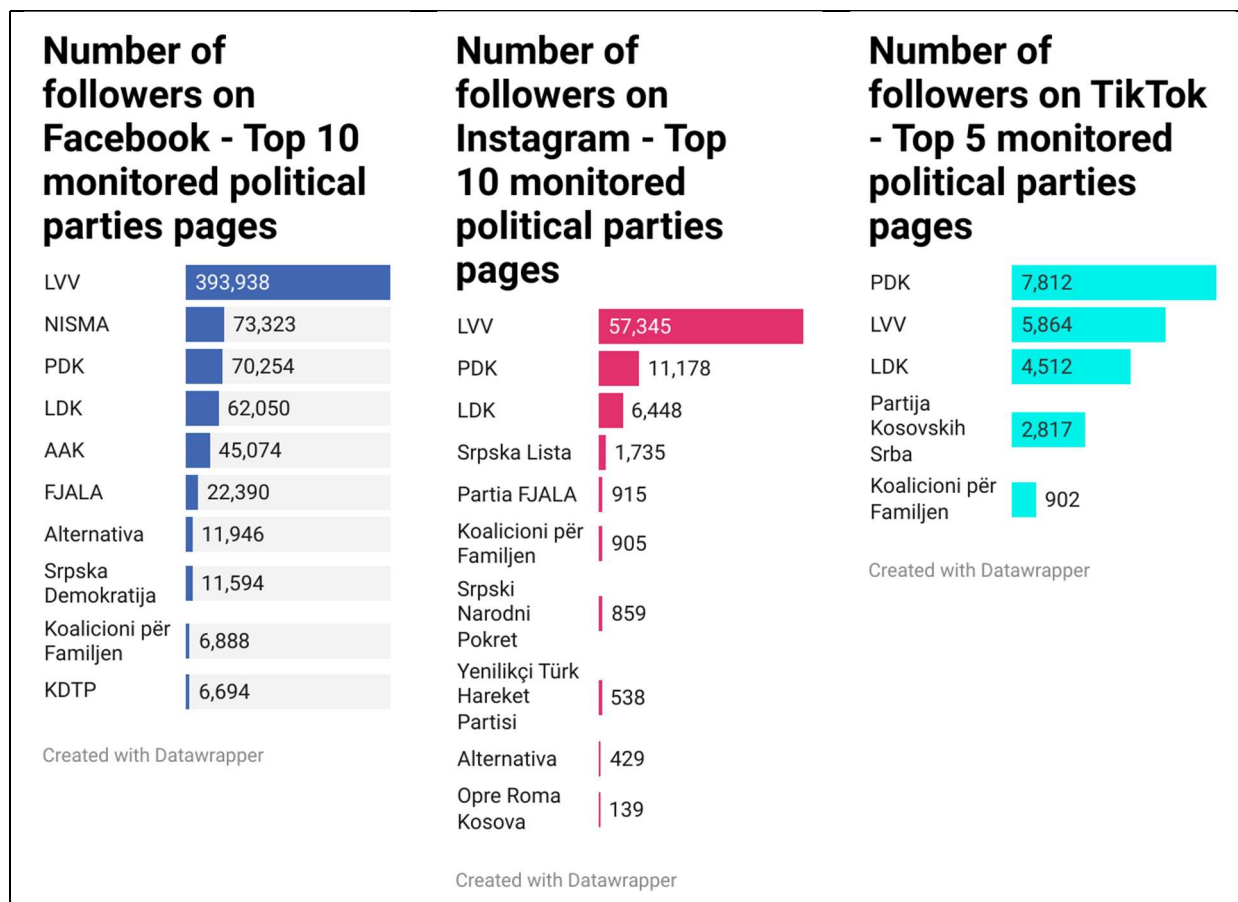
Prema popisu iz 2024. godine, Kosovo ima 1.602.515 stanovnika i visoku stopu upotrebe Interneta, koja se procenjuje na preko 95 procenata. Iako pristup Internetu generalno ne predstavlja problem, povremeni nestanci struje tokom zime i zagušenja mobilne mreže mogu uticati na dostupnost i kvalitet Internet usluga.

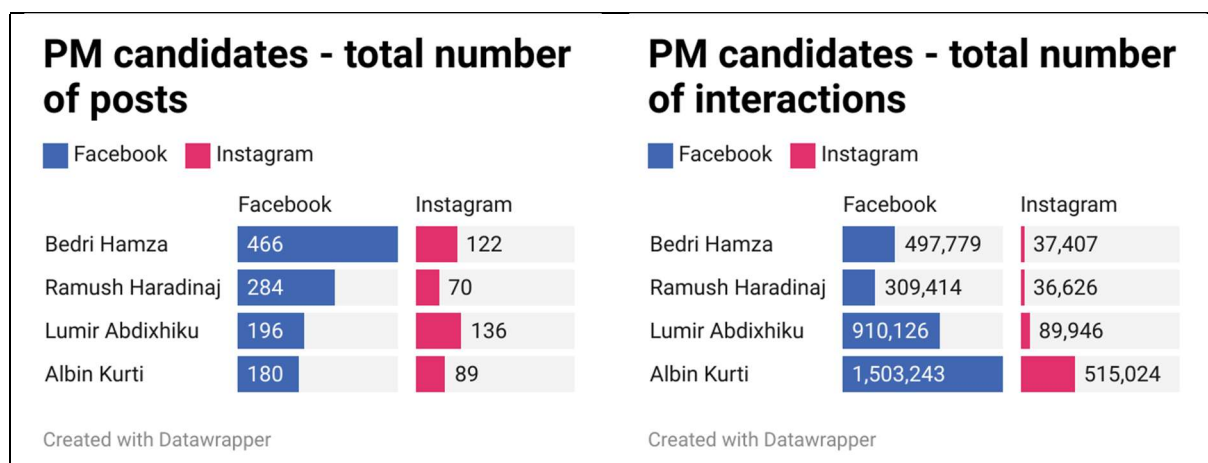
Grafikon 3. Korisnici društvenih mreža na Kosovu

Nalazi Jedinice za praćenje društvenih mreža EU EOM-a

Svi politički subjekti koji su učestvovali u kampanji i više od polovine kandidata imali su barem jedan nalog na društvenim mrežama i vodili su kampanju na društvenim mrežama različitim intenzitetom. Facebook je bio najčešće korišćena platforma, a slede ga Instagram i TikTok. LVV, AAK i LDK predstavili su svoje lidere kao „kandidate za premijere“, dok je PDK za premijerskog kandidata imao Bedrija Hamzu, gradonačelnika Južne Mitrovice. Osim PDK, ostala tri kandidata za premijera imala su više pratilaca na društvenim mrežama nego njihove stranke.

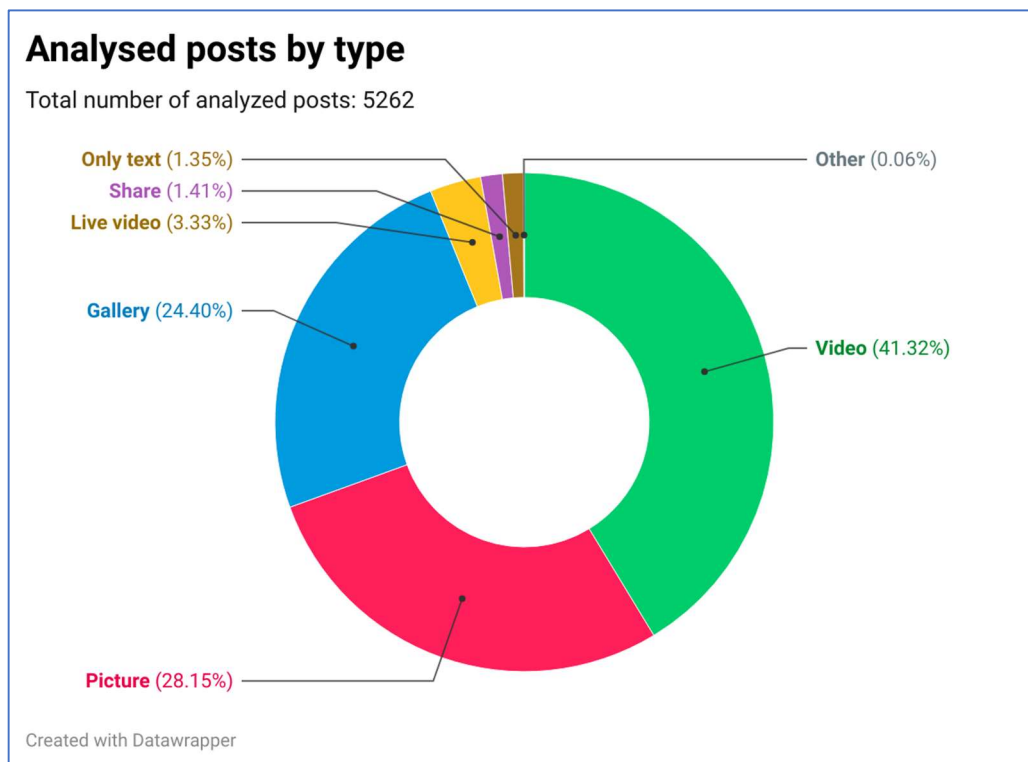

Grafikon 4. Najviše praćeni nalozi političkih partija prema platformama

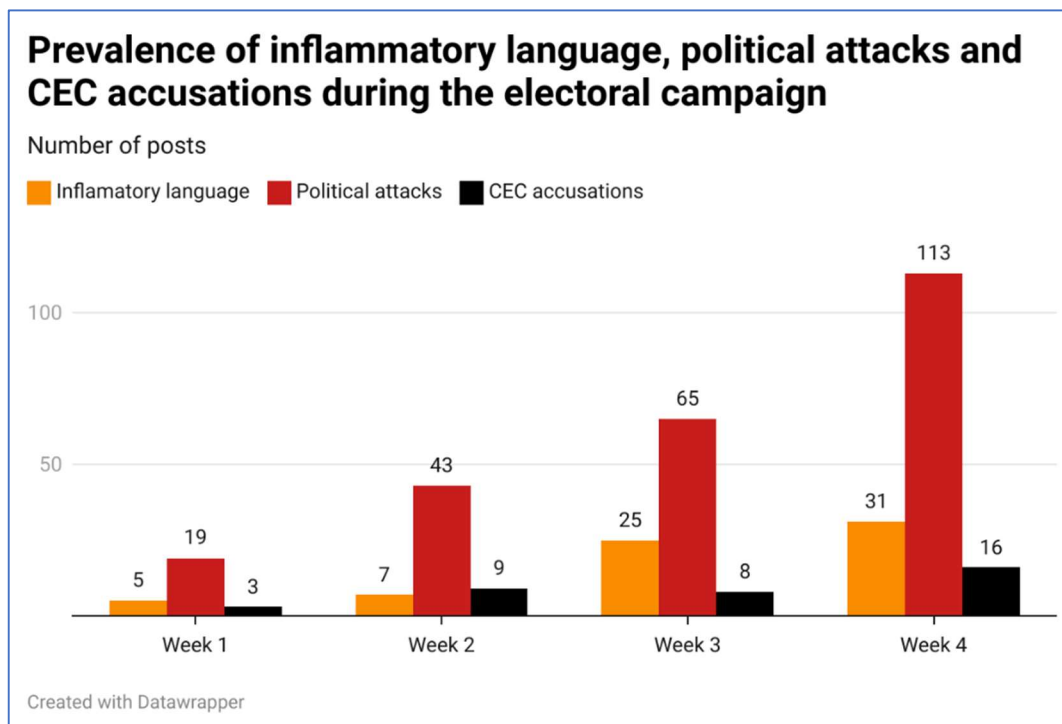
Grafikon 5. Broj objava i interakcija na naložima PM kandidata

Većina objava bila je zasnovana na video zapisima ili slikama, obično sa događaja u kampanji i sa minimalnim natpisima. Ovo je dovelo do oštrog jezika Internet kampanje, koji je, iako nije sistematičan, bio prisutan tokom cele kampanje. IPŽP je sankcionisao brojne slučajeve jezika za koje je utvrđeno da krše Kodeks ponašanja političkih subjekata, ali izgleda da to nije napravilo razliku.

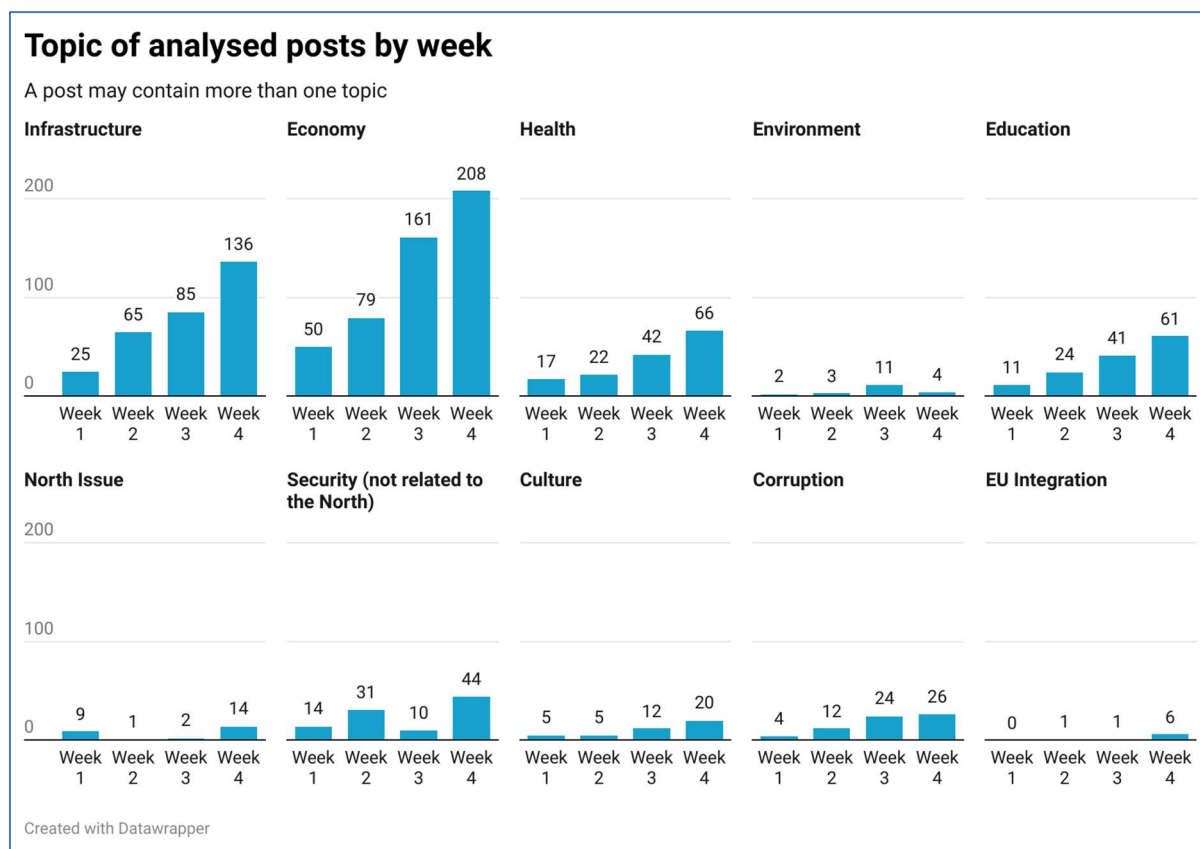

Grafikon 6. Tip analiziranih objava

Prve dve sedmice Internet kampanja je bila relativno mirna i bez suštine, sa manje od 10 procenata objava koje su promovisale ideje izbornih programa stranaka. Negde sredinom kampanje, političke stranke su objavile svoje programe i počele da ih promovišu. Kako se intenzitet kampanje na društvenim mrežama povećao u dve završne nedelje kampanje, tako je rasla i relativna rasprostranjenost zapaljivog jezika i političkih napada, posebno među srpskim političkim partijama. Odluku CIK-a o sastavu biračkih odbora u opštinama sa srpskom većinom neke srpske političke stranke predstavile su ili kao pokušaj da se smanji zastupljenost srpske zajednice ili kao pokušaj favorizovanja jedne srpske stranke koja sarađuje sa Vladom. Međutim, ove vrste objava nisu praćene sistematski i predstavljaju 6,54 procenata praćenih objava.

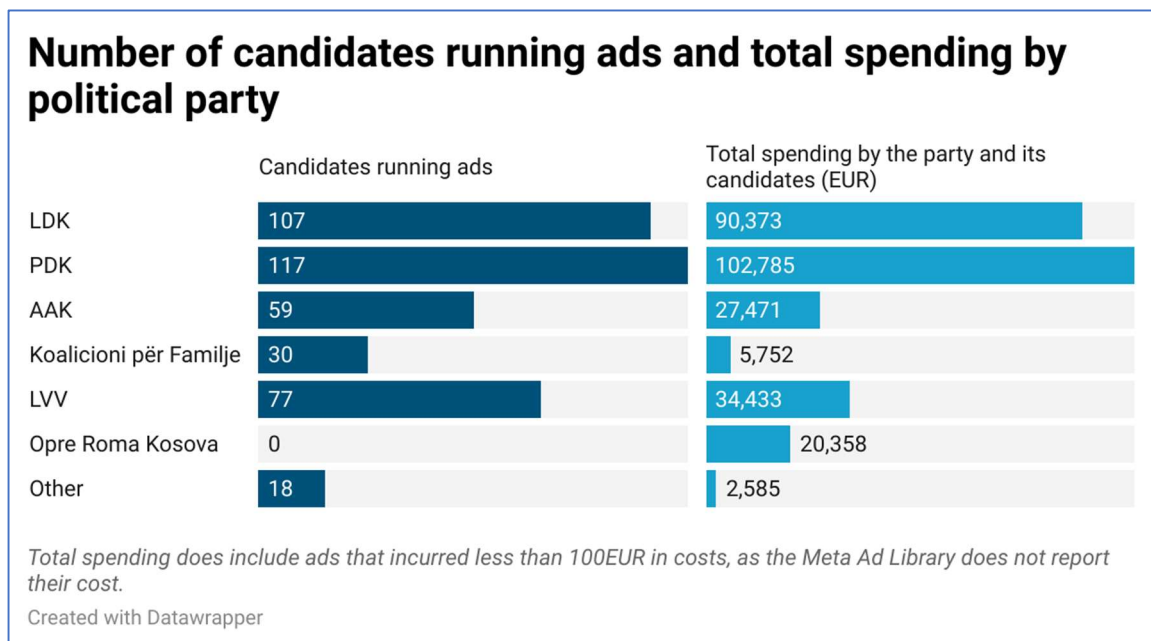
Grafikon 7. Značajno prisustvo zapaljivog jezika, političkih napada i optužbi CIK-a tokom izborne kampanje

Grafikon 8. Teme analiziranih objava po sedmicama

Oglase na Facebooku i Instagramu intenzivno je koristilo 12 političkih stranaka, preko 400 kandidata i nekoliko simpatizerskih i medijskih stranica. Preko 250.000 evra potrošeno je na

promociju više od 7.000 oglasa vezanih za izbore na Facebooku i Instagramu, uključujući negativne objave ⁹⁹trećih strana¹⁰⁰. Pet stranaka je dominiralo u potrošnji na oglase na društvenim mrežama, što je činilo 97 procenata ukupnih potrošenih iznosa. Opre Roma Kosova, najveći pojedinačni potrošač sa 20.358 evra, prikupio je samo 370 glasova.

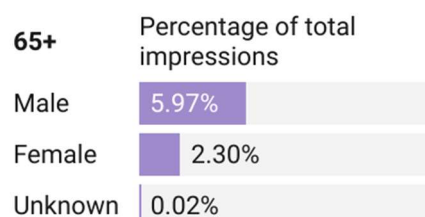
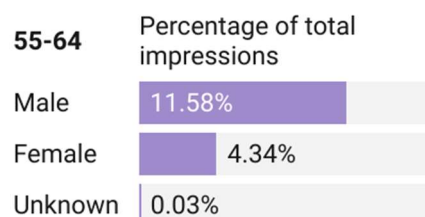
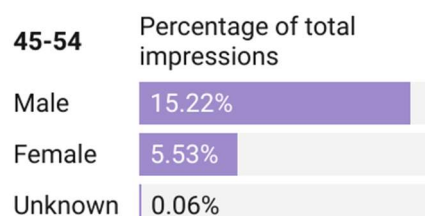
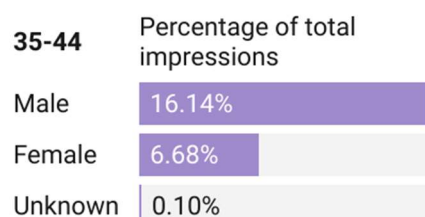
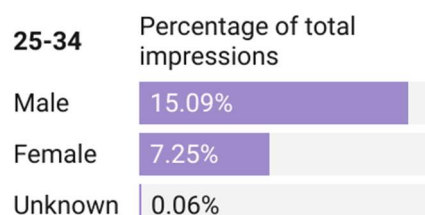
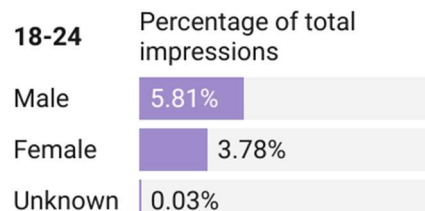
Grafikon 9. Rashodi za oglašavanje političkih partija i kandidata

Politički oglasi kandidata nesrazmerno su bili usmereni na muškarce od 25 do 54 godine. Osim oglasa usmerenih na mlade glasače (18-24 godine), koji su imali uravnoteženije ciljanje po polovima, više od dve trećine bilo je usmereno na muškarce, što sugerise da kandidati smatraju da muški glasači imaju veću verovatnoću da glasaju ili imaju uticaj na glasove ostalih članova porodice.

⁹⁹Negativni oglasi predstavljaju oglase koji nastoje da umanje podršku za stranku ili kandidata na različite načine, kao što su sarkastični komentari o nivou podrške koju kandidati uživaju i ljudima sa kojima se druže, prikazujući ih u negativnom kontekstu ili insinuirajućim natpisima.

¹⁰⁰Oglasi treće strane predstavljaju oglase za ili protiv stranke ili kandidata koje vode stranice koje nisu službene stranice te stranke ili kandidata.

Ad impressions by age group and gender

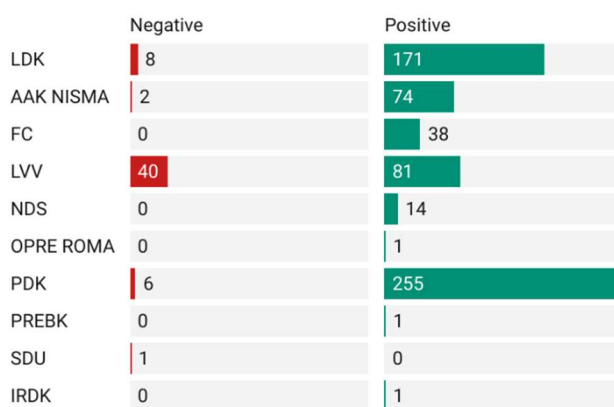

Created with Datawrapper

Oko 10 procenata oglasa (693) bili su oglasi trećih strana koji su ili promovisali ili povezivali političke stranke i njihove kandidate. Oko 60 medija i stranica za podršku prikazuje oglase trećih strana, ne uvek u skladu sa stranačkim linijama. Medijske stranice kao što su GazetaBlic, Jepi Zë, Mitropol, Plus Televizion i Veriu.info objavile su oglase u kojima se promovišu kandidati iz različitih stranaka, u onome što izgleda više kao usluga promocije, a ne kao manifestacija političke pripadnosti.

Targets of political ads by third parties

Number of third-party ads promoting or attacking the political party or their candidates.

Created with Datawrapper

Grafikon 10. Oglasi trećih strana prema vrsti i cilju

◀ Grafikon 11. Analiza prikaza oglasa prema starosnoj grupi i polu

